

Militaire Spectator

FOTO SMG/LAS

WAARIN OPGENOMEN DE
OFFICIËLE MEDEDELINGEN
VAN DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Ervaringen in Libanon... om van te
leren? (zie het artikel op blz. 31)

Militaire Spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris: A. G. D. van Osch
Beringlaan 13, 2803 GA Gouda

Ledenadministratie:
K. Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

T. de Kruijf
brigade-generaal der genie

p/a HKS, Frederikkazerne
v.d. Burchlaan 31, 2597 PC Den Haag
Telefoon (070) 3 16 66 29

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

B. A. C. Droste
commodore Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

J. F. W. van Angeren
luitenant-kolonel Kon. luchtmacht

ir. J. W. van Bommel
kolonel van de technische staf

J. M. J. Bosch
kolonel der cavalerie

drs. J. W. M. Schulten
luitenant-kolonel verbindingdienst b.d.

drs. Ch. F. Turpijn
kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst

BUREAU-REDACTIE/PRODUKTIE:

Kalvermarkt 28, 2511 CB Den Haag
Telefoon (070) 3 18 68 67

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar
Losse nummers f 3,-

ADVERTENTIES:

N.V. Noord-Nederlandse Drukkerij
Postbus 6, 7940 AA Meppel
Telefoon (05220) 6 86 66
i.s.m. CET Reclame & Publiciteit
Rogge 19, 5521 RX Eersel
Commerciële zaken: A. H. C. Thijssen
Telefoon (04970) 1 67 89

NADRUK VERBODEN

Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht	2
Editoriaal: Buiten het verdragsgebied	3
ds. J. Smit: Leiderschap in verandering	5
prof. dr. J. Th. M. Bank: Nederland en Pearl Harbor. De politieke dimensies van de oorlogsverklaring aan Japan	9
Ch. J. Janssen: Beroepsleiger: in of náást de samenleving?	13
drs. R. H. Hoff: De Golfoorlog, een balans. Iran, Saoedi-Arabië, de sjeikdommen langs de Golf en het Koninkrijk Jordanië	17
ir. P. H. H. Scharp: Standaardisatie van munitie voor de grondstrijdkrachten van de NAVO (1)	25
I. J. Duine: Optreden in Libanon. Een persoonlijke evaluatie	31
Meningen van anderen: Militaire geest en stagnatie — Een bedreigende Sovjet-Unie	38
Antwoord op meningen van anderen: Militaire geest en stagnatie — Een bedreigende Sovjet-Unie	42
Vakpers: Misleiding met dummy's	44
Boeken	44

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

KL/KLu-mededelingen/ orders cf VS 2-1100

KL-order (CLAS/BSL) 15/6. Lijst van te nemen maatregelen in geval van een calamiteit (900724).

KL-order (BLS) 53/86. Regeling gedragswetenschappelijk onderzoek in de KL (900724).

KL-order (DEBKL) 21.2/33. KL-publicaties t.b.v. KLu (900724).

KL-order (CLAS/BLS) 04.2/27. Hoogste bedragen voor: A Onderdeelsondersteuningsfonds, B schoonmaakartikelen (900814).

KL-med. (BLS) 85.1. Berichten die op civiele adressen moeten worden afgeleverd (901001).

KL-med. (CLAS/BLS) 85.2. Facsimileberichten (901001).

KL-order (DEBKL) 04.8/15. Procedure rapporten accountantsdienst (901001).

KL-order (DEBKL) 55.3/2. Informatieverstrekking aan de algemene rekenka-

mer (901001).

KL-order (LAS) 78.554. Brevetten voor militaire parachutisten (901001).

KL-order (DEBKL) XX.X/1. KL-orders en KL-mededelingen (901001).

KL-order (CLAS) 45/1. Het beheersen van het energieverbruik (910123).

Mededelingen van het Commando Opleidingen Koninklijke landmacht

Verschenen en opgenomen in VS 2-2506, Index van voor de KL van kracht zijnde boekwerken.

VS 7-514, 2e oww. Pistoolmitrailleur 9 mm Uzi, M61.

VS 44-32. Pantserluchtdoelartillerie.

VS 44-33. Bediening van het kanon, luchtdoel, zelfvoortbewegend.

KL-order (DPKL) 51.2/200. Opkomst-

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

data, bevorderingsdata alsmede data groot verlof en klein verlof in afwachting van groot verlof voor dienstplichtigen der Koninklijke landmacht (910123).

KL-order (Ministeriële regeling) 86/14. Telecommunicatie-aangelegenheden Koninklijke landmacht; niet van toepassing in tijd van oorlog (901108).

Mededelingen van het Commando Verbindingen Koninklijke landmacht

VS 11-2/2. Berichtenverwerkingsprocedure, dl 2 -Berichtenverwerkingsprocedure bij eenheden met een berichtenkantoor (2e dr.). Wijzigingen i.v.m. automatisering (invoering abdis, PCT) en de ingebruikneming van de fax als militair verbindingsmiddel hebben geleid tot deze 2e druk. Tevens zijn de in de 1e druk voorkomende, vervallen berichtenformulieren (lf 15905, 2e dr.) vervangen door df 480, 2e dr. en het reçuformulier lf 5008 door de 2e druk. Opgenomen zijn voorts lf 16903, Ordonnansgeleidelijst/verzamelreçu, alsmede het NAVO-koerierscertificaat conform Stanag 2109, 2nd edn.

IK 11-55. Memorandum voor abonnees van het Legerkorpsrayonverbindingssysteem (2e dr.; uitg. 1 feb 1991). Enkele geconstateerde tekortkomingen tijdens de introductie van het Zodiac-fase 3-systeem bij de gebruikers maakten een 2e druk noodzakelijk.

Einde van de Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht

KONINKLIJKE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE KRIJGS WETENSCHAP

Op **dinsdag 11 februari a.s.** te 19.30 uur (zaal open 19 uur) houdt de vereniging voor leden en introducé(e)s een bijeenkomst in de Ronde zaal van het Defensievoorzichtingscentrum (Korte Houtstraat 21, Den Haag), waar genm A. J. van Vuren, v.h. militair attaché te Moskou, zal spreken over

Militaire ontwikkelingen in de (voormalige?) Sovjet-Unie

Na afloop is er, als gebruikelijk, gelegenheid voor discussie.

De inleiding wordt op **12 februari** herhaald in de Briefingroom van de Vlb Soesterberg; aanvang 19.30 uur (zaal open 19 uur).

Aanmelding: tel. (070) 3 16 75 07, tijdens werkuren.

Buiten het verdragsgebied

In de Defensienota 1991 is aangegeven, dat Nederland zo nodig zal deelnemen aan een militair optreden buiten het NAVO-gebied; ook wel aangeduid met een optreden *out of area*. Voor een deelneming hieraan wordt echter als voorwaarde gesteld, dat *wezenlijke belangen van Nederland en van bondgenoten* in het geding moeten zijn.

Tijdens de behandeling van de Defensienota door de Vaste Commissie voor defensie van de Tweede Kamer is enige tijd stilgestaan bij het begrip *wezenlijke belangen*. Naar aanleiding van de gevoerde discussie is door de minister meegedeeld, dat bij eventuele inzet de beginselen van de internationale rechtsorde voorop moeten staan. In dat verband merkte hij tevens op, dat de aantasting van die beginselen andere gevolgen kan hebben. Daarbij kan men denken aan de eveneens in de nota genoemde economische belangen. De minister heeft echter meegedeeld, dat die specifieke belangen alléén geen *zelfstandige reden* zijn voor militaire interventie. In de discussies is het verder daarbij gebleven. Wel zijn nog in een motie, die door de minister werd onderschreven, de voorwaarden opgenomen voor een eventuele deelneming aan een *out of area*-optreden. Die voorwaarden geven aan dat het optreden

steeds in overeenstemming moet zijn met het Handvest van de Verenigde Naties, ook al komen de afspraken tot acties buiten de Verenigde Naties tot stand.

Het is eigenlijk vreemd, dat de *wezenlijke belangen* in Nederland niet verder zijn uitgewerkt, want zij hebben te maken met o.m. het voortbestaan van het land, de veiligheid en de welvaart. De concrete formulering van die belangen is, gezien de strekking ervan, dus niet uitsluitend een verantwoordelijkheid van de minister van defensie maar van de regering. Het vastleggen en bekendmaken zouden kunnen plaatsvinden in een regeringsdocument, waarbij kan worden gedacht aan de regeringsverklaring of de troonrede. Ook kan worden overwogen, gezien het belang ervan, een afzonderlijke regeringsnota eraan te wijden. Omdat een dergelijk document in Nederland niet is opgesteld, althans niet is gepubliceerd, is het begrijpelijk, dat ook de Defensienota hierover feitelijk geen duidelijkheid verschaft.

Dat heeft overigens wel tot gevolg dat degenen die zijn belast met het plannen en voorbereiden van eventuele militaire operaties, ook niet weten op welke gebeurtenissen in de wereld zij moeten anticiperen. Met andere woorden: het is niet bekend bij welke internationale gebeurtenissen Nederland eventueel zal overwegen militaire middelen in te zetten.

In de Defensienota wordt, zoals hiervoor werd aangegeven, melding gemaakt van bondgenoten. Een nadere aanduiding van de landen, die daartoe kunnen worden gerekend, wordt niet expliciet gegeven. Uit tekstdelen van de nota blijkt wel, dat in ieder geval de andere NAVO-landen daartoe behoren. Zo wordt meegedeeld dat de NAVO een forum is voor *politieke consultaties tussen bondgenoten over veiligheidsproblemen binnen en buiten Europa*. Alhoewel het land niet als zodanig wordt aangeduid, zou kunnen worden overwogen het niet-NAVO-lid van de Europese Gemeenschap, Ierland, eveneens daartoe te rekenen. De recente steun aan Israël door een eenheid van de Koninklijke luchtmacht met Patriots en bediening, toont aan dat het hier om de wezenlijke belangen van Israël ging. Dat land zou dus daarom ook als bondgenoot kunnen worden aangemerkt. ▷

Bondgenootschap heeft te maken met gezamenlijke doelstellingen van verschillende landen; die doelstellingen kunnen liggen op o.a. politiek, cultureel, geestelijk, economisch en/of geografisch gebied. Door het woord niet nader te verduidelijken, wordt in ieder geval voorkomen dat de begrenzing van het al dan niet bondgenoot zijn te snel en te duidelijk wordt getrokken. Met deze benadering behoudt de regering de nodige vrijheid van handelen.

De eventuele Nederlandse deelneming zal, zo stelt de Defensienota, *altijd uitsluitend met andere landen — dus in enig internationaal verband plaatsvinden*. Om die deelneming zo effectief mogelijk te doen zijn, is het zeker bij een militair (dus niet-politioneel) optreden een noodzaak dat de eenheden van de deelnemende landen volgens dezelfde procedures werken en bekend zijn met elkaars wijzen van optreden (tactische doctrines). Dat houdt tevens in dat gezamenlijk zal moeten worden geoefend. Ook al zijn verschillende zaken, zoals het operatiegebied en het conflictniveau, nog onbekend, door tijdig afspraken te maken en oefeningen te houden, wordt in ieder geval bewerkstelligd, dat de aangewezen eenheden bij inzet een aantal belangrijke coördinatieproblemen minder hebben. Het effectievere optreden dat daardoor bij inzet mogelijk wordt, zal zeker bij de aanvang van een operatie effect kunnen sorteren.

Het lijkt gewenst ten aanzien van de verschillende aspecten, waarvoor voorafgaande coördinatie nodig en mogelijk is, uit te gaan van de in NAVO-verband gemaakte afspraken en overeengekomen procedures. Alhoewel er meer militaire allianties bestaan, zijn deze bij de NAVO vergaand uitgewerkt en er is de meeste ervaring mee opgedaan.

Voor wat betreft de feitelijke samenwerking zullen met name bondgenoten in aanmerking komen, die

over de inzet van militaire eenheden buiten het NAVO-verdragsgebied een overeenkomstige visie hebben als Nederland. Dat kunnen dus zowel de andere NAVO-lidstaten zijn alsook landen, waarmee Nederland anderszins een speciale relatie heeft. Met die landen zal dan een intensief oefenprogramma moeten worden uitgevoerd, waarbij Nederland een actief beleid zal moeten voeren om dat te realiseren.

Omdat alle drie de krijgsmachtdelen in aanmerking komen voor inzet *out of area*, zullen behalve genoemde samenwerking met geallieerde strijdkrachten ook nationaal uitgebreid interservice-overleg en -oefeningen nodig zijn. Daarbij zal met name aandacht moeten worden geschonken aan die facetten van de inzet, waarbij de krijgsmachtdelen op elkander aansluiten of elkaar overlappen.

Daarbij moet wel worden opgemerkt dat het onderling afstemmen van procedures en het gezamenlijk oefenen zich niet dienen te beperken tot de operationele facetten en tot de gevechtseenheden. Ook de gevechtssteun en de logistiek zullen nauw hierbij moeten worden betrokken. Het is zelfs niet ondenkbaar, dat aan die aspecten de meeste aandacht zal moeten worden gegeven.

Als voorbeelden van gezamenlijk te beoefenen aspecten kan worden gedacht aan het verplaatsen van KL-eenheden met KLu-transportvliegtuigen en met het amfibische transportschip van de KM naar een oefengebied, en aan het afstemmen van gevechten en gevechtsacties van (delen van) de luchtmobiele brigade met de luchtverdedigingssteun, geleverd door Patriot/Hawk-eenheden en met de luchtsteun van F-16's.

Welke de *wezenlijke belangen* van Nederland ook mogen zijn, voor de krijgsmachtdelen is er werk aan de winkel.

ds. J. Smit

geestelijk verzorger, Seedorf

Leiderschap in verandering

Veranderingen roepen vragen op en veroorzaken onrust. Een schip dat van koers verandert, veroorzaakt turbulentie totdat de nieuwe koers is gevonden. Dat geldt ook voor de krijgsmacht in deze tijd.

Een verandering vindt plaats door plotseling optredende externe oorzaken of door interne oorzaken als gevolg van langzaam veranderende tijden en gewoonten. Het veranderingsproces waarin de Koninklijke landmacht zich bevindt wordt bepaald door beide typen oorzaken. Wanneer een bedrijf zijn koers verlegt, roept dat vragen op en het brengt onrust bij het personeel. Een simpele en botte houding van *take it or leave it* is dan niet de verstandigste manier om het veranderingsproces beheersbaar te maken. Bovendien zou het getuigen van weinig belangstelling voor het personeel.

Een leidinggevende zal in die turbulentie zicht moeten hebben op dat veranderingsproces, om zijn personeel te kunnen informeren en hun vragen te begrijpen of te beantwoorden, en uiteindelijk ook om zijn eigen positie in die koersverlegging te kunnen bepalen. Een grondige (her)bezinning is dan geen overbodige luxe. In deze bijdrage wil ik daaraan vanuit mijn optiek als geestelijk verzorger een bijdrage leveren. Ik denk daarbij met name aan de jonge beroepsofficier, hoewel een aantal zaken voor elke beroepsmilitair kan gelden. Ik zal trachten een aantal veranderingen waarmee de genoemde categorie wordt geconfronteerd, in kaart te brengen en maak daarbij een onderverdeling in *maatschappelijke veranderingen*, *politieke veranderingen* en *organisatorische veranderingen*.

Maatschappelijke veranderingen

„Ik vind het leuk om met mensen om te gaan en hen leiding te geven.” Voor vele jonge beroepsof-

ficiëren is dat het eerste antwoord op de vraag waarom zij hun vak hebben gekozen. Tegelijkertijd merken velen in de praktijk hoe moeilijk die twee dingen zijn.

Er zijn verschillende definities van leiderschap. Gen Folmer noemde er enkele in zijn voordracht die in de Militaire Spectator is gepubliceerd [1]. In de verschillende definities die worden gegeven, gaat het steeds om het woord *beïnvloeding*. Het duidelijkste wordt dat in de geciteerde uitspraak van Eisenhower die vertaald luidt: „leiding geven is eenvoudig het vinden van de weg naar de harten van de mensen”. Daarvoor is heel wat nodig! Wil je iemands hart raken dan zul je de ander verdraaid goed moeten kennen. Je zult de achtergrond en de positie van de ander moeten kennen en begrijpen, anders verval je in demagogie. Bovendien zul je jezelf goed moeten kennen, om geen valse schijn op te houden en vervolgens door de mand te vallen. Mensenkennis en authenticiteit zijn naar mijn idee de sleutelwoorden in het leiderschap.

In de praktijk blijkt dat het aan die twee zaken nogal eens mankeert. Jonge officieren die zich onnodig veel problemen op de hals halen doordat ze de „wegen naar de harten” niet kunnen vinden, waardoor hun leiderschapspositie wordt ondermijnd. Dat is niet iets om je voor te schamen, omdat dit nu juist het moeilijkste van goed leiderschap is.

Het grootste deel van hun personeel bestaat uit dienstplichtigen. In de discussie over de dienstplicht noemt men als een van de redenen om hem te handhaven, het contact met de maatschappij dat door dienstplichtigen wordt gewaarborgd. Wanneer men dat serieus neemt zal men een „natuurlijke interesse” moeten hebben, of vormen, voor de maatschappij waaruit die dienstplichtigen komen, hetgeen betekent dat kennis van maat-

schappelijke veranderingen noodzakelijk is. Ik noem er een paar.

1 De toeneming van de individualisering in de samenleving levert generaties jonge mensen op die niet meer hebben geleerd „in het meervoud” te denken. De grote overgang waarmee een dienstplichtige wordt geconfronteerd wanneer hij in dienst komt, zijn de veronderstelde en nagestreefde kameraadschap en de saamhorigheid. Op die beide zaken wordt grote nadruk gelegd. *Samen* vorm je een groep, *samen* vorm je een peloton, *samen* een compagnie en uiteindelijk *samen* een bataljon. Dat *wij*-gevoel bestaat veelal niet onder jonge mensen. Het zegt hen dan ook niet veel wanneer een compagniescommandant op dat *wij*-gevoel inspeelt in de veronderstelling dat zijn mannen dat ook zo voelen: „Wat interesseert die compagnie mij nou”. . . Je zou het ook zó kunnen zeggen: terwijl de compagniescommandant veronderstelt dat „zijn” mannen allemaal naar dezelfde muziek luisteren, lopen die mannen met hun eigen walkman op en luisteren elk afzonderlijk naar „hun eigen” tune van een muzikant waarvan de commandant wellicht nooit heeft gehoord. Maak daarvan maar eens een groep!

2 Een verandering die al gedurende langere tijd plaatsvindt en ook wordt onderkend, is de toegenomen mondigheid van jongeren, en hun reserves of verzet tegen elke vorm van autoriteit op grond van rang of stand. Dat kan een gevolg zijn van het hogere opleidingsniveau van dienstplichtigen, maar is tevens een maatschappelijke ontwikkeling die in alle lagen voorkomt. Wanneer je dat niet onderkent of het zelfs ontkent en op je sterren en strepen gaat staan, dan schiet je je doel voorbij. Het hiërarchieke denken waarmee de jonge (onder)officier nog wordt opgeleid, is bij vele jonge mensen niet of nauwelijks aanwezig: „Wàt nou, kapitein . . ., je kunt het me normaal vragen en anders doe ik niks . . .”.

3 De maatschappelijke acceptatie van de krijgsmacht is eerder verminderd dan toegenomen. In het geval van de dienstplichtige uit zich dat in de concrete vraag: „Wat heeft dat leger nou voor nut?” Dat is een lastige vraag om mee om te gaan. Zelf ken ik hem in een andere vorm nl. „Wat heeft die kerk nu nog voor zin?” Een lastige vraag omdat zij de eigen motivatie ten diepste raakt en onder kritiek legt. Als je consequent aan die vraag

voorbijgaat en veronderstelt dat je mannen net zo gemotiveerd zijn als jij zelf, bereik je ze niet. Daarbij komt nog de toenemende onrechtvaardigheid in de keuze wie wel en wie niet zijn dienstplicht moet vervullen; men denke daarbij aan de „Siccamahypothese” waarvan drs. E. J. L. van Uum in dit blad melding maakte [2].

Is het dus onmogelijk goed leiding te geven aan met name dienstplichtigen? Mijn antwoord is nee, maar ik pleit voor aandacht voor deze zaken in de opleidingen en de verdere begeleiding van de jonge beroeps(onder)officier. Dat lijkt wellicht in militair opzicht geen prioriteit, maar ik ben ervan overtuigd dat oog voor deze zaken de „weg naar de harten van de mensen” gemakkelijker maakt en de werkvreugde vergroot. Uiteindelijk levert het goed (of beter) leiderschap op, dus ook beter *militair* leiderschap.

Politieke veranderingen

De huidige tijd wordt gekenmerkt door diep ingrijpende ontwikkelingen op internationaal gebied. De val van de Muur en de daarmee op gang gebrachte ontwikkelingen zijn mede bepalend voor de toekomst van de krijgsmacht. Zowel in militair als in bedrijfsmatig opzicht wordt gezocht naar nieuwe strategieën. Dat roept fundamentele vragen op over het bestaansrecht en de doelstelling van de krijgsmacht en dus ook uiteindelijk vragen over de eigen positie en motivatie van de beroepsmilitair. In de Defensienota wordt gesproken over de mogelijke inzet van militairen bij inter- of intranationale conflicten. De Golfcrisis en de gebeurtenissen in Joegoslavië maken die vragen uiterst actueel. Het zou dan kunnen gaan om *peace-keeping*- en *peace-enforcing*taken. Dat geeft de krijgsmacht een nieuw (?) en concreet doel, maar maakt inzet mogelijk bij een conflict dat niet direct de eigen landsgrenzen en het eigen bestaan raakt. „Trouw aan de Koningin” krijgt dan een bredere dimensie dan voorheen. In NAVO-verband een mogelijke communistische overheersing bestrijden was nog duidelijk en de moeite waard, maar wat te zeggen van conflicten waarmee iemands bestaan of belang niet direct in het geding is?

In gesprekken ten tijde van de Golfcrisis viel mij een merkwaardige paradox op. Aan de ene kant

wordt gezegd dat de wereld steeds kleiner wordt en regionale conflicten al gauw mondiale conflicten zijn zodat wij dus ook ermee te maken hebben. Wij noemen ons zelf „wereldburger”. Aan de andere kant werd ook duidelijk dat als het erop aankomt „mijn wereld” ophoudt bij mijn eigen achtertuin of landsgrens: „Ik weet niet of ik mijn leven wil riskeren voor mensen waarmee ik niets te maken heb. . .”. Dat is een begrijpelijke dubbelzinnigheid die niet voortkomt uit lafheid of disloyaliteit, maar het is een onvermijdelijke vraag die bij een dergelijke strategiewijziging hoort.

Om je personeel mee te krijgen zal aan die paradox aandacht moeten worden geschonken. Het gaat immers niet om de vraag of je in een ander land schoenen wilt verkopen, maar om de vraag of je daar je eigen leven op het spel wilt zetten, nog afgezien van de vraag of je vindt dat je *überhaupt* het recht hebt om je met zo'n conflict te bemoeien.

De genoemde politieke veranderingen roepen fundamentele vragen op die een plaats moeten hebben in de opleidingen en de verdere begeleiding van de beroepsmilitair. Zelfs als de krijgsmacht „slechts” het uitvoerende orgaan van de politiek zou zijn en dus politieke en maatschappelijke discussies niet in de krijgsmacht zelf zouden thuishoren, behoort ruim aandacht aan bovengenoemde vragen te worden geschonken. Het betreft namelijk vragen die direct met het doel van de krijgsmacht hebben te maken en daarom dus ook met de motivatie en bereidheid van de militair.

Organisatorische veranderingen

Met spanning is gewacht op de Defensienota 1991. Hoe gaat de toekomst van de krijgsmacht eruit zien? Na eerder aangekondigde bezuinigingen kwam daarbij de ontspanning tussen oost en west. Zoals gezegd is dat laatste van fundamentele betekenis voor de toekomst van de krijgsmacht. Ook op personeelsgebied zullen veranderingen gaan optreden. Een nieuwe organisatie van de Koninklijke landmacht brengt ook verschuivingen teweeg op het personele vlak. Terecht wordt grote zorg besteed aan de toekomst van het personeel. Toch leven er vele vragen onder jonge beroeps(onder)-officieren over hun verdere carrièreverloop: Kunnen de verwachtingen waarmee ik in dit bedrijf

ben gestapt, worden gerealiseerd? Blijven er voldoende ontplooiingsmogelijkheden voor mij om te bereiken wat ik voor ogen heb? Het zijn enkele vragen die worden gesteld, en het zijn normale vragen die bij elke reorganisatie horen. Die vragen kunnen overgaan in zorgen wanneer dan de onzekerheid groeit. Geen gedwongen ontslagen . . . , maar is dat vol te houden, gezien de plannen en het politieke klimaat? Wanneer deze zorgen ontstaan heeft dat direct invloed op het functioneren als leider.

Een tweede organisatorische verandering is minder in het oog springend, maar wel van invloed op het functioneren als leider. Ik bedoel het groeiende formalisme in zaken van hulpverlening en met name de krijgstucht. Aan de ene kant wordt gestreefd naar meer vrijheid en verantwoordelijkheid voor het lagere kader, aan de andere kant wordt zijn ruimte enorm beperkt door talloze voorschriften en regelingen die het in acht moet nemen. De directe band tussen bv. een compagniescommandant en „zijn mannen” wordt in een aantal situaties verstoord door formaliteiten. Daarvoor zijn op zich goede redenen, maar het haalt voor velen de *jeu* uit hun werk. Het maakt de commandant meer manager dan leider, en dat laatste is nu juist voor velen het aantrekkelijke van hun werk.

Ik maak hier onderscheid tussen de manager en de leider. De *manager* wordt vooral aangesproken op technische zaken, als kennis van zaken, kennis van voorschriften, regelingen en formaliteiten; kortom op een goede bedrijfsvoering. De *leider* daarentegen wordt bovendien zeer aangesproken op persoonlijke kwaliteiten als charisma en *manhandling*. De vrijheid van een commandant om bv. een soldaat te straffen op een manier die past in de relatie tussen hem en die soldaat, is zeer klein. Het veroorzaakt vaak een gevoel van onmacht. Hetzelfde geldt omgekeerd, nl. wanneer het gaat om een waardering. Let wel, ik ben er niet vóór de misstanden van vroeger weer mogelijk te maken, maar tracht aan te wijzen waarmee jonge officieren worden geconfronteerd. Met name in het werk op de kazerne wordt de commandant eerder in het keurslijf van een *manager* gedrukt dan dat hij de vrijheid krijgt *leider* te zijn.

Ook deze organisatorische veranderingen zijn bepalend voor de wijze waarop een leider functio-

neert. Vragen over de toekomst en carrière van de militair die hem uitdagen of frustreren. Bovendien de toenemende verzakelijking van het militaire leiderschap, terwijl nu juist voor velen het specifieke karakter van het militaire leiderschap bepalend was voor hun keuze.

Ten slotte

De krijgsmacht is in beweging. Een goede zaak, want zo speelt ze immers in op maatschappelijke en politieke veranderingen. Kennelijk is de band met de maatschappij dermate stevig dat ze wel mee móét veranderen en geen statisch bolwerk is.

Vele veranderingen zijn ten goede, maar veroorzaken desondanks onrust en roepen vragen op. De veranderingen die nu plaatsvinden behelzen meer

dan een simpele reorganisatie. Het vereist naar mijn mening een goede (her)bezinning op werk en beroep. Een bedrijf in verandering ruimt tijd in om mensen uitvoerig aan het woord te laten over hun zorgen en vragen. Het gaat om informatie en reflectie. Het blad *Flex* is daarvan een goed voorbeeld. Maar wat gebeurt er bij opleidingen en, later, op de werkvloer? Welke tijd en mogelijkheden zijn er om gestructureerd aandacht aan deze zaken te schenken? Tijd is kostbaar en schijnt ook steeds duurder te worden. Het gaat dan ook om keuzes. Het is niet aan mij om die keuzes te maken, maar ik ben ervan overtuigd dat goede aandacht voor de genoemde veranderingen en de vragen die daarmee samenhangen enthousiasme van mensen kan bevorderen en dus ook goed of beter leiderschap tot gevolg kan hebben, ook in tijden van grote veranderingen.

Literatuur

1. G. J. Folmer — Management en leiderschap in de toekomst. *Mil. Spect.* 160(1991)(3)109.

2. E. J. L. van Uum — Hernieuwde discussie over dienstplicht in Nederland. *Mil. Spect.* 160(1991)(5) 224.

**U bent lid van de
Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de
Krijgswetenschap,**

tevens actief dienend officier van KL of KLu, en u gaat de dienst verlaten?

Meldt u dat dan s.v.p. even aan de ledenadministratie (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk), dan wordt ervoor gezorgd dat u de Militaire Spectator blijft ontvangen!

prof. dr. J. Th. M. Bank

Vakgroep Geschiedenis RU Leiden

Nederland en Pearl Harbor

De politieke dimensies van de oorlogsverklaring aan Japan

Op zondag 7 december 1941 schaarde Nederland zich in een „Koninklijke proclamatie” als bondgenoot naast de Verenigde Staten en Groot-Brittannië in de oorlog, die hen door Japan was verklaard en waaraan het keizerrijk door een verrassingsaanval op de Amerikaanse marinebasis Pearl Harbor kracht had bijgezet. Op twee plaatsen werd de staat van oorlog uitgeroepen. In Batavia deelde nog op zondag de gouverneur-generaal van Nederlands-Indië, jhr. Tjarda van Starckenborgh Stachouwer, mee, dat Nederland tegen het Japanse keizerrijk de wapens zou opnemen, en in Londen publiceerde de regering-Gerbrandy op maandag de proclamatie, die o.a. de zinsnede bevatte: „Wij zullen deze strijd winnen!”. Was het militaire initiatief door Japan genomen, de verklaring van oorlog volgens volkenrecht deed Nederland. De regering in Tokio had immers Nederland overgeslagen. Ze had, zo liet ze in januari 1942, daags na de landingen in Indië, blijken, de indruk willen wekken, dat Nederland zelf de oorlog had gewild. Aan Nederlandse kant was er in de loop van 1941 op aanstichten van eerste minister Gerbrandy en Koningin Wilhelmina een overeenstemming gegroeid — zij het niet zonder moeite — over de noodzaak de traditionele zelfstandigheidspolitiek nu ook inzake Indië in te ruilen voor een vrijwillig gekozen bondgenootschap met Engeland en Amerika, voor het geval deze door Japan zouden worden aangevallen. Daarom kon Van Starckenborgh vóór de regering in Londen de oorlog verklaren; een consultatie vooraf was op zondag wegens slechte verbindingen niet mogelijk gebleken, maar was eigenlijk ook niet nodig.

L. de Jong heeft de oorlogsverklaring aan Japan het „belangrijkste besluit” van de regering in ballingschap genoemd. Hij heeft het betreurd, dat de Parlementaire Enquêtecommissie daaraan na de oorlog geen aandacht heeft gewijd. Het betekent, dat de Staten-Generaal deze belangrijke daad van

buitenlandse politiek ook achteraf niet hebben gesanctioneerd. In een periode waarin in Nederland brede overeenstemming bestond over de noodzaak van een landsverdediging in bondgenootschappelijk verband, was de formele beëindiging van de zelfstandigheidspolitiek in Indië in 1941 geen punt van discussie meer.

Nederlands positie in Zuidoost-Azië

Volstrekt zelfstandig had Nederland in zijn Aziatische bezittingen bovendien niet kunnen optreden. Vanaf het moment, dat het na de napoleontische oorlogen Java en de Buitengewesten uit handen van Engeland had terugontvangen (1816), was de noodzaak van een overeenstemming met de regering in Londen steeds een maxime geweest van de Indische politiek. De vrijheid van handelen in Atjeh bijvoorbeeld was tevoren in een tractaat met Engeland in 1871 vastgelegd. De aansluiting bij Groot-Brittannië, 70 jaar later, was dus een historische reflex in Den Haag en Batavia. Singapore, ooit uit Brits-Nederlandse rivaliteit ontstaan als concurrent van Java, werd in de 20e eeuw ook in Indië gezien als een bevriend militair bastion. Betrekkelijk nieuw in 1941 was daarentegen de internationale constellatie aan de kusten van de *Pacific* of Stille Zuidzee, waarin Nederland door zijn koloniale bezittingen in het zuidelijke gedeelte betrokken was. De verhouding tussen vier van de grote mogendheden of koloniale rijken aan haar kusten, Japan, de Verenigde Staten, Groot-Brittannië en Frankrijk, was een produkt van de Eerste Wereldoorlog, te weten de conferentie van Washington (1921-1922). Deze was tot op zekere hoogte voor het Verre Oosten wat de Parijse vredesonderhandelingen (1919-1920) voor Europa en het Midden-Oosten zijn geweest: de plaatsen waar een nieuwe ordening na de oorlog van 1914-1918 haar beslag moest krijgen. Hoofdthema was in

Washington een ontwerpverdrag van de wapenbeheersing. De aanvangsdatum van de conferentie, 11 november 1921 (Wapenstilstandsdag), was daarvan het symbool. De overwinnaars in de Eerste Wereldoorlog wensten bij die gelegenheid vooral hun wapenarsenalen aan de kusten van de Stille Zuidzee te reguleren.

Het vlootverdrag van 1921

Wapenbeheersing in de Pacific was evenwel niet denkbaar geweest zonder politieke dimensies. In een verdrag van 13 december 1921 spraken de Grote Vier voor de duur van tien jaar met elkaar af, dat zij elkanders rechten op het bezit van eilanden in de Stille oceaan zouden eerbiedigen en dat in geval van geschillen de oplossing aan de conferentietafel zou moeten worden gevonden. De bestaande, grotendeels koloniale verhoudingen in het Verre Oosten werden op deze wijze bevestigd. Het politieke verdrag kreeg een verlengstuk in een overeenkomst over de *naval ratio*, de tonnageverhouding van de slagschepen. Zij werd bepaald op 10 (VS) : 10 (GB) : 6 (Japan), waarbij de delegatie uit Tokio bedong, dat Amerika zou afzien van het aanleggen van marinebases op Goeam en op de Filippijnen en Groot-Britannië Hongkong niet tot zo'n basis zou opwaarderen.

In het sluiten van dat verdrag had Nederland, dat in de Stille Zuidzee het grootste eilandenrijk beheerde, schijnbaar geen rol gespeeld. Er was wel een Nederlandse delegatie in Washington, onder leiding van minister van buitenlandse zaken H.A. van Karnebeek, die op dat moment ook voorzitter was van de (tweede) algemene vergadering van de Volkenbond. Van Karnebeek, vanouds op het Europese machtsevenwicht ingesteld, moest in de Amerikaanse hoofdstad een leerproces doormaken met betrekking tot de naoorlogse en buitenlandse Europese machtsverhoudingen. „Ik kan niet ontkennen”, zo schreef hij aan Ruys de Beerenbrouck, zijn eerste minister, „dat ik onder den indruk ben van wat uit militair oogpunt aan onze koloniën vastzit, en hoezeer door de vreemde mogendheden op die koloniën wordt gelet. Ik ben blijde, dat ik hier zelf ben omdat ik daardoor in de gelegenheid ben achter deze belangrijke dingen te komen”. Dat leerproces was nog niet voltooid, toen het verdrag van de Grote Vier werd geslo-

ten. Van Karnebeek moest tot het inzicht komen, dat de Amerikaanse regering veel eraan was gelegen in de oude Engels-Japanse alliantie van 1902 te kunnen inbreken en dat het haar al veel moeite had gekost de Japanse partij ertoe over te halen ook het grote Europese land Frankrijk als partner in een nieuwe overeenkomst te aanvaarden. Het kleine Nederland met zijn grote eilandenrijk werd ten slotte kort voor de sluiting van de conferentie tevreden gesteld door de ontvangst van vier gelijk-luidende nota's, waarin de Grote Vier indirect de Nederlandse rechten in Indië erkenden.

De Nederlandse vertegenwoordiging in die conferentie was vooral een vragende partij geweest en niet een bepalende. De verkregen erkenning van het Indische eilandenrijk was een winstpunt. Voorts waren de besprekingen over de wapenbeheersing wel uitgemond in een internationale beperking van de slagschepen (en vliegkampschepen), maar niet in die van de *auxiliary craft*. Nederland kon zijn vlootplan, waarin de bouw van 36 onderzeeërs voor Indië was voorzien, aan het parlement voorleggen. Dat de Tweede Kamer vervolgens in oktober 1923 met een krappe meerderheid het ontwerp van deze vlootwet zou afstemmen en dat de oppositie daarbij verwees naar de „geest” van Washington, was toen nog niet te voorzien.

Japans expansionisme

In Nederlandsindische ogen was het feit van die conferentie van cruciaal belang. A.D.A. de Kat Angelino, ambtenaar bij het gouvernement in Batavia, concludeerde in een geheim gebleven nabeschouwing, dat Japan het oriëntatiepunt van een Aziatisch nationalisme was geworden en dat dit land in het westelijke deel van de Stille Oceaan een vrijwel onaantastbare positie had bereikt, nu de Verenigde Staten zich ertoe hadden verplicht geen bases aan te leggen op Goeam en op de Filippijnen. Singapore, zo schreef de auteur in 1922, was het laatste militaire bolwerk van een Westerse hegemonie in het Verre Oosten geworden.

In het eerste decennium bleef de nieuwe orde van Washington van kracht, gevoed door verse herinneringen aan de Eerste Wereldoorlog en door een dienovereenkomstig internationaal pacifisme. Haar bepalingen werden in 1930 in een conferen-

tie te Londen zelfs vernieuwd en uitgebreid. Eind 1931 evenwel voerde het Japanse leger acties uit in Mandsjoerije. Begin 1932 werd de Chinese stad Sjanghai door Japanse marinevliegtuigen gebombardeed. Het waren de eerste tekenen van een agressief militarisme, dat in het midden van de jaren '30 de overhand kreeg in de politieke-besluitvorming van Tokio. Japan begon toen belangrijke delen van China te veroveren en installeerde er in 1940 een satellietregering. Gewapenderhand deed het in Mandsjoerije en Korea zijn invloed gelden.

Het politieke aspect van dit expansionisme kwam tot uiting in het besluit van maart 1933 uit de Volkenbond te treden. Eind 1934 maakte de regering in Tokio ook bekend, dat zij zich niet langer gebonden achtte aan de overeenkomst van Washington betreffende de wapenbeheersing. In 1936 sloot zij met Nazi-Duitsland het zogeheten anti-Kominternpact. In dat zelfde jaar besloot het militaire bewind voorts de uitbreiding van Japanse macht naar het „gebied van de Zuidelijke Oceaan”, de zogeheten Nanjo, tot vaste doelstelling van zijn beleid te maken.

Reactie in Nederland en in Indië

Hoe reageerde Nederland op die verstoring van de orde in de Stille Oceaan? In het kader van zijn buitenlandse politiek keerde het terug naar het aloude beginsel van zelfstandig optreden. In Europa nam het in 1936 afstand van de bepaling in het verdrag van de Volkenbond, waardoor het zou kunnen worden genoodzaakt een internationale interventiemacht te ondersteunen. Met de „orde van Washington” in de Stille Oceaan gebeurde hetzelfde. Eind 1937 werden acht van de negen ondertekenaars van een eveneens in 1922 gesloten verdrag tot bescherming van China in Brussel bijeengeroepen om over sancties tegen Japan te spreken vanwege zijn veroveringspolitiek. Nederland zag er met de zeven gesprekspartners vanaf. Den Haag en Batavia vertrouwden in de eerste plaats op zichzelf; een vertrouwen, dat was ingegeven door de traditionele reflex van een *low profile* van de Nederlandse politiek ten dienste van het behoud van het grote en kwetsbare Indische eilandenrijk.

In de jaren '30 kwam daar nog de opvatting bij, dat men ook om binnenlandse redenen in Indië

rekening moest houden met een Japanse factor. In Indië was Japan in de jaren '30 een leverancier van verhoudingsgewijs goedkope producten. Die economische penetratie van de Indische markt ging gepaard met een toenemend geloof onder de Indonesische bevolking in de kracht van deze Aziatische mogendheid, die immers erin slaagde China en Mandsjoerije haar wil op te leggen. „Niet dat men de Japanners als heilbrengers beschouwt”, schreef de Indonesische nationalist Soetan Sjahrir in oktober 1937 in zijn dagboek. „Niemand, die eraan denkt de Nederlanders voor de Japanners te willen verwisselen. Zo ver gaat men niet. Hun leedvermaak geldt dan ook alleen de moeilijkheden, die die 'kranige Japannertjes' de in het diepst van hun hart gehate blanken (nu nog gevreesd) veroorzaken.” Radiostations in Japan en Formosa begonnen zich met Maleise, Chinese en Nederlandse programma's op Indië te richten. Die propaganda droeg ertoe bij, dat de Javanen hun historische mythe van de Djojobojo-voorspelling meer en meer in Japanse zin gingen interpreteren. Volgens die legende zou Java lange tijd door vreemde volkeren worden beheerst; het langst door een volk met een witte huidskleur, maar aan het einde door een volk van gele huidskleur. Daarna zou het tijdperk van de onafhankelijkheid en de voorspoed beginnen. Was dat laatste volk in de Javaanse verbeelding lange tijd het Chinese, het werd in de jaren '30 het Japanse.

Nederland en de geallieerden

Op 10 mei 1940 werd Nederland van zijn zelfstandigheidspolitiek beroofd. De Duitse inval deed het hulp zoeken bij Engeland en Frankrijk. Dat bondgenootschap had consequenties voor de Indische politiek, omdat vanuit Batavia gezien een strijd tegen Duitsland implicaties had voor de houding tegenover Duitslands bondgenoot Japan. Het is dan ook niet verwonderlijk dat het Indische gedeelte van de Nederlandse regering in ballingschap en ook het Indische gouvernement zekere bedenkingen koesterden tegen een nauwe alliantie met Engeland en argumenten begon te zoeken voor de tegenkant ervan, een compromisvrede met Hitler.

Met de val van het kabinet-De Geer in augustus 1940 was evenwel de compromispolitiek in Londen eigenlijk verlaten. Zijn opvolger Gerbrandy

stond een volledige alliantie met Groot-Brittannië voor, omdat hij daarin ook voor Indië het behoud verzekerd achtte. Koningin Wilhelmina schreef in februari 1941 in de kantlijn van een daartoe strekkende kabinetsnota: „algehele onvoorwaardelijke samenwerking met Engeland”. Tot dit beleid werd de gouverneur-generaal in Batavia overreed, ofschoon hij wat langer de zelfstandigheidspolitiek van Nederlands-Indië had willen voortzetten. Het Brits-Nederlandse engagement kwam tot werkelijkheid in de geheime uitwisseling van militaire gegevens, die in november 1940 een aanvang nam, maar het leidde niet ertoe dat aan Nederland ook enige invloed werd gegund in de Amerikaanse en Britse politiek tegenover Japan. De verhoudingen van de „orde van Washington” bleven in 1940 en 1941 van kracht. De alliantie van Nederland met Engeland en de Verenigde Staten was eenzijdig; er stond geen formele garantie tegenover, dat beide mogendheden Nederlands-Indië metterdaad zouden bijstaan in het geval van een Japanse

aanval op uitsluitend Indië. In de politieke constellatie van de Stille Zuidzee bepaalden de grote mogendheden de verhoudingen. In de confrontatie tussen Washington en Tokio bijvoorbeeld, waardoor Japan steeds meer werd genoodzaakt zich van Indische oliebronnen te verzekeren, werden Den Haag en Batavia niet geconsulteerd. Welke bedenkingen daartegen in beide residenties ook kunnen zijn gerezen, ze zijn achteraf gezien niet relevant gebleken. Het voldongen feit van de Japanse aanval op Pearl Harbor was aanleiding voor de minst riskante optie van de Nederlandse politiek. De oorlogsverklaring aan Japan verzekerde Nederland van de militaire steun van de Verenigde Staten en Groot-Brittannië bij de toekomstige herovering van zijn eilandenrijk in de Stille Zuidzee. Was zulke steun ook verzekerd, indien dat rijk door een „binnenlandse” revolutie van politieke gedaante zou veranderen? Nederland heeft op dit punt in het nieuwe bondgenootschap meer de pressie dan de steun leren kennen.

Literatuur

- H.J.G. Beunders — *Weg met de vlootwet! De maritieme bewapeningspolitiek van het kabinet-Ruys de Beerenbrouck en het succesvolle verzet daartegen in 1923*. Bergen (1984).
N.A. Bootsma — *Nederland op de conferentie van*

Washington, 1921-1922. *Bijdr. en Med. betr. de Gesch. der Ned.* 93(1978)101-126.

- L. de Jong — *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*; dl 9, Londen (2 bdn). Den Haag (1979), dl 11A, Nederlands-Indië I (2 bdn). Leiden (1984).

Beroepsleger: in of náást de samenleving?

Omdat een beroepsleger, volgens enkele politici, zal *vervreemden* van de samenleving, en daarom allerlei nare sociale gevolgen zijn te verwachten, moeten wij niet ertoe overgaan. Deze *vervreemdingshypothese* stelt namelijk dat de maatschappelijke verankering van de krijgsmacht via de dienstplicht is gewaarborgd. Dienstplichtigen zorgen ervoor dat de krijgsmacht een afspiegeling van de samenleving blijft, zodat ook de waarden en normen in de samenleving ingang vinden in het militaire wereldje.

Lijnrecht hiertegenover staat de *integratiehypothese*: er zal geen kloof ontstaan, want beroepsmilitairen zijn óók burgers, die — anders dan via dienstplichtigen — toch hecht in de samenleving zijn geïntegreerd. Dienstplichtigen vormen bovendien helemaal geen afspiegeling van de samenleving en hebben helemaal geen verjongende invloed van onderaf. Zij kunnen dus best worden vervangen door iets minder snel doorstromende vrijwilligers. Deze integratiehypothese stelt dat de hele idee van vermaatschappelijking ook niet geldt voor loodgieters, rechters of prostituées. (L. Wecke, 1991).

Strijdvraag

De twee standpunten kunnen niet beide waar zijn, maar wel beide plausibel klinken. Zij kunnen in elk geval niet zomaar als politieke praat worden afgevoerd. Daarvoor zijn ze nog te vaag geformuleerd. Er is wel duidelijk sprake van een strijdvraag; de „theorieën” conflicteren immers. De strijdvraag blijkt complex wanneer wij de talloze aspecten ervan inventariseren. Gesproken wordt bijvoorbeeld van: *vervreemding, integratie, staat-in-een-staat, maatschappelijke betrokkenheid, democratisch gehalte, kazernementaliteit, deelneming spreiden over alle lagen van de bevolking, in-*

en uitstroming, verstarring, schuim der natie, mentaliteitsproblemen, bevruchtende werking van de dienstplicht, samenstelling, afspiegeling, subcultuur, een gesloten organisatie, interactie, ontvankelijkheid voor maatschappelijke ontwikkelingen, waarden en normen, enz.

Het is — gezien de veelheid aan aspecten — niet verwonderlijk, dat geen enkele auteur erin slaagt het vraagstuk van de sociale gevolgen van een beroepsleger volledig te overzien, laat staan precies te definiëren en ook nog te onderzoeken. In een studie (Ch. J. Janssen, 1991)¹, waarvan deze samenvatting is afgeleid, is getracht die moeilijkheden te overwinnen.

Probleemstelling

De vaagheid kan worden vermeden door het vraagstuk als een probleem van *sociale differentiatie* voor te stellen. Hiermee wordt bedoeld: iedere vorm van sociale geleiding.² Niet alleen SOCIALE STRATIFICATIE (gelaagdheid van, of ongelijkheid in, een samenleving) wordt hier beschouwd als een specifieke vorm van differentiatie, ook het COHESIEPROBLEEM (allerlei vormen van onthechting en strijd in een samenleving) kan onder het overkoepelende differentiatievraagstuk worden geplaatst. Beide hoofdvragen zijn relevant voor de vraag naar de sociale positie van beroepsmilitairen.

Omschrijvingen van een differentiëringsproces worden verkregen door aan te geven tussen wie en wie, in welke opzichten, welke verschillen zouden kunnen bestaan. (W. C. Ultee, 1986) ▷

¹ *Beroepsleger in of naast de samenleving.* KUN/Studiecentrum Vredesvraagstukken, Nijmegen (1991).

² De term *differentiatie* is gekozen omdat hij algemener is en neutraler klinkt dan bv. *vervreemding, fragmentering* of *segmentering* en omdat hij betrekking kan hebben op een proces zonder een voorstelling van een bepaald eindstadium op te roepen.

Onderzoek

Voor de oplossing van de *strijdvraag* zijn aldus eerst de verschillen (*sociale differentiatie*) tussen burgers en beroepsmilitairen onderzocht. Die blijken gering. Het grootste verschil heeft betrekking op de proportie vrouwen. De verschillen m.b.t. leeftijd, opleiding, inkomen en kerkelijkheid zijn niet van betekenis. Etniciteit en beroepsprestige onderscheiden in het geheel niet. Woonregio is niet onderzocht, omdat de lokatie van de krijgsmachtonderdelen in Nederland ruim voldoende is gespreid. (Onze troepen in Duitsland vormen echter een uitzondering.)

De krijgsmacht, i.c. de huidige beroepsgroep, blijkt wel relatief gesloten; niet zozeer v.w.b. de interactie met groepen erbuiten, als wel t.a.v. het naar verhouding geringe uitstromingspercentage. Sociale differentiatie op grond van onthechting en strijd, m.a.w. allerlei vormen van afwijkend gedrag (zoals: echtscheiding, ziekteverzuim, criminaliteit, organisatiegraad vakbonden, politiek stemgedrag, drugs, alcohol) kan als nihil worden geclassificeerd: beroepsmilitairen keren de samenleving niet vaker de rug toe dan burgers, integendeel: ze staan met beide benen erin.

De opvattingen (attitudes) van beroepsmilitairen verschillen wel *gemiddeld* van die van burgers, maar de diversiteit en spreiding ervan geven evenmin aanleiding de beroepsgroep als homogeen, noch als „naast de maatschappij” te beschouwen.

Het vervangen van dienstplichtigen door (vrijwillige) KVV-soldaten zal de differentiatie tussen beroepsmilitairen en burgers doen *toenemen* m.b.t. de leeftijdsopbouw (nog meer jongeren). Via andere kenmerken kan worden verwacht, dat de differentiatie van deze nieuwe beroepsgroep juist verder zal *afnemen* (bv. naar geslacht, onderwijs, inkomen, in- en uitstroming en ziekteverzuim), dan wel stabiel blijven (bv. naar politieke voorkeur, etnische samenstelling, beroepsprestige, criminaliteit en echtscheiding). Er is dus geen indicatie voor verwijdering tussen krijgsmacht en maatschappij; nu niet, en niet in geval van een eventueel beroepsleger. Integendeel: de differentiatie die er is, zal op de meeste punten verder afnemen. Niet alleen voor de dan actuele groep beroepsmili-

tairen tegenover die van nu, maar ook zelfs t.o.v. ons huidige kader-militieleger.

Zo zal de proportie vrouwen kunnen toenemen, evenals de laagste opleidingscategorie (die nu bijna leeg is, omdat de beroepsmilitairen van nu allen meer dan alleen lager onderwijs hebben). De beroepsgroep kan dus, o.m. op deze punten, een betere afspiegeling worden van de gehele beroepsbevolking dan nu het geval is. Ook het relatief gesloten karakter van de huidige beroepsgroep zal verdwijnen, wanneer driekwart een kort arbeidscontract heeft. Dienstplichtigen zorgen weliswaar nu al voor een grotere doorstroming, maar: binnen de *krijgsmacht*, niet binnen de *beroepsgroep*, en dat is toch wat anders. In de nieuwe beroepsgroep blijven wel de jongeren ruim oververtegenwoordigd, in vergelijking met de Nederlandse beroepsbevolking. Maar ook dat is, gezien de leeftijdsopbouw van de gehele krijgsmacht (incl. de dienstplichtigen) nu al het geval.

Samenvattend: de groep beroepsmilitairen is, qua structurele compositie (samenstelling), even heterogeen als de Nederlandse samenleving. Hetzelfde geldt m.b.t. relevante attitudes (opvattingen over legitimiteit en bestaanswijze van de krijgsmacht, vijandbeeld, veiligheidskwesaties, enz.). Er is geen sprake van cumulatie, of van concentratie, van welke kenmerken dan ook. Anders gezegd: het profiel van de Nederlandse beroepsmilitair wijkt vrijwel niet af van dat van de beroepsbevolking in het algemeen.

Attitudeverschillen

Onze grootste zorg voor de sociale differentiatie van een beroepsleger kan dus níét zijn gelegen in de structurele compositie ervan, maar hooguit in het gedrag en de opvattingen van beroepsmilitairen m.b.t. de rol en het functioneren van de krijgsmacht, de bereidheid tot openheid en controleerbaarheid en de wil tot politieke en maatschappelijke onderschikking. Om deze culturele differentiatie — i.c. de huidige attitudeverschillen — te verklaren, en die voor de toekomst te voorspellen, zijn enkele theoretische inzichten uitgewerkt en beproefd.

De (geringe) attitudeverschillen met de burgers, en vooral ook de heterogeniteit binnen de groep militairen, blijken o.m. te worden veroorzaakt

door de meer of minder hechte integratie in de krijgsmacht. Beroepsmilitairen voor onbepaalde tijd en met veel dienstjaren zijn hechter geïntegreerd *in de krijgsmacht* dan andere beroepsmilitairen en zeker hechter dan burgers. Ze leven daarom de normen in hun beroepsgroep vaker, d.w.z. met een grotere kans, na. Beroepsmilitairen met een partner (1), en met een partner die een baan buitenshuis heeft (2), en met een partner die niet uitgesproken positief staat tegenover de krijgsmacht (3), zijn (steeds) hechter geïntegreerd *in de samenleving*. Ze leven daarom de aldaar geldende normen met een grotere kans na dan andere beroepsmilitairen. Dat zelfde geldt voor beroepsmilitairen met kinderen en ook voor beroepsmilitairen met meer jaren onderwijs.

Dàt die normen binnen de krijgsmacht (iets) afwijken van die in onze samenleving, is voor een groot deel zuiver en alleen toe te schrijven aan het *verschil in werkomgeving*. De attitudeobjecten, waarnaar in de enquêtes is gevraagd, moesten relevant zijn voor de onderhavige probleemstelling, en hebben daarom alles te maken met defensie- en veiligheidsproblematiek. Daardoor zijn ze natuurlijk ook sterk verwant aan de dagelijkse beroepspraktijk van militairen. De perceptie (subjectieve beleving) van allerlei defensieaangelegenheden blijkt juist sterk afhankelijk van die dagelijks ervaren beroepspraktijk. Dat blijkt zowel uit de verschillen in perceptie tussen burgers en militairen, als uit de verschillen in attitudes tussen parate en niet-parate beroepsmilitairen. Het is daarom niet verwonderlijk, dat militairen de kwesties anders beoordelen dan burgers. Ze zullen dat ook altijd wel blijven doen. Het is daarom wèl verwonderlijk dat de attitudes van burgers en militairen niet méér uiteenlopen dan nu het geval is.

Militaire sociologie

De zg. militaire sociologie houdt zich o.m. bezig met de vraag, of het (officiers)beroep nu een „professie” is of niet, en in hoeverre het in de samenleving een unieke plaats heeft. Gesteld wordt dat de militaire professie de laatste tijd een verschuiving ondergaat van „instituut” naar „beroep-als-elk-ander”. Professionalisering, in de zin van specialisering of gemonopoliseerde vakbekwaamheid, blijkt (bij de officieren, wanneer wij

rang als indicatie gebruiken) gepaard te gaan met een iets minder hoge defensiebereidheid, een minder uitgesproken vijandbeeld en een minder nadrukkelijke legitimering van de krijgsmacht. Het blijkt dat die professionalisering (ook wel: functionele uniciteit van de militaire professie) steeds meer in de plaats treedt van de culturele verwijdering (tussen militair en burger) uit vroeger tijden. De opvattingen van beroepsmilitairen zijn in de loop der tijd minder gaan afwijken van die in de samenleving. Het militaire beroep is al lang een „beroep-als-elk-ander” geworden, en de gemiddelde beroepsmilitair benadert inderdaad het ideaal van de „burger-in-uniform”. Beroepsmilitairen trekken zich niet meer terug in de kazerne, of in exclusieve clubs, alwaar „staatsgreperige” gedachten onbekommerd kunnen woekeren (H. Tromp, 1990).

De vraag is nu of deze toestand wordt bestendigd door de aanwezigheid van dienstplichtigen, of juist daarvan onafhankelijk is.

Nogmaals de strijdvraag

De vervreemdingshypothese blijkt, bij nadere bezinning, op twee pijlers te rusten: 1. dienstplichtigen zijn een afspiegeling van de samenleving, en 2. ze hebben een of andere socialiserende werking, of een ander „normatief effect”, op beroepsmilitairen.

De eerste pijler kan worden verworpen v.w.b. de sociale compositie (samenstelling): dienstplichtigen blijken níét representatief t.a.v. structurele (achtergrond)kenmerken. Het gaat immers alleen om mannen van een zeer bepaalde leeftijd, die bovendien naar onderwijs en politieke voorkeur niet overeenkomen met mannen die niet in werkelijke dienst zijn (geweest). De zoon van een godvruchtige Zeeuwse landarbeider lijkt inderdaad meer kans te hebben in werkelijke dienst op te komen dan de zoon van een socialistische hoogleraar uit Amsterdam (Siccama, 1990). Als er al een positieve maatschappelijke invloed uitgaat van deze groep, dan stamt ze niet uit de samenleving, maar uit een zeer select deel daarvan.

Ook de tweede pijler (het normatieve effect, of de socialiserende werking, van dienstplichtigen op beroepsmilitairen) verliest nu aan waarschijnlijkheid, maar is toch in beschouwing genomen,

aangenomen dat de attitudes van dienstplichtigen (waarover onderzoeksbevindingen nog ontbreken) wèl een afspiegeling van de samenleving vormen. Jonge beroepsmilitairen (1), bij parate onderdelen (2), in de lagere rangen (3), zullen — omdat zij frequenter en intensiever contact hebben met dienstplichtigen — een attitudepatroon te zien moeten geven dat dichter bij dat van de burgers ligt. Oudere beroepsmilitairen (1), in „statusafstandelijke” posities (2), bij staf-onderdelen (3), zullen — omdat zij niet te midden van grote aantallen dienstplichtigen functioneren — een attitudepatroon te zien geven, dat sterker verschilt van dat van de burgers.

Deze stelling blijkt op een te groot aantal punten niet houdbaar. Ergo: ook de tweede pijler (het normatieve effect) is, hoewel indirect, gefalsificeerd (onjuist bevonden).

De integratiehypothese steunde ook op twee pijlers: 1. dienstplichtigen zijn geen afspiegeling van de samenleving, en 2. beroepsmilitairen zijn, anders dan via de normatieve invloed van dienst-

plichtigen, toch hecht in de samenleving geïntegreerd. Deze pijlers bleken wel aanvaardbaar. De vervreemdingshypothese kan nu worden verworpen ten gunste van de integratiehypothese.

Conclusie

Het aloude argument om de dienstplicht te handhaven op grond van allerlei kwalijke sociale gevolgen van een beroepsleger is *onjuist*, omdat de sociale differentiatie tussen de maatschappij en onze beroepsmilitairen niet zal toenemen, maar op sommige punten zelfs verder kan afnemen, indien de dienstplicht eenmaal is afgeschaft.

Voor de duidelijkheid dient te worden gesteld dat in de discussie over de dienstplicht natuurlijk ook andere zwaarwegende argumenten een rol spelen (vooral militaire, economische en politieke argumenten). Hoe dan ook: het vervreemdingsargument kan, als rechtvaardiging voor de dienstplicht, worden geschrapt.

U bent actief dienend officier van KL of KLu,

maar gaat binnenkort de dienst verlaten.

U wilt echter wèl graag maandelijks de Militaire Spectator blijven ontvangen?

Dat k n: als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap (contributie f 30,- per jaar; buitenland f 40,-) vindt u hem iedere maand in de bus, en tevens viermaal per jaar „Mars in Cathedra”.

Meldt u als lid bij de secretaris: Beringlaan 13, 2803 GA Gouda.

De Golfoorlog, een balans

Iran, Saoedi-Arabië, de sjeikdommen langs de Golf en het koninkrijk Jordanië

De Iraakse bezetting van Koeweit en de Golfoorlog, waarin een overwegend Westerse coalitie het opnam voor de rijke oliestaten Koeweit en Saoedi-Arabië, hebben in de Arabische wereld tot grote verdeeldheid en onzekerheid geleid. Saddam Hoessein had zich opgeworpen als vaandeldrager van het Arabisme en vertegenwoordiger van de *have nots* in de Arabische wereld, die de gevoelens van onvrede vertolkte met de onrechtvaardige verdeling der aardse goederen binnen de Arabische wereld. De paar miljoen inwoners van de rijke oliestaten beschikken over bijna \$ 700 miljard aan buitenlandse beleggingen; meer dan 190 miljoen Arabieren elders leven met een schuldenlast van meer dan \$ 200 miljard. De conservatieve olierijke vorstendommen op het Arabische schiereiland lieten bovendien hun minder beedeelde Arabische broeders de kastanjes uit het vuur halen in de strijd tegen imperialisme, zionisme en de Iraanse erfvijand. Terwijl deze door het Westen gesteunde Arabische vorstenhuizen baadden in weelde, lieten zij anderen als tweederangsgastarbeiders het vuile werk opknappen.

Het leek alsof Saddam Hoessein de strijd hervatte die de Egyptische leider Gamal Abdel Nasser in de jaren '50 aanbond tegen de conservatieve Arabische monarchieën. Nasser moest in 1967 in het zand bijten en na 1973 wist met name Saoedi-Arabië te profiteren van de sterk stijgende olieprijs. Radicale Arabische staten verloren hun scherpe tanden en werden steeds afhankelijker van de oliedollars, die hun rijkere broeders uit de Golf hen toestopten. De vooral financiële macht van Saoedi-Arabië, Koeweit en de emiraten wekte niet alleen afgunst, hun gehechtheid aan de status quo en hun nauwe samenwerking met de Verenigde Staten riepen elders in de Arabische wereld grote weerstanden op. In een tijdperk dat allerlei Arabische problemen (overbevolking, werkloosheid, de Palestijnse kwestie) verder van een

oplossing af leken dan ooit, poogde Saddam de sentimenten van de Arabische massa te mobiliseren voor zijn eigen zaak.

Het feit dat de koning van Saoedi-Arabië en de emir van Koeweit de hulp van de VS moesten inroepen teneinde hun troon te redden, maakt hun positie er niet sterker op. In veler ogen hebben zij zich nu afhankelijker dan ooit gemaakt van het „imperialistische” Westen, dat uit zou zijn op de heerschappij over het olierijke Midden-Oosten. Hun positie is er door de Golfoorlog niet beter op geworden. Hetzelfde kan, ondanks zijn binnenslands sterk gegroeide populariteit, worden gezegd van de koning van Jordanië, die in de ogen van het Westen in de oorlog de verkeerde kant had gekozen. De grote overwinnaar van de Golfoorlog lijkt, paradoxaal genoeg, degene die strikt aan de zijlijn bleef, de Iraanse president Rafsanjani.

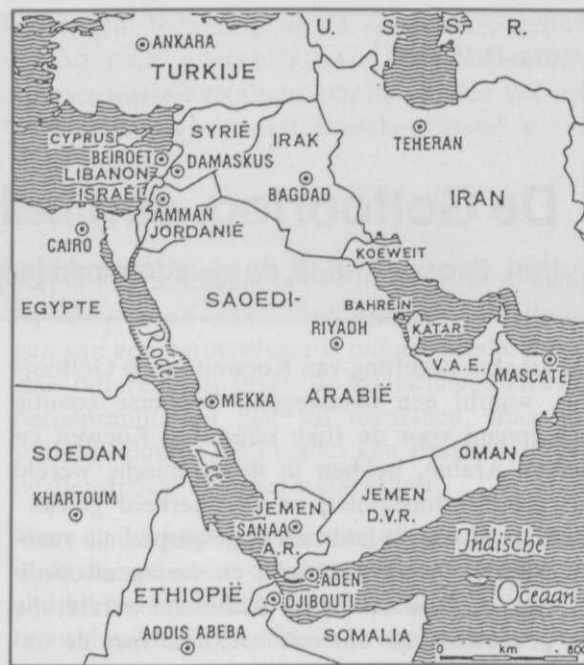
Iran, de neutrale winnaar

Ali Akbar Hasjemi Rafsanjani werd ruim een maand na de dood van ayatollah Khomeini in juni 1989 president van Iran. Het was toen allerm minst duidelijk waar het zwaartepunt van de politieke macht in de islamitische republiek zou komen te rusten. Khomeini's IRP (Islamitische Republikeinse Partij) beschikte over een comfortabele meerderheid in de Majlis (het Iraanse parlement) en de radicalen (zoals de toenmalige minister Motashemi en Ahmed Khomeini, de zoon van de ayatollah) domineerden de partij. De Raad van Deskundigen had Ali Khamenei aangewezen als „geestelijk leider”, de positie waaraan Khomeini zijn vrijwel absolute macht had ontleend.¹ Kha-

¹ Over de islamitische republiek Iran zie o.a.: D. Hiro — *Iran under the ayatollahs*. Londen (1984); R. Mottahedeh — *The mantle of the prophet. Learning and power in modern Iran*. Londen (1985); S. A. Arjomand — *The turban and the crown. The Islamic revolution in Iran*. New York (1988); R. Wright — *In the name of God. The Khomeini decade*. Londen (1990).

menei miste echter zowel het charisma als het geestelijke gezag van zijn voorganger. De opportunistische Rafsanjani had na de islamitische revolutie van 1979 een bliksemcarrière doorlopen en als parlamentsvoorzitter de nodige ervaring en behendigheid verworven in het ondoorzichtige politieke spel achter de schermen om de opvolging van Khomeini. De zich al jarenlang voortslepende oorlog tegen Irak (1980-1988) alsmede het politieke isolement van Iran in de internationale gemeenschap hadden de islamitische republiek in een moeilijke positie gebracht. Het revolutionaire radicalisme van het heersende deel van de Iraanse geestelijkheid leek Iran meer schade dan voordeel te brengen. De pragmatische Rafsanjani poogde, zonder ooit tegen de richtlijnen van ayatollah Khomeini in te gaan, toch de scherpe kantjes ervan af te halen. Het zou vooral aan Rafsanjani's invloed zijn toe te schrijven geweest dat Khomeini uiteindelijk in de zomer van 1988 bereid bleek „de gifbeker te drinken” en een bestand in de oorlog met Irak te aanvaarden. Terwijl zich rond Khomeini's ziekbed een schimmige strijd om de macht begon af te tekenen, leken de radicalen nog even de wind in de zeilen te krijgen toen Khomeini in februari 1989 zijn geruchtmakende doodvonnis uitsprak over de auteur Salman Rushdie.

Toen na de dood van de ayatollah het duo Rafsanjani als president en Khamenei als geestelijk leider het bewind overnam, leek dat een compromisoplossing. In de loop van 1990 wist Rafsanjani echter geleidelijk zijn positie te versterken. Enkele radicale politici verdwenen van het toneel en de verkiezingen voor de Raad van Deskundigen in oktober 1990 wist Rafsanjani zodanig te manipuleren dat de grootste *hardliners* geen zetel meer verwierven. Khamenei, die inmiddels de rang ayatollah had verkregen, deed weliswaar geheel in de traditie van Khomeini radicale uitspraken, maar het leek toch steeds meer dat president Rafsanjani de politieke realiteit bepaalde. In het bijzonder gold dat voor de buitenlandse politiek, waarin Rafsanjani met succes poogde het Iraanse isolement te doorbreken. Aan de „export van de revolutie” werd een halt toegeroepen en de felle tirades tegen het Saoedische koningshuis, dat door het bloedbad in Mekka in juli 1987 zich onwaardig had betoond de heiligste plaatsen van de islam te beheren, werden milder van toon.

Na de catastrofale aardbeving in Noordwest-Iran in juni 1990 stroomde de hulp uit de hele wereld toe, ook uit het vervloekte Saoedi-Arabië en van de „Grote Duivel” Amerika. Slechts hulp uit Israël en Zuid-Afrika werd niet aanvaard. Iran beloofde zich te zullen inzetten voor de vrijlating van Westerse gijzelaars die in Libanon werden vastgehouden door pro-Iraanse sjiïetische groeperingen.

Toch riep de pragmatische koers ook hevige weerstanden op bij een deel van de Iraanse geestelijkheid, dat het erfgoed van Khomeini zuiver wilde bewaren. En toen kwam de Iraakse invasie in Koeweit als een geschenk uit de hemel voor Rafsanjani. De leider van het „godeloze Ba'thregime”, de „Kleine Duivel” Saddam Hoessein, was in open conflict gekomen met het machtige Amerika, de „Grote Duivel”. Oproepen van Saddam Hoessein tot islamitische solidariteit en een Jihad (Heilige Oorlog) tegen de „krachten van het kwaad”, werden vanuit Teheran als huichelarij afgedaan. Tegelijk verwierp Iran de Amerikaanse rol in de regio van de Golf. Rafsanjani koos voor een strikte neutraliteit in het conflict en eiste daarvoor van beide partijen een hoge prijs.

Binnen een week nadat de VS hadden besloten troepen naar Saoedi-Arabië te sturen, liet Saddam Hoessein weten alle voorwaarden, die Iran voor een vredesverdrag stelde, te zullen aanvaarden. Daarmee behaalde Iran, een jaar na het beëindi-

gen van de vijandelijkheden, alsnog de overwinning in de Iraans-Iraakse oorlog. Dat betrof zowel de grensafbakening in de grensrivier Sjat al-Arab, als de kwestie van de krijgsgevangenen en de oorlogsschade. Niettemin weigerde Iran de zijde van Bagdad te kiezen. Het zocht toenadering tot alle partijen teneinde een grote oorlog te voorkomen en wist daarbij de relaties met allerlei landen aanzienlijk te verbeteren. Samen met de Sovjet-Unie deed Iran nog actieve bemiddelingspogingen.

Toen de Golfoorlog in januari 1991 toch uitbrak, ontkwam een groot deel van de Iraakse luchtvloot naar Iran, waar het prompt in beslag werd genomen.

De Iraanse neutraliteit werd in het Westen beloond met politieke steun voor de veronderstelde architect van deze politiek, de alom als gematigd afgeschilderde Rafsanjani. Groot-Brittannië herstelde de diplomatieke betrekkingen met Iran, hoewel het doodvonnis over Rushdie niet was herroepen. De landen van de EG zochten toenadering en Duitsland besloot de bouw van een kernreactor in Iran te hervatten. Rafsanjani zou in 1991 officiële bezoeken brengen aan Frankrijk, Duitsland en Italië.

De herwonnen internationale respectabiliteit van Iran droeg in niet geringe mate bij aan de interne machtspositie van president Rafsanjani. Zijn radicale tegenstanders waren in hun houding tegenover erfvijand Irak tijdens de Golfoorlog in verwarring en verdeeldheid geraakt. Aan belangrijke islamitische verlangens wist Rafsanjani immers ook tegemoet te komen. In juni 1991 bereikte zijn minister van buitenlandse zaken Velayati een akkoord met Saoedi-Arabië, waarbij het toegestane quotum aan Iraanse bedevaartgangers aanzienlijk werd verhoogd en het de pelgrims bovendien (onder bepaalde voorwaarden) werd toegestaan tijdens de *hadj* politieke demonstraties te houden.

Saoedi-Arabië, oude orde in een turbulente wereld

Voor het koninkrijk Saoedi-Arabië gold het revolutionaire Iran van Khomeini jarenlang als de grootste bedreiging in de regio. De charismatische ayatollah had zich immers opgeworpen als de gangmaker van een algemene islamitische revival, die ook de rechtzinnige interpretatie van het orthodoxe Saoedi-Arabië in twijfel trok.

Het Saoedische koninkrijk was de vrucht van de samenwerking sinds 1744 tussen de sjeiks van de Al Saoed-familie uit Najd en de leiders van de orthodoxe Wahabieten binnen de soennitische islam. De grondlegger van deze stroming, Mohammed Ibn Abdoel Wahab, predikte een zeer strikte en puriteinse geloofsbeleving, die terugging op de fundamenteën van de islam en zich met name keerde tegen de sji'ietische interpretatie.

De krijgers van Ibn Saoed verwoestten in de loop der tijd sji'ietische heiligdommen in Kerbela, Najaf, Mekka en Medina. De Wahabitische geloofsjijver en de stammenrivaliteit op het Arabische schiereiland, alsmede machtspolitieke machinaties van Groot-Brittannië leidden in het begin van de jaren '20 ertoe dat de grote Abdoel Aziz Ibn Saoed vrijwel het hele schiereiland veroverde. In 1925 verdreef hij sjarief Hoessein en zijn zoon Ali van het vooraanstaande geslacht der Hasjemieten, waaruit ook de profeet zelf was voortgekomen, uit hun bolwerken: de heilige steden Mekka en Medina in de Hejaz. Daar vestigde Ibn Saoed in 1932 het naar hem genoemde koninkrijk op basis van de strenge interpretatie van de Wahabitische geloofsleer. De shari'a (de islamitische wet) gold als grondwet voor de staat, de oelama (godgeleerden) en de religieuze politie stonden borg voor de strikte naleving ervan.

Ondanks verzet van traditionele schriftgeleerden wist Ibn Saoed toch belangrijke modernisering in de nog welhaast middeleeuwse samenleving van zijn woestijnkoninkrijk aan te brengen. Niettemin bleven de strenge leefregels onverkort gehandhaafd, ook nadat was gebleken dat Saoedi-Arabië 's werelds grootste oliereserves herbergde. Het zouden vooral de enorme olie-inkomsten (het „zwarte goud") zijn die Saoedi-Arabië bij de dood van zijn grondlegger in 1953 op de drempel van een nieuw tijdperk brachten. In 1933 kregen Amerikaanse oliemaatschappijen concessies in Saoedi-Arabië, maar het zou pas tot de jaren '60/'70 duren eer de grote rijkdommen naar het koninkrijk toestroomden.

Het huis van Ibn Saoed kent duizenden prinsen, die het koninkrijk als een soort familiebezit beheren. De prinsen trouwden meestal met dochters uit families met status als de Thoenaiyan, de Soedairi en de Jiloewi-stammen. In de traditie van de stammensamenleving kiezen zij de koning uit hun

midden. Vier van de 47 officiële zonen van Abdoel Aziz Ibn Saoed (die 22 officiële vrouwen had) hebben inmiddels het hoogste ambt bekleed. De meest vooraanstaande onder hen was ongetwijfeld Koning Faisal (1964-1975), die vanwege zijn vroomheid in de hele islamitische wereld groot gezag genoot. Maar bekender is hij hier wellicht nog geworden door de doorslaggevende rol die hij speelde in de zg. oliecrisis van 1973. In een jaar tijds verviervoudigden de olieprijsen en in 1978 zouden nieuwe prijsstijgingen volgen met als gevolg gigantische inkomsten voor Saoedi-Arabië en in zijn kielzog de kleine Arabische Golfstaten. Saoedi-Arabië kreeg het uiterlijk van een moderne staat met betonnen wereldsteden, ultramoderne luchthavens en communicatiemiddelen. Sinds 1964 kent het koninkrijk televisie en kunnen de inwoners kennis nemen van de „verworvenheden” van het Westen, die nochtans in het eigen land „uit den boze” zijn. De traditionele islamitische orde blijft met grote gestrengheid gehandhaafd, hetgeen tot merkwaardige contrasten leidde.

Pas in 1962 was officieel de slavernij afgeschaft. Maar nog steeds werken talrijke buitenlandse werknemers vrijwel rechteloos in de olie-industrie of het huishouden van de Saoediërs. Lijfstraffen worden volgens de letterlijke teksten van de shari'a toegepast. In 1989 werden nog meer dan 100 openbare onthoofdingen uitgevoerd. De openbare uitoefening van de christelijke godsdienst is verboden. Vrouwen moeten buitenshuis gesluiert gaan en mogen geen auto rijden. Het „Comité voor het uitvoeren van het goede en het verhinderen van het kwade” houdt met zijn religieuze politie toezicht op de strikte naleving van de islamitische regels.²

Deze tegenstellingen duiden op een dubbelzinnige houding tegenover het Westen. Volgens sommige auteurs is de Saoediër ervan overtuigd dat de eigen cultuur superieur is aan die van het Westen, maar dat hij tegelijkertijd alles wat het Westen aan materiële goederen en technologie te bieden heeft kan verwerven zonder evenwel de cultuur over te nemen die dat produceerde.³ Anderen menen dat door de olie de Saoedische samenleving volledig is gecorrumpeerd en hypocriet gewor-

² Over de geschiedenis van Saoedi-Arabië: D. Holden en R. Johns — *The house of Saud*. Londen (1982); R. Lacey — *The Kingdom*. Londen (1982).

³ J. B. Kelly — *Arabia, the Gulf and the West*. Londen (1985)247.

den.⁴ Elke westerse ondernemer of leverancier moet volgens de wet een Saoedische partner hebben. Ongeveer 40.000 Amerikanen en 30.000 Britten vervullen vitale functies en zijn vaak verstrikt geraakt in het heersende patroon van geschenken, gunsten en giften.

Mede door de schijnheiligheid van de heersende elite manifesteerde zich aan het eind van de jaren '70 een nieuwe golf van islamitisch fundamentalisme. De Westerse invloeden, de levensstijl van sommige leden van het koninklijk huis alsmede de hypocrisie, waarmee strenge normen in de Saoedische samenleving werden gehandhaafd (zie de speelfilm „De dood van een prinses”) riepen bij traditionele stammen in het binnenland weerstanden op. In november 1979 bezetten leden van de ultra-orthodoxe Oteiba-stam de heilige moskee van Mekka. Zij konden slechts met veel bloedvergieten worden verslagen en de gebeurtenis bracht destijds een schok in het vertrouwen in het Saoedische koningshuis teweeg. Eerder dat jaar was aan gene zijde van de Perzische Golf Khomeini's islamitische republiek gevestigd en de ayatollah maakte geen geheim van zijn afkeer van het Saoedische koningshuis. Keer op keer veroorzaakten Iraanse pelgrims tijdens de jaarlijkse bedevaart in Mekka politieke onrust, culminerend in een bloedbad in juli 1987 waarbij meer dan 400 merendeels Iraanse bedevaartgangers omkwamen.

De Saoedische heersers vreesden niet alleen de revolutionaire uitwerking van de islamitische revolutie, niet in het minst op de eigen achtergestelde sji'ietische minderheid (5%) in de olierijke oostelijke provincie Hasa en het Iraanse machtsstreven in de Golfregio, ze hadden ook een grondige afkeer van de sji'ietische islam. De strikt puriteinse Wahabitische versie van de soennitische islam verwierpt immers vele sji'ietische leerstellingen als gevaarlijke ketterij. Khomeini op zijn beurt beschouwde de Saoedische vorsten als vertegenwoordigers bij uitstek van een „huichelachtige” en onrechtvaardige status-quo, steunpilaren van het goddeloze Amerika. Hij riep gelovige moslims op de onwaardige beheerders van de heilige plaatsen te verdrijven.

Intern weet het koningshuis zich gesteund door een Nationale Garde van 10.000 trouwe stamle-

⁴ G. Corm — *Le Proche Orient éclaté*. Parijs (1983); S. Emerson — *The American House of Saud*. New York (1985).

den. De voornaamste stamhoofden hebben rechtstreeks toegang tot de vorst met hun klachten of verzoeken om gunsten. Extern bleek het Saoedische koningshuis tijdens de Golfcrisis in hoge mate afhankelijk van Amerikaanse steun en bescherming. Hetzelfde gold voor de kleinere Arabische Golfstaten.

De emiraten, kunstmatige eilandjes van welvaart

De islamitische volksrevolutie in Iran stond in zekere zin haaks op de traditionele gevestigde orde, zoals die niet alleen kenmerkend is voor Saoedi-Arabië maar ook voor de kleinere Arabische Golfstaten. Ook die kunnen nagenoeg allemaal worden beschouwd als door de olie veelal onmetelijk rijk geworden familiebedrijven, die goede relaties onderhielden met het Westen. Zo geven in Qatar en Bahrein respectievelijk de sjeiks uit de families Al-Thani en Al-Chalifa de toon aan.

Zeven kleine emiraten (prinsdommen) waren in 1971 samengegaan in de Verenigde Arabische Emiraten⁵ met als staatshoofd de emir van Aboe Dhabi (uit de familie Al-Nahajan) en als premier die van Doebai (uit de Al-Maktoemfamilie). Het rijkst is ongetwijfeld het emiraat Koeweit onder de Al-Sabah-dynastie.⁶

De diverse vorstendommen waren allemaal in de vorige eeuw ontstaan als Britse protectoraten. In ruil voor het verlenen van steunpunten in de Perzische Golf beschermde Groot-Brittannië de lokale heersers tegen het Ottomaanse rijk en tegen elkaar. Voor het overige was hun betekenis gering totdat na de Tweede Wereldoorlog bij de meeste van hen olievoorraden werden aangetroffen. De familiestaatjes bleven nog geruime tijd Britse bescherming genieten, te meer omdat grotere buurlanden een begerig oog lieten vallen op de emiraten. Toen Koeweit in 1961 onafhankelijk werd, maakte de toenmalige Iraakse dictator Abdoel Karim Al-Kassem onmiddellijk aanspraken op het emiraat. Iran toonde onder de sjah al grote belangstelling voor Bahrein (dat als enige sjeikdom, hoewel onder een soennitisch bestuur, een sji'ietische meerderheid kent).

⁵ In december 1971 gingen samen: Aboe Dhabi, Sjarjah, Oem al-Quiwain, Adjman en Foejairah; in februari 1972 voegde Ras al-Khaima zich daarbij.

⁶ Zie hiervoor o.a.: P. Mansfield — *Kuwait, vanguard of the Gulf*. Londen (1990).

In de jaren '70 stegen welvaart en aanzien van de emiraten, vooral die van Koeweit. Maar de olie-exploitatie, de bouw, de dienstensector enz. dreven steeds meer op geïmporteerde arbeidskrachten. Voor een groot deel waren dat Arabieren uit de minder met aardse goederen bedeelde landen, Palestijnen, Jemenieten, Jordaniërs en Egyptenaren. Hun tweederangs- of soms zelfs derderangspositie en daarmee samenhangend hun vatbaarheid voor Arabische nationalistische en socialistische idealen, maakten hen voor de heersende elite tot een gevaarlijk kruitvat dat zo goed mogelijk diende te worden beheerst. In de jaren '80 deed men dan ook steeds meer een beroep op arbeidskrachten van buiten de Arabische wereld (Pakistanen, Indiërs, Bengalezen, Fillipino's, Sri-Lankezen).

Een ander gevaar leken de vaak onderdrukte sji'ietische minderheden, die mogelijk inspiratie en hulp uit het revolutionaire Iran zouden kunnen krijgen. Vandaar dat in de oorlog tussen Iran en Irak (1980-1988) de kleine Golfstaten met veel geld Irak steunden, dat immers een dam zou opwerpen tegen de islamitische revolutie. Samen met het grote Saoedi-Arabië sloten Koeweit, Bahrein, Qatar, de Verenigde Arabische Emiraten en Oman (maar met uitsluiting van Irak!) zich aaneen in de Samenwerkingsraad voor de Golf (de GCC), een soort levensverzekering voor de vorstendommen.

De omkering der verhoudingen, teweeggebracht door de Iraakse aanval op Koeweit, toont aan hoezeer niet alleen Koeweit en de andere kleine Golfstaten, maar ook Saoedi-Arabië kwetsbaar zijn voor de aspiraties van hun volkrijkere en armere burens. Nu de scherpe kantjes van de Iraanse bedreiging voorlopig lijken te zijn geweken en Irak door een overwegend Westerse alliantie is verslagen, is hun toekomst echter nog allerminst veiliggesteld. De huiver, waarmee men Egyptische en Syrische bescherming aanvaardt, is daarvoor wellicht illustratief. Liever ziet men een blijvende Amerikaanse veiligheidsgarantie, maar daar tekent zich nu juist de achilleshiel van de vorstendommen af, want de steeds luider worden roep om democratie (met name in het bevrijde Koeweit), die door de Amerikanen niet volledig kan worden genegeerd, is immers strijdig met het handhaven van de status-quo en de machtspositie van de heersende families.

▷

Buitengesloten van het gezelschap van monarchen van de GCC was de Hasjemitische Koning Hoessein van Jordanië. Zijn woestijnkoninkrijk, evenzeer een schepping van het Britse imperialisme als de meeste emiraten aan de Golf, is niet rijk aan grondstoffen en in hoge mate afhankelijk van economische hulp van buiten. De Engelsen schiepen begin jaren '20 het emiraat Trans-Jordanië en installeerden daar emir Abdoellah Ibn Hoessein, zoon van de sjarief van Mekka, als vorst. Enkele jaren later werd zijn vader uit het stamland, de Hejaz, verdreven door Abdoel Aziz Ibn Saoed. Hieruit is de vete voortgekomen tussen de vorstenhuizen van de Ibn Saoeds en dat van de Hasjemieten.

In de Palestijnse oorlog van 1948-1949 had het befaamde Arabische legioen zich meester gemaakt van de Westelijke Jordaanoever. Na de oorlog werd het gebied door Abdoellah ingelijfd en ontstond het koninkrijk Jordanië. Dit omvatte voortaan een meerderheid aan Palestijnse inwoners, van wie een groot deel weinig was gecharmeerd van de Hasjemitische dynastie. Koning Abdoellah werd in 1951 in Jeruzalem door een van zijn Palestijnse onderdanen vermoord. Zijn zestienjarige kleinzoon Hoessein bleef bij de aanslag ongedeerd. Twee jaar later zou hij worden geroepen de Jordaanse troon te bestijgen.⁷ Zijn bewind steunde in belangrijke mate op de uit de bedoeïenenstammen (de bedoeïenen vormen er ongeveer 5 à 10% van de bevolking) samengestelde legermacht, die nog onder Brits bevel stond (John Bagot Glubb of Glubb Pasha).⁸ Arabische nationalistendwongen de koning in maart 1956 Glubb te ontslaan en eind jaren '50 leek het Jordaanse koningshuis te bezwijken voor de nasseristische stormloop, maar de behendige Koning Hoessein overleefde de ene crisis na de andere.

Noodgedwongen werd de vete met Saoedi-Arabië eind jaren '50 enigszins bijgelegd toen radicale nationalistische bewegingen (o.a. geïnspireerd door president Nasser van Egypte) immers alle tronen

⁷ Over Koning Hoessein: P. Snow — *Hussein, king and soldier*. Londen (1973); J. Lunt — *Hussein of Jordan*. Londen (1990).

⁸ P. J. Vatikiotis — *Politics and the military in Jordan. A study of the Arab Legion*; autobiografisch: J. B. Glubb — *A soldier with the Arabs*. Londen (1959).

in het Midden-Oosten bedreigden. Nassers nederlaag tegen Israël in 1967 bezwoer het gevaar voor Jordanië uit die hoek, maar tijdens de oorlog verloor Jordanië de hele Westelijke Jordaanoever en kreeg het een tweede stroom van ruim 350.000 Palestijnse vluchtelingen te verwerken. Het waren vooral de radicale Palestijnse organisaties, die rond 1970 Hoesseins troon opnieuw aan het wankelen brachten. Zijn, overwegend uit bedoeïenenkringen gerecruteerde, leger wist tijdens de „Zwarte September” van 1970, een bloedige burgeroorlog, de militaire macht van de Palestijnen in Jordanië uit te schakelen.

In de jaren '70 werd Jordanië steeds afhankelijker van de subsidies van de rijke Arabische oliestaten. Na het verlies van de Westelijke Jordaanoever concentreerde de economische planning zich vooral op de ontwikkeling van de Oostelijke oever. Amman groeide uit tot een belangrijk centrum van banken, handel en bedrijfsleven, een functie die het ten dele van het door de burgeroorlog geteisterde Beiroet overnam. In de jaren '80 bleek echter hoezeer de Jordaanse economie van het buitenland afhankelijk was. Door de oorlog met Iran was Irak voor zijn import in belangrijke mate afhankelijk geworden van het wegtransport vanuit de Jordaanse haven Aqaba, maar die afhankelijkheid was wederzijds: 70% van alle importen in Aqaba was bestemd voor Irak; voor 90% was Jordanië afhankelijk van Iraakse olie. De belangenverstrengeling tussen Irak en Jordanië was steeds nauwer geworden, te meer toen zij (samen met Egypte) een economisch en politiek samenwerkingsverband aangingen.

Mede hierdoor bevond Jordanië zich tijdens de Golfcrisis in een buitengewoon moeilijke situatie. Ingeklemd tussen de aartsvijanden Irak en Israël dreigde het bij escalatie het volgende slagveld te worden. Bij een eventuele oorlog vreesde Jordanië een massale toestroom van Palestijnse vluchtelingen van de *Westbank*. Bij voortgaande immigratie van Russische joden in Israël en de bezette gebieden en naarmate de toestand op de Westelijke Jordaanoever verslechterde zouden geleidelijk ook veel Palestijnen zich in Jordanië kunnen gaan vestigen. De meesten van hen beschikken immers over een Jordaanse paspoort.

Intern liet een groot deel van de bevolking (meer dan 60% van de bevolking van Jordanië is van Palestijnse afkomst) geen twijfel erover bestaan

waar zijn sympathieën lagen. De afkeer van de arrogante sjeiks uit Koeweit en van Amerika en Israël was sterker dan de twijfel over de bedoelingen van de nieuwe „sterke man” Saddam Hoessein. Koning Hoessein, die juist een jaar tevoren na enige sociale onrust een democratiseringsproces was begonnen, zag zich geconfronteerd met een gekozen parlement dat deze gevoelens op radicale wijze vertolkte. Zowel de fundamentalistische Moslimbroederschap als Arabische nationalistes keerden zich fel tegen de Amerikaanse rol in het Midden-Oosten. Ook leken de oude ressentimenten tegen het huis van Ibn Saoed weer even boven te komen. Koning Hoessein liet zich naar de titel van zijn overgrootvader sjarief noemen en Saoedi-Arabië beschuldigde de Jordaanse vorst van een duivels complot om zich samen met Saddam Hoessein van de Hejaz meester te maken.

Tijdens de Golfcrisis poogde koning Hoessein door intensieve bemiddelingspogingen een oorlog te voorkomen, maar zijn verstandhouding met Bagdad werd hem in het Westen niet alleen niet in dank afgenomen, het maakte hem als bemiddelaar ook ongeloofwaardig. In het bijzonder gold dat voor Saoedi-Arabië, dat weigerde Jordanië olie te leveren toen de VN-sancties de leverantie van Iraakse olie verboden, en dat Jordaanse gastarbeiders massaal naar huis stuurde. Nadat de Golfoorlog in januari 1991 eenmaal was uitgebroken, werd de positie van koning Hoessein wel zeer precair. Irak immers poogde door aanvallen met Scudraketten Israël bij de strijd te betrekken. Een Israëlische reactie zou welhaast onvermijdelijk via het Jordaanse luchtruim moeten plaatsvinden. Koning Hoessein liet weten dat Jordanië zijn grondgebied en luchtruim tegen elke aanval van buiten zou verdedigen. Toen de vijandelijkheden in de Golfoorlog op 28 februari 1991 werden gestaakt bleek het kwetsbare koninkrijk Jordanië toch gespaard gebleven.

Zij die dachten dat de positie van koning Hoessein door zijn stellingname tijdens de crisis onherstelbare schade had opgelopen, kwamen bedrogen uit. Zoals reeds zo vaak in zijn lange regeringsperiode betoonde de vorst zich een uiterst behendig evenwichtskunstenaar. In de buitenlandse politiek bleek al snel dat hij bij een eventuele oplossing van de Palestijnse kwestie onmisbaar was. De inspanningen van de Amerikaanse minister Baker

om het vredesproces op gang te brengen konden dan ook niet om Amman heen. En ook voor de Amerikanen was er geen aantrekkelijk alternatief voor de immers toch als pragmatisch bekend staande koning Hoessein. Noch de radicale Palestijnse nationalistes in Jordanië noch de moslimfundamentalisten konden immers als geschikte gesprekspartners gelden. En zo werd de koning toch weer bij de Amerikaanse inspanningen betrokken. Begin augustus beloofden de VS hervatting van de Amerikaanse economische hulp.

In het binnenland had koning Hoessein zich door zijn opstelling in de crisis zeer populair gemaakt, terwijl vooral de Moslim-Broederschap zich in een moeilijke positie bevond. Zij had ondubbelzinnig Saddam Hoessein gesteund en daarmee de broedheren in Saoedi-Arabië voor het hoofd gestoten. Voor koning Hoessein bood dat de mogelijkheid zich enigszins van de fundamentalistische oppositie te ontdoen. Onder het vaandel van verdergaande democratisering waarschuwde hij tegen het misbruik van de islam voor politieke doeleinden en in het in juni aangenomen Nationaal Handvest kreeg Jordanië een meerpartijstelsel dat een tegenwicht moest gaan bieden tegen de fundamentalisten. Bij een kabinetswisseling moest de als te pro-Iraaks beschouwde premier Moedar Badran het veld ruimen voor de pragmatischer Taher al-Masri, die wellicht ook meer genade in de ogen van Washington zou kunnen vinden. In het binnenland weet Hoessein dat hij kan terugvallen op de nauw aan hem gelieerde top, waarvan behalve kroonprins Hassan deel uitmaken zijn ooms Hoessein Ibn Nasir en Nasir Ibn Jamil en chef-staf Zayid Ibn Sjakir.⁹ De democratisering zal verder worden doorgezet, maar buitenlandse politiek en veiligheid blijven een koninklijke aangelegenheid.

Economisch ziet het er inmiddels voor Jordanië niet erg rooskleurig uit. Meer dan 250.000 berooiden Jordaniërs kwamen terug uit het Golfgebied en zullen er voorlopig niet meer welkom zijn. De olieleveranties vanuit Saoedi-Arabië liggen stil. Men vreest in 1991 een daling van het bruto nationaal produkt met bijna 50% en een stijging van de werkloosheid met ongeveer 30%. Met het oog daarop is een hervatting van de Amerikaanse hulp ook

⁹ Een wat verouderde maar grondige studie over de politieke elite in Jordanië: M. Haas — *Husseins Königreich*. München (1975).

verklaarbaar, want Washington heeft ook in verband met het vredesproces in het Midden-Oosten belang bij een stabiel Jordanië.

Winnaars en verliezers

Bij het opmaken van de voorlopige winst- en verliesrekening van de oorlog in de Golf lijken Syrië, Turkije, Egypte en Iran tot de winnaars te kunnen worden gerekend. De eerste drie hebben in de door de Amerikanen geleide coalitie meegewerkt en werden daarvoor financieel en anderszins ruimschoots beloond. Iran kan zich dankzij zijn neutraliteit eveneens tot de politieke winnaars rekenen, want de internationale en regionale betekenis van Teheran is aanzienlijk toegenomen.

Paradoxaal genoeg behoren de heersers van Saoedi-Arabië, Koeweit, Qatar, Bahrein en de Verenigde Arabische Emiraten tot de militaire overwinnaars van het conflict, maar hun positie kon op den duur wel eens ernstig erdoor aangetast blijken te zijn. Door de ingeroepen Amerikaanse hulp hebben ze immers hun zwakte getoond en in de nasleep van de oorlog zal Washington erop aandrin-

gen in hun feodale staatsystemen politieke hervormingen door te voeren.

De grote verliezers lijken de Palestijnen te zijn, die massaal de rijke Arabische oliestaten moesten verlaten. De dramatisch verzwakte positie van de PLO bleek op de bijeenkomst van de Palestijnse Nationale Raad eind september in Algiers, waar Jasser Arafat zijn medewerking toezegde aan een vredesconferentie, waaraan hij zelf niet zou mogen deelnemen. De Palestijnse kwestie zelf is echter niet van de politieke agenda verdwenen en toenemende Amerikaanse druk op Israël om concessies te doen ten gunste van de Palestijnen is dan ook te verwachten. Dat zal echter op korte termijn niet uitmonden in een Palestijnse staat. Wel lijken perspectieven aanwezig voor een Palestijnse autonomie in associatie met Jordanië. Daarbij zal echter de actieve medewerking van koning Hoessein zijn vereist, tijdens en kort na de oorlog nogal eens als verliezer aangeduid wegens zijn te pro-Iraakse stellingname. Washington zal beseffen dat er voor hem geen aantrekkelijker alternatief als gesprekspartner bestaat en dat de kleine koning ook na de Golfoorlog onmisbaar is voor het beheersen van de conflicten in het Midden-Oosten.

ir. P. H. H. Scharp

kolonel van de technische staf

Standaardisatie van munitie voor de grondstrijdkrachten van de NAVO (1)

Standaardisatie wordt binnen de NAVO vanaf het ontstaan van die organisatie nagestreefd. Hoewel dat streven zeer verstandig en op het eerste gezicht gemakkelijk uitvoerbaar lijkt, is gebleken dat standaardisatie een moeilijk onderwerp is. Op munitiegebied is het niet altijd koek en ei.

In dit eerste deel van mijn bijdrage behandel ik een aantal achtergronden en problemen en de stand van zaken; in deel 2 zullen de betrokken groepen in de NAVO-structuur worden besproken en mogelijke oplossingen worden aangegeven.

Achtergronden

Ten tijde van de oprichting van de NAVO hadden de meeste lidstaten wapens en munitie van Britse of Amerikaanse origine uit de overvloedige voorraden van de Tweede Wereldoorlog. Vervolgens heeft de nationale verantwoordelijkheid voor de logistieke ondersteuning ertoe geleid dat vele nieuwe wapens en munitiesoorten werden ingevoerd.

Rond 1980 hebben Commandant Northag (Northern Armygroup) en de regering van de Verenigde Staten, ieder op eigen niveau, veel eraan gedaan om de uitwisselbaarheid van munitie in bilaterale overeenkomsten vast te leggen. Momenteel loopt een actie om die overeenkomsten te actualiseren. Vanaf 1988 heeft Northag een uitgebreide studie over uitwisselbaarheid van munitie

opgesteld. Ook op het NAVO-Standaardisatiesymposium is gepleit voor een betere uitwisselbaarheid van munitie (zie *MS 160*(1991)(4)161). Het onderwerp krijgt dus weer meer aandacht.

Terminologie

Vele discussies over standaardisatie van munitie verzanden doordat de sprekers het over verschillende begrippen hebben. Een Nederlands artikel over dit onderwerp moet ook nog eens rekening houden met de verschillen tussen het Nederlandse militaire jargon en het NAVO-vocabulaire. Voor een aantal begrippen uit de NAVO ken ik geen formeel Nederlands equivalent en ik heb dan ook in de op blz. 26 afgedrukte begrippenlijst andere bronnen dan VS 2-7200 gehanteerd.

Als over standaardisatie van munitie wordt gesproken, gebruiken velen de term *interoperabiliteit*. Uit de definitie blijkt dat onjuist te zijn. Om het niveau van standaardisatie uit te drukken komen de termen *identiteit* en *uitwisselbaarheid* het meest in aanmerking. Waar identiteit bestaat is het standaardisatieprobleem overwonnen, daarom zal ik daarover niet te veel meer uitweiden. De term *verenigbaarheid* komt nog van pas als munitieartikelen samen moeten functioneren, bv. bij artillerieprojectielen, buizen en kardoezen, of bij ontsteeksystemen voor vernielingsladingen, maar ook bij de relatie tussen wapen en munitie.

Uitwisselbaarheid en verenigbaarheid

Uitwisselbaarheid vereist een vergelijking van wat de Engelstaligen *form, fit and function* noemen: past het en werkt het? Bij munitie moeten wij bij „past het?” ook denken aan de relatie met het wapen en bij „werkt het?” aan veiligheid, trefkans

De auteur is Hoofd van de Afdeling Munitie van DMKL, internationaal voorzitter van de Ammunition Interchangeability Working Party (AMMO WP) van het Military Agency for Standardization (MAS/Army), en Nederlands vertegenwoordiger in AC/310. Zijn, in twee delen te publiceren, artikel is een aangepaste vertaling van een bijdrage in NATO's Sixteen Nations van juli/augustus 1990.

(verschiepbare munitie) en effectiviteit (op het doel).

Op basis van een complete set tekeningen en specificaties (*Technical data package* [TDP]¹) kan worden nagegaan of „het past”. Er zal dan wel een standaardset moeten worden vastgelegd in een Stanag (*Standardization agreement*), zoals bv. bij verscheidene soorten klein-kalibermunitie (KKM) < 20 mm, of in een multinationale overeenkomst (bv. Stinger-Post). Munitievoorraden worden gedurende vele jaren aangevuld en vervangen. Om het mogelijk te maken op gecontroleerde wijze verbeteringen aan te brengen moet internationaal een zg. *Configuratiebeheersingssysteem* (CBS) worden opgezet, waarmee de uitwisselbaarheid onder controle wordt gehouden.

Ook kan het voorkomen dat hetzelfde kaliber zowel door lucht- als grondstrijdkrachten wordt gebruikt. De speciale eisen die aan vliegtuigmunitie worden gesteld zouden daarmee tot eenrichtingsverkeer (alleen lucht-grond) in de uitwisselbaarheid kunnen leiden.

Tot enkele jaren geleden hadden nagenoeg alle NAVO-landen een eigen set veiligheidseisen waaraan de munitie moest voldoen. Om deze be-

¹ Tekeningen, specificaties en normen waarmee het produkt is vastgelegd.

lemmering voor uitwisselbaarheid op te heffen is binnen de NAVO AC/310 opgericht; dat is de kadergroep voor veiligheid en geschiktheid voor gebruik van munitie (*Cadre group on safety and suitability for service*) onder de *Conference of national armaments directors* (CNAD); Ned. vertegenwoordiger: Dir.-gen. Materieel. Deze groep heeft verscheidene Stanags ontwikkeld en is druk bezig met het completeren van alle benodigde Stanags op het gebied van procedures, ontwerpcriteria en testmethodieken van munitie, explosieve stoffen en munitiecomponenten. Deze Stanags zijn alleen van invloed op munitie die na de ratificatie van de Stanags wordt ontwikkeld, niet meer op al lang ingevoerde munitie.

De meeste landen accepteren in vredetijd minder risico en stellen hogere veiligheidseisen dan in oorlogstijd; dat is kort geleden weer gebleken. Dat levert een extra probleem op bij het vaststellen van de uitwisselbaarheid. In de praktijk kan daar nog een probleem bij komen als de landen in vredetijd ook eisen gaan stellen aan het kwaliteitsbeheer door partners van hun opgeslagen munitie.

Voor een beperkt aantal artikelen zijn de gegevens m.b.t. „past het?“, „werkt het?“, veiligheidseisen, kwaliteitszorg tijdens de productie en

Begrippenlijst

Identiteit (MS 146(1977)(9)397). De toepassing van hetzelfde materieel bij verschillende krijgsmacht delen. (AAP-6, *Commonality*)¹

Interoperabiliteit (VS 2-7200). Het vermogen van systemen, eenheden of strijdkrachten om diensten te verlenen aan, en te ontvangen van andere systemen, eenheden of strijdkrachten en de op deze wijze uitgewisselde diensten zo te gebruiken dat zij in staat zijn op effectieve wijze samen te werken. (AAP-6, *Interoperability*)

Munitie (VS 9-844/MP 40-20)². Alle voorwerpen alsmede eventuele onderdelen daarvan, waarvan de werking berust op de aanwezigheid daarin van explosieve stof, alsmede oefen-, exercitie- en instructiemunitie.

Normalisatie (ISO/NNI)³. Activiteit bestaande uit het opstellen, met het oog op werkelijke of mogelijke problemen, van bepalingen voor algemeen en herhaald gebruik, gericht op het bereiken van de optimale mate van orde in een gegeven context.

Samenwerkzaamheid (MS 146(1977)(9)397). Ook wel interoperabiliteit genoemd. Een zodanige overeenkomst tussen ver-

schillende materieelsoorten, dat deze in één systeem geïntegreerd kunnen functioneren.

Standaardisatie (Van Dale). Het vaststellen en aannemen van bepaalde, gelijke vormen en afmetingen, waardoor een zo groot mogelijke uniformiteit van het produkt wordt verkregen.

Uitwisselbaarheid (MS 146(1977)(9)397). Een zodanige overeenkomst tussen verschillende materieelsoorten of componenten daarvan, dat deze elkaar kunnen vervangen. (AAP-6, *Interchangeability*)

Verenigbaarheid (ISO/NEN 2-1986)⁴. Geschiktheid van produkten, processen of diensten om onder gegeven omstandigheden met elkaar te worden gebruikt, zodat aan de in aanmerking komende eisen wordt voldaan zonder onaantoonbare onderlinge beïnvloeding te veroorzaken.

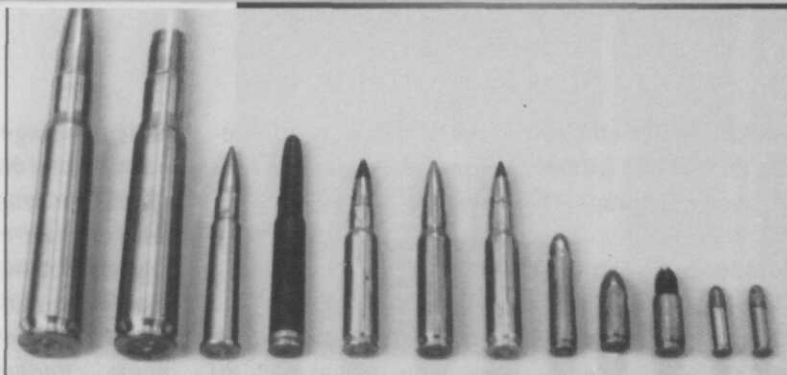
Verenigbaarheid (MS 146(1977)(9)397). Een zodanige overeenkomst tussen verschillende materieelsoorten, dat deze ongestoord binnen elkaars invloedssfeer kunnen functioneren. (AAP-6, *Compatibility*)

Verwisselbaarheid (ISO/NNI). Geschiktheid van een produkt, proces of dienst om in plaats van een ander te worden gebruikt om aan dezelfde eisen te voldoen.

Veiligheid (VS 9-844/AC-310). Een mate van afwezigheid van gevaren voor personeel en materieel, waarbij operationele behoeften als beperkende factoren worden erkend. (*Safety*)

⁴ NEN Nederlandse norm.

Afb. 1 Klein-kalibermunitie, goed gestandaardiseerd

kwaliteitsbeheer tijdens opslag tussen enkele landen uitgewisseld alvorens zij elkaars munitie voor vreedstijd uitwisselbaar hebben verklaard. De resultaten daarvan zijn verzameld in de *Allied ordnance publication* nr 14 [AOP-14].

Voor oorlogstijd wordt alleen gekeken naar „past het?” en „werkt het?”, incl. de veiligheid. De resultaten daarvan zijn verzameld in AOP-6, in Nederland uitgegeven als bijlage bij VI-MUN-026 (VI = Verzorgingsinstructie).

Zodra is zekergesteld dat de munitie van land A past en werkt in de wapens van land B komt er een volgend aspect boven de kim, nl. de ballistiek. Aanvangssnelheid en/of projectielmassa kunnen verschillend zijn. Zal de munitie van land A het doel met dezelfde kans treffen als de munitie van land B? Hoeveel mag de trefkans verminderen zonder operationeel onaanvaardbaar te worden? In hoeverre kan en mag een correctie worden aangebracht in de vuurleidingsapparatuur? Is slechts één correctie mogelijk voor één type munitie of zijn correcties per munitietype mogelijk? Hoe moet de gebruiker worden geïnformeerd over de benodigde correcties? Vele vragen, waarop nog geen algemeen antwoord is gevonden. In Stanag 4173 voor munitie van het kaliber 25 mm × 137, o.a. bij de KL in gebruik, is een maximale vermindering van de trefkans van 10% van de originele waarde geaccepteerd. Voor artilleriemunitie is Stanag 4425 in ontwikkeling waarmee overeenkomstige normen worden vastgelegd. Het is de bedoeling dat ook voor mortiermunitie een dergelijke Stanag wordt opgesteld.

Als de munitie dan met voldoende nauwkeurigheid het doel bereikt, komt de eindballistiek ter discussie. De gebruiker is getraind om de munitie op een bepaalde wijze tegen een bepaald doel in te zetten, gebaseerd op het verwachte effect van die munitie tegen dat doel. Ook hier moet de operationele commandant A aangeven hoeveel vermindering in uitwerking acceptabel wordt geacht bij gebruik van munitie B.

Behalve aan al deze operationele aspecten moet ook aan de logistiek worden gedacht. Als wij uitwisselbaarheid willen „van industrie tot in stelling” (*from factory to foxhole*) wordt het belangrijk elkaars munitie te kunnen beladen en overladen.

Bijzondere problemen kunnen optreden als munitieartikelen te zamen worden gebruikt, bv. als één schot voor de artillerie of als complete vernielingslading (genie). Het aantal mogelijke combinaties is dan erg groot en het wordt zeer moeilijk alle gebruikers op elk niveau te informeren over de mogelijkheden en beperkingen. Panel IV (P.IV) van de *NATO army armaments group* (AC/225) heeft voor de artillerie op dit gebied veel informatie verzameld en verspreid.

Stand van zaken

Het oorspronkelijke algemene overzicht van de toestand binnen de NAVO is nu aangevuld met de specifieke situatie voor Nederland binnen Northag. Ik heb mij daarbij gebaseerd op de AOP-6(G) van mei 1989 en op eigen kennis.

Klein-kalibermunitie

In het algemeen is de situatie bij klein-kalibermunitie (afb. 1) goed te noemen. Er bestaan Stanags voor 5,56, 7,62 en 9 mm; voor 12,7 mm (.50 inch) wordt de Stanag opgesteld. Bij al deze Stanags behoort een *Manual of proof and inspection* (MoPI) waarin de noodzakelijke tests worden beschreven. Voor de oudere .30 inch-kalibers bestaan geen normen.

Northag. In het algemeen verwacht ik geen problemen; het zou kunnen zijn dat onze geschakelde banden een andere samenstelling hebben dan die van andere landen. Op basis van eigen ervaringen onderken ik wel mogelijke problemen met de ver-

pakking. Niet alle patroonbandtrommels zijn gelijk en niet alle trommels passen daarom in de rekken van alle (pantser)voertuigen.

Midden-kalibermunitie

De situatie met het middenkaliber (20 mm t/m 40 mm) is minder goed. Er bestaan Stanags voor 20 en 25 mm met MoPI. De Stanags voor 40 mm, L/60 en L/70 zijn ongeveer 30 jaar oud, de moderne soorten 40 mm, L/70 vallen buiten deze normen. Er is een Stanag in ontwikkeling voor 35 mm-munitie maar er is nog geen norm voor 30 mm.

Northag. Tijdens de Golfcrisis is gebleken dat niet al onze 25 mm APDS-T² uit de Amerikaanse wapens kan worden verschoten. De benodigde uitwisselbaarheidstests volgens de Stanag en MoPI waren nog niet gehouden; de oorzaak ligt zeer waarschijnlijk in een constructiewijziging van de Amerikaanse wapens. Een tweede probleem ligt ook hier in de verpakking. De VS verpakken hun munitie in kleinere kisten, die ook in de Bradley meegaan. De NL-kist nr 136 is voor hen te groot. De 35 mm-munitie is uitwisselbaar met België en Duitsland; 40 mm, L/70-munitie wordt door Duitsland en Nederland gevoerd. De oudere typen zijn uitwisselbaar; of de moderne versies dat zijn moet nog worden nagegaan.

Voor de grotere kalibers maak ik onderscheid tussen tank-, mortier- en veldartilleriemunitie.

Tankmunitie

Het 105 mm L7/M68-kanon wordt door vele NAVO-landen gebruikt. De munitieontwikkelingen voor dit kanon hebben tot een sterk verbeterde effectiviteit geleid. Gezien de verschillen in trefkans (aanvangssnelheid) en pantserdoorborend vermogen kan men bij de uitwisselbaarheid van de diverse generaties een vraag stellen. Ik denk daarbij met name aan de APDS-T² en de APFSDS-T². Een positief effect is dat de broodnodige ontwikkelingen ook niet zijn geremd door een standaard. Bovendien moeten wij bedenken dat de Fransen hun eigen 105 mm F1-kanon met bijbehorende munitie voeren.

Er bestaan twee families 120 mm. Groot-Brittan-

² *Armour piercing discarding sabot with tracer, resp. Armour piercing fin stabilized discarding sabot with tracer.*

nië is het enige land dat een getrokken kanon — met trekken en velden — toepast. Duitsland, de VS en Nederland (en buiten de NAVO Zwitserland) voeren een 120 mm met gladde zielwand („gladloopkanon”). Er bestaat geen NAVO-norm voor deze munitie, maar gelukkig hebben de betrokken landen een overeenkomst (*Memorandum of understanding*, MoU) getekend waarmee het Configuratiebeheersingssysteem voor kanon en munitie wordt vastgelegd. De uitwisselbaarheid is daarmee onder controle.

Overigens bestaan er geen normen voor de oude kanonnen van 76 en 90 mm, noch voor de 20-ponder.

Northag. Aangezien de 105 mm op Leopard-1V uitfaseert levert die binnenkort geen probleem meer op. De 120 mm is uitwisselbaar (past en werkt) met Duitsland en de VS, maar de effectiviteit van alle soorten is niet gelijk.

Mortiermunitie

Mij is geen standaard bekend voor mortiermunitie, denkend aan kalibers als 51 mm (2 inch), 60, 81, 107 mm (4.2'') en 120 mm getrokken of „gladloop”. Wel bestaat er voor 81 mm een Stanag waarin alle voorkomende munitiesoorten en schietbuizen zijn opgenomen, met de mogelijke combinaties en verschillen in vuurleidingsprocedures.

Northag. Nederland voert de 120 mm gmr met Frankrijk en Italië, zodat uitwisselbaarheid met de partners in Northag niet mogelijk is. Voor 81 mm blijkt uit de AOP-6 dat België, Nederland, Engeland en de VS deze munitie voeren. De 4.2'' wordt gevoerd door België, Nederland en de VS. In oorlogstijd is deze munitie uitwisselbaar.

Veldartilleriemunitie

De toestand hier is niet eenvoudig te beschrijven. Er zijn vele Stanags uitgegeven waarin grondslagen voor de vaststelling van uitwisselbaarheid zijn opgenomen. Momenteel wordt gewerkt aan een Stanag waarmee diverse graden van uitwisselbaarheid kunnen worden vastgesteld. Veel informatie over uitwisselbaarheid is verzameld maar de wijze van presentatie is m.i. niet direct bruikbaar voor de artillerie. Ik mis nog de normen voor en-

kele munitieartikelen. Wat doen wij met ontstekingspatronen van land A die in de houwitser van land B niet functioneren? Of, omgekeerd, die van land B worden in de houwitser van land A soms „doorgeprikt”. Wat moeten wij doen met kardoezen die dezelfde aanvangssnelheid geven maar met een veel hogere piekdruk; kunnen de schietbuis en het projectiel dat hebben? Voor een aantal artikelen zie ik weinig tot geen problemen, zoals MLRS-munitie³ en de brisantgranaat (ICM)³ 155 mm M483. Deze artikelen worden met een standaard-TDP en een CBS geproduceerd.

Northag. De Lance, nog enkele jaren in de bewapening, en het MLRS vormen geen probleem. De problemen met de munitie voor de houwitser, zoals reeds in het algemeen beschreven, gelden onverkort in het Northag-gebied. In AOP-14 worden diverse 155 mm- en 203 mm-artikelen vermeld die ook in vreedstijd uitwisselbaar zijn tussen België, Duitsland, Nederland, Engeland en de VS. Dat wil dus zeggen „het past”, „het werkt” en „het is veilig”. Het zegt nog niets over trefkans en uitwerking!

Overigens hebben de operaties *Desert Shield/Desert Storm* geleerd dat de aanvullende-informatieverstrekking aan Engeland nog ca. 4 manweken heeft gekost. De AOP-6 geeft voor oorlogstijd een nog uitgebreidere lijst. Naar verluidt is de AOP-6 tijdens *Desert Storm* met tevredenheid toegepast.

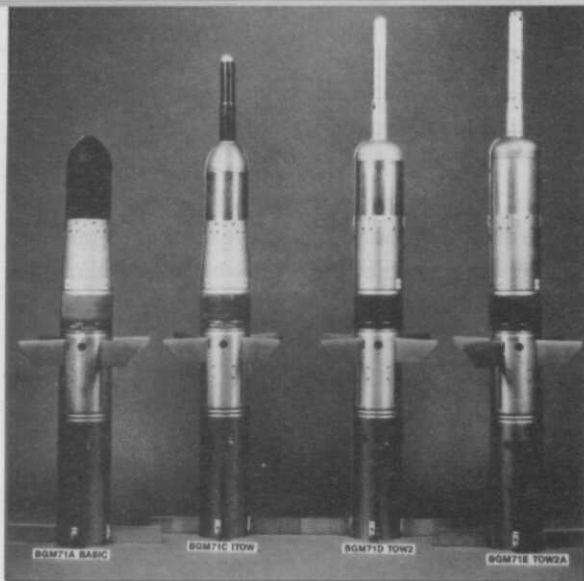
De ontstekingspatronen geven juist binnen Northag problemen doordat de Duitse DM191 (gebruikt door Duitsland en Engeland) niet uitwisselbaar is met de Amerikaanse M82 (België, Nederland, Engeland en de VS).

Antitankmunitie

Binnen de NAVO wordt een veelheid aan systemen toegepast, zoals 84 mm Carl Gustav, Dragon, Law⁴, Milan, 106 mm tlv, Swingfire en Tow⁴ (zie afb. 2). Mij zijn geen normen voor deze artikelen bekend. De meeste worden door één firma/land geproduceerd, hetgeen een goed niveau van uitwisselbaarheid zou kunnen garanderen. Veel systemen zijn echter gemodificeerd om een hogere

³ Multiple launched rocket system, resp. Improved conventional munition (vrachtprojectiel met subprojectielen).

⁴ Light anti-armour weapon, resp. Tube-launched, optically tracked, wire-guided.

Afb. 2 Diverse typen Tow; uitwisselbaarheid betrekkelijk (v.l.n.r. BGM71A Basic, BGM71C ITow, BGM71D Tow 2, BGM71E Tow 2A)

effectiviteit te verkrijgen (bv. Basic Tow, ITow⁵, Tow-2, Tow-2A en eventueel FITow⁵). Soms is het mogelijk de verbeterde munitie uit dezelfde lanceerinrichting te verschieten met een verminderde trefkans, soms is een gemodificeerde lanceerinrichting noodzakelijk.

Northag. De in Nederland nieuw in te voeren AT-4 (= M136) wordt al door de VS gevoerd; de Law en Carl Gustav faseren bij ons uit. De Law wordt gevoerd door België, Nederland, Engeland en de VS, de 84 mm Carl Gustav is uitwisselbaar tussen Duitsland, Nederland en Engeland. De Dragon wordt door de US Army alleen in de eerste generatie gevoerd, wij hebben de Dragon-2, net als het US Marine Corps en Zwitserland. De Tow wordt in diverse generaties gevoerd door Duitsland, Nederland, Engeland en de VS; de uitwisselbaarheid is afhankelijk van de toegepaste lanceerinrichting.

Luchtdoelmunitie

De kalibers 35 en 40 mm zijn al ter sprake geweest onder middenkaliber. Er bestaan geen normen voor de geleide-wapensystemen als Blowpipe, Rapier, Redeye, Roland en Stinger. Wel verwacht ik dat de uitwisselbaarheid grotendeels mogelijk is omdat zij door één land/firma worden geproduceerd.

Northag. De (basic) Stinger wordt door Nederland en de VS gevoerd, de Stinger-Post zal worden gevoerd door Duitsland, Nederland en de VS. ▷

⁵ Improved Tow, resp. Further improved Tow.

Geniemunitie

Op het gebied van geniemunitie ken ik slechts één, verouderde, Stanag over vernielingsmiddelen. Volgens mij ligt hier heel wat werk op de plank om ladingen, ontsteeksystemen, mijnen, afstandbedieningssystemen e.d. te standaardiseren.

Northag. De mechanisch te leggen mijnen van Zweedse oorsprong (DM31) worden ook door Duitsland gevoerd, de Claymore AP-mijn ook door de VS. Alle andere mijnen in de Nederlandse voorraad worden alleen door ons gevoerd.

Overige munitie

Er valt ook nog te denken aan geweergranaten, rookbussen voor nabijbeveiliging van pantservoertuigen, handgranaten en ga zo maar door. Voor zover mij bekend is hier niets gestandaardiseerd. Ook hier moet de operationele noodzaak

worden aangegeven, alvorens het vele werk wordt aangepakt. Voorts moet worden gedacht aan de problemen rond de munitie voor de helikopterbewapening. In sommige landen wordt deze munitie beheerd door de landmacht, bij andere door de luchtmacht.

Afsluiting

In het voorgaande heb ik een overzicht gegeven van de diverse begrippen rond uitwisselbaarheid van munitie, van de problemen die optreden bij het vaststellen van de uitwisselbaarheid en van de stand van zaken binnen de NAVO en voor Nederland binnen Northag in het bijzonder.

In het volgende nummer zal in deel 2 worden beschreven welke NAVO-groepen bij de oplossing van het probleem zijn betrokken en welke acties in Nederland worden voorzien. [SLOT VOLGT]

Dringend verzoek aan auteurs

Steeds vaker bereiken de redactie bijdragen, getypt m.b.v. een tekstverwerker. Helaas wordt daarbij veelvuldig verzuimd rekening te houden met de noodzaak de tekst te typen met anderhalve of dubbele regelafstand. Derhalve hierbij het dringende verzoek aan auteurs, hun manuscript te verzorgen volgens de „Regels voor kopijverzorging”, die op gezette tijden achterin de Militaire Spectator worden afgedrukt (zie het recente novemhernummer).

Dat het wenselijk is van tijd tot tijd het lint in schrijfmachine of printer te vervangen, zou eigenlijk geen vermelding moeten behoeven.

Helaas worden ook nog regelmatig *illustraties* ingezonden die niet of nauwelijks geschikt zijn voor verkleining en reproductie. Ook in dit verband wordt met nadruk verwezen naar evengenoemde Regels, punt 2. Computertekeningen zijn slechts bruikbaar indien vervaardigd m.b.v. een speciaal tekenprogramma.

REDACTIE

I. J. Duine

luitenant-kolonel der infanterie

Optreden in Libanon

Een persoonlijke evaluatie

Naar verwachting zal de KL in de toekomst in toenemende mate gaan deelnemen aan operaties in VN-verband. Met name *peace keeping* zal daarin heel afwijkende regels stellen in vergelijking tot het optreden op de Noordduitse laagvlakte. Bij de landmacht bestaan echter geen adequate voorschriften over *peace keeping*. Verder heeft de KL, voor zover mij bekend, verzuimd de operatie in Libanon te evalueren en ervaringen en opgedane lessen vast te leggen. Het enige dat aanwezig is, zijn ca. 10 jaar oude ervaringen van ex-Libanongangers. Het gevolg is dat bij een nieuwe VN-operatie de dan betrokkenen op basis van gezond verstand en eventuele tijdschriftartikelen aan de slag zullen gaan, met het gevaar dat ze opnieuw het wiel moeten gaan uitvinden en fouten zullen maken die hadden kunnen worden voorkomen.

In 1989 en 1990 verscheen in de *Spectator** een aantal artikelen dat mij persoonlijk een gevoel gaf van „O jongens, wat waren we goed!” Als voormalig compagniescommandant in Libanon wil ik in dit artikel zeker niet gaan bewijzen dat wij niet goed waren, doch ik wil kritisch een aantal gebieden aan de orde stellen waarop verbetering mogelijk was. Mogelijk kan deze bijdrage een discussie of studie naar het fenomeen *peace keeping* uitlokken. Het positieve effect daarvan zal zeker bijdragen tot een nog betere taakuitvoering. Ik ga dan ook meer in op de negatieve aspecten van met name de opleiding, het personeel, het materieel, de bezoeken, de discipline, de operaties, het leiding geven en de hygiëne. Omdat ik niet of nauwelijks meer zal ingaan op positieve zaken kan de lezer de indruk krijgen dat de auteur vol zit met frustraties en daarbij negatief is ingesteld. Dat is zeer zeker niet het geval. Integendeel, ik kijk nog vaak met genoegen terug op de mooiste functie in mijn loopbaan: compagniescommandant in Libanon.

* *Mil. Spect.* 158(1989)(9)391, 407; (10)448; (12)553; 159(1990)(1)16; (2)81; (3)105.

Opkomst en opleiding

Mijn compagnie kwam op in maart 1980. Uit alle hoeken en gaten en van alle wapens en dienstvakken van de KL waren kaderleden (veelal tijdelijk) opgetrommeld om de compagnie op te leiden. De meeste van de lagere kaderleden hadden nauwelijks ervaring opgedaan met het geven van een basisopleiding, laat staan een infanterieopleiding. Vooral in de schoolperiode kwam het veelvuldig voor, dat t.b.v. kaderleden extra lessen moesten worden opgezet, alvorens ze bij de compagnie konden worden ingezet. In de gehele opleidingsperiode van mijn compagnie is de KL niet erin geslaagd dit probleem enigszins bevredigend op te lossen. Dankzij o.m. enthousiasme, doorzettingsvermogen en vakkennis van een kleine kern van beroepsmilitairen in de eenheid, konden de grootste problemen worden opgelost, doch er werd niet die kwaliteit gehaald die met beter kader mogelijk zou zijn geweest en ons ook voor ogen stond.

De sterkte van de eenheid bij opkomst was ongeveer 300 man. Hieruit moesten de laagste functies van een pantserinfanteriecompagnie, een mortierpeloton en een stafwachtpeloton worden gevuld. Een groot deel van het dienstplichtige personeel had zich bij de keuring in 1978/79 echter opgegeven voor uitzending voor een geneeskundige (en dus geweldloze) taak naar Namibië. Toen die operatie niet doorging werd het zonder meer ingedeeld in eenheden, voorbestemd voor uitzending naar Libanon. Op de eerste dag bleek slechts de helft bereid te zijn mee te gaan naar Libanon. Uit het resterende potentieel moesten ook nog zo'n 25 soldaten worden geselecteerd voor de functie van chauffeur. DPKL was in die periode niet in staat voor de compagnie ook maar één chauffeur kvv of ts te vinden of aan te wijzen. In de loop van de opleiding vielen ook ca. 20 man af wegens allerlei

(vaak medische en/of sociale) redenen. Dat betekende, dat de eenheid vanaf het begin onder de sterkte was en dat nauwelijks enige selectie mogelijk was. Tegelijk verordonneerde een voor mij niet meer na te gaan niveau dat de „weigeraars” pas na twee maanden (na de basisopleiding) zouden worden overgeplaatst. In een situatie waarin toch al te weinig geschikt kader aanwezig was en ook een grote groep redelijk negatieve lieden het moreel van de eenheid aantastte, werd het dus nog moeilijker de opdracht goed uit te voeren. Het zou dan ook wenselijk zijn geweest beter te selecteren en „weigeraars” onmiddellijk over te plaatsen.

De opdracht aan de eenheid zou in feite als volgt kunnen worden omschreven.

Leidt een eenheid op die kan optreden in de Noordduitse laagvlakte onder 1 Lk. Pas in de laatste maand mag de aandacht worden gericht op de uitzending naar Libanon.

Bij de staf van 43 Painfbat bestond ook nauwelijks kennis omtrent optreden in Libanon. Ervaren personeel, dat na augustus 1979 werd afgelost, werd niet stelselmatig gebruikt om nieuwe eenheden op te leiden. Het was dan ook voor compagniescommandanten die nog niet eerder in Libanon hadden gewerkt, moeilijk zich optimaal op de uitzending voor te bereiden. Bij een volgende operatie dient dan ook te worden verzekerd dat een deel van het afgeloste en dus ervaren personeel bij de opleiding van nieuwe eenheden wordt ingezet.

De staf van 42 Pantserinfanteriebrigade volstond met het opzetten van een paar oefeningen, maar verdere specifieke aanwijzingen t.a.v. voorbereiding op de uitzending bleven vrijwel geheel uit. Het pijnlijke van die situatie was, dat er nu een fixatie op het optreden voor de Noordduitse laagvlakte kwam, i.p.v. optimale voorbereiding op een zeer belangrijke en soms zelfs gevaarlijke taak. De compagniescommandanten stonden voor een dilemma: vasthouden aan de primaire taak (optreden van 1 Lk) of optimaal voorbereiden op de taak die *in ieder geval* moest worden uitgevoerd. Voor zover ik kan nagaan probeerden zij allen binnen de gegeven opdracht toch op de een of andere wijze hun eenheid zo goed mogelijk op de uitzending voor te bereiden. Men vulde reservertijd naar eigen inzicht in en schrapte soms minder belangrijke delen van de opleidingscyclus. Bij de ene compagnie leidde dat echter tot verschui-

ven van het accent naar de infanterieopleiding en conditietraining, bij een andere tot een nog intensievere pantserinfanterieopleiding.

Door gesprekken met collega's met Libanon-ervaring was al snel duidelijk dat de normale opleiding, gericht op het bijbrengen van kennis voor één bepaalde functie in het geheel niet geschikt was. Elke militair moest namelijk volledig op de hoogte zijn van de verbindingsprocedures en ruim voldoende kennis van en schietvaardigheid hebben op alle in de compagnie voorkomende wapens. Op deze twee gebieden werd al gauw de reguliere vaov overboord gegooid, voor de rest werd zij naar eigen inzicht aangepast.

Hoe zuinigjes er met ervaringen werd omgesprongen bleek ook uit de wijze waarop werd omgesprongen met het rapport „Leiding, actie en inzet” van de toenmalige lkol Ch. F. Turpijn. Dit nuttige rapport mocht ik als enige van de compagnie vlak voor uitzending op het bureau van de S1 doorlezen, maar het mocht niet worden gebruikt of aangehaald vanwege de mogelijke herkenbaarheid van bepaalde personen.

De hoge intensiteit van opleiden binnen 43 Painfbat had ook haar gevolgen voor de logistiek. Voor het bataljon was het een nauwelijks uitvoerbare taak de compagnieën te voorzien van voldoende inzetbaar materieel. Met name gold dat voor de toen al versleten YP-408'n. De pantserinfanterie opleiding was alleen uitvoerbaar door een hoge mate van improvisatie en nog grotere roofofbouw op de voertuigen die wel inzetbaar waren. Een zeer creatieve S4 liet zelfs vracht-YP'n ombouwen om de directe nood te lenigen.

Naar mijn gevoel ontstond ook door de snelle doorstroming van eenheden binnen 43 Painfbat een grote afstand tussen de vaste staf en degenen die zich op uitzending voorbereidden. Dat leidde soms tot het van beide kanten langs elkaar heen werken en fixatie op de eigen verantwoordelijkheden in plaats van teamwerk.

Doordat de eenheid, zoals eerder vermeld, al snel onder de sterkte kwam, kwamen van alle kanten uit de KL en zelfs van de KLu vrijwilligers naar de compagnie. Een enkeling had een (pantser)infanterieopleiding, de meesten echter niet. Dat betekende dat voortdurend spoedcursussen moesten worden gegeven, vooral voor gevechts- en schietvaardigheid. Meestal waren één tot twee onderofficieren *full-time* daarmee belast.

Omdat de eenheid zelf soldaten moest leveren voor opleiding tot chauffeur, werden (vanwege de vooropleidingseis rijbewijs BE) al snel vrijwel al diegenen uit de eenheid gehaald (de ouderen) die waren bestemd voor de functie van plv. groepscommandant. Voordeel daarvan in Libanon was dat de chauffeurs heel geschikt waren voor het commanderen van posten en patrouilles; nadeel was weer dat het niveau van de plaatsvervangers niet in alle gevallen hoog genoeg was, doordat moest worden geput uit een hoeveelheid personeel waaruit de beteren al waren weggehaald. Bij een volgende operatie dient dat te worden voorkomen door indeling van een aantal beroepschauffeurs (desnoods door aanwijzing). Daardoor kan ook de aanwezigheid van voldoende kwaliteit en kennis op het gebied van onderhoud en rijvaardigheid worden gewaarborgd.

Personeel

Dominerend criterium bij uitzending was vrijwilligheid. Met enige verbazing hoorde ik eind 1979 dat ik als compagniescommandant zou worden uitgezonden. Let wel: ik had, op drie maanden waarneming na, nog niet in die functie gewerkt! Met uitzondering van mijn compagniessergeant-majoor, één pelotonscommandant (vlak voor uitzending) en één pelotonssergeant gold dat eigenlijk voor iedereen. Het hoofd van de onderhoudsgroep, dat ik uiteindelijk op de dag van uitzending kreeg, kwam regelrecht van een tankbataljon in de BRD en kende de YP voornamelijk van plaatjes. Met jeugdig enthousiasme en wellicht wat overmoed wierpen wij ons echter op de taak. Gebrek aan ervaring, en soms ook kennis, hebben wij getracht te compenseren door inzet en motivatie.

Vrijwilligheid gold ook voor de dienstplichtigen. Een legerpredikant had de indruk dat een groot deel daarvan (ca. 50%) uit „vluchters” bestond. Vluchters voor thuis, een ouder, vrouw/vriendin of zichzelf. Meer dan eens was steun van de sociale dienst nodig, als de situatie thuis was verergerd of „geëxplodeerd”. Vooral bij de vluchters voor verloofden, vriendinnen en vrouwen werden verscheidene „Dear John”-brieven ontvangen. De motivatie van de ontvangers, vooral tijdens de uitzending, daalde op zo'n moment tot een absoluut dieptepunt.

Enkele jaren geleden werd ik bij toeval nogmaals hiermee geconfronteerd. Ik werd benaderd door een aantal soldaten „bd” dat problemen had. Tijdens een gesprek bleek, dat op korte termijn behoefte bestond aan hernieuwd contact. Het resultaat was dat er een reünie werd georganiseerd, die zeer succesvol was. Het directe gevolg daarvan was ook, dat voor een aantal „veteranen” verdere hulp kon worden gezocht en verkregen. De overigen waren in dit opzicht reeds „geholpen” door de ontmoeting met oude vrienden en door de mogelijkheid weer eens hun verhaal te doen.

Materieel

Een deel van het organiek ingedeelde materieel was in feite niet geschikt voor de taak. Alhoewel door de VN een pantserinfanteriebataljon was gevraagd, is de inzet van het gehele gepantserde potentieel nimmer nodig en nooit mogelijk gebleken.

Zo was de YP-408 ten enenmale ongeschikt voor werk in geaccidenteerd terrein en kon alleen maar worden gebruikt voor patrouilles op de weg, voor *roadblocks* en als transportvoertuig. De YP-408, de Nekaf en de YA-314/328/124 waren ook niet de meest uitgelezen voertuigen voor de operatie, daar zij alle eigenlijk al waren versleten toen ze naar het gebied werden gezonden. Het in bedrijf houden van dit verouderde materieel vergde zeker binnen pelotons en de compagniesstaf een onevenredige belasting. Het gevolg was dat het materieel snel degenereerde, omdat er vanwege de operationele taakvervulling veelal geen tijd was om goed onderhoud te plegen. De taak in aanmerking genomen, zou beperkte indeling van pantservoertuigen in een compagnie (één per peloton en een drietal op compagniesniveau) wenselijk zijn geweest. Verder had kunnen worden volstaan met indeling van een aantal lichte vrachtauto's van 2 ton en een aantal jeeps.

De infraroodapparatuur was niet goed bruikbaar vanwege de hoge vochtigheid en het beperkte bereik. Voor waarneming in zo'n gebied werden helderheidsversterkers en radars ter beschikking gesteld. Vooral de zg. Unifil-radar (een gevechtseveldbewakingsradar met een bereik van ca. 3 km) was op groeps- en pelotonsniveau goed bruikbaar. De kleding voldeed aanvankelijk, zeker in het winterseizoen, niet omdat ze onvoldoende be-

scherming gaf tegen weersinvloeden; dat gold met name voor statische-waarnemingsopdrachten en tijdens patrouilles. Het gevolg was dat rubberlaarzen en regenkleding werden ingevoerd.

Door de geaccidenteerdheid van het terrein bleek de organiek meegevoerde radio-uitrusting veelal niet goed bruikbaar. Op pelotonsniveau zijn dan ook radio's met een bereik van 30 km en opladers voor de draagbare versies ingevoerd.

Het ergerlijke aan deze situatie was niet zozeer dat extra kosten en moeite noodzakelijk waren om het geheel draaiende te houden, doch het feit dat ik de indruk heb dat wij dit vóór vertrek hadden kunnen weten. Een betere bestudering van terrein en klimaat door de Landmachtstaf, desnoods uit open bronnen, had veel problemen kunnen voorkomen. Een gedegen verkenning had de witte vlekken kunnen opvullen. Vooral het gebrek aan (goede) voertuigen en (voldoende) waarnemingsmiddelen heeft vaak de taakuitvoering in de weg gestaan. In een verloren hoekje op mijn cp vonden wij enkele honderden servethouders, bloemenvaasjes en houders voor peper- en zoutvaatjes; dat wekte in het licht van het gebrek aan goed materieel wel enige verbazing en ergernis.

Verder was het gebrek aan goed bouw materiaal, vooral cement, stenen en hout, een groot minpunt. Hierdoor waren niet alle opstellingen even goed en veilig. Schrijnend was dan ook het feit dat „elders” binnen Unifil cement werd gebruikt voor looppaden en voor een tennisveld. Al gauw ontstond het idee dat wij het dan maar moesten gaan „ritselen”, hetgeen dan ook op grote schaal gebeurde. In een aantal gevallen kochten soldaten zelf bouw materiaal voor operationele taken (waarnemingsposten, shelters) bij de bevolking.

In een later stadium verbeterde de situatie t.g.v. meer leveringen door Unifil en doordat de KL de voor versterkingen en infrastructuur gedane uitgaven ging vergoeden.

Bezoeken

Het bataljon werd redelijk vaak vereerd met bezoeken van militaire en politieke/ambtelijke „autoriteiten”. Hierover werd verschillend gedacht. Veelal betekende het een belasting doordat personeel extra werk moest uitvoeren: schoonmaken,

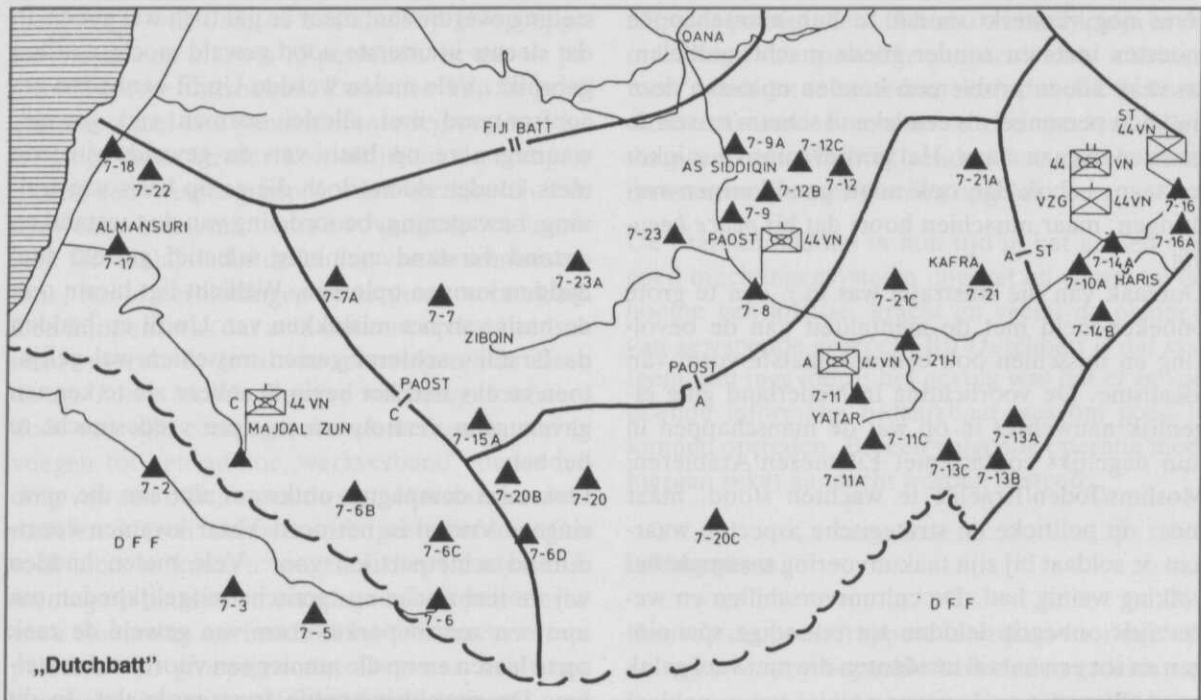
appel, inspectie, begeleiding en beveiliging. Er waren echter ook positieve kanten. Het betekende soms een doorbreking van sleur en prikkelde weer eens tot een echt gedegen schoonmaak. Verder was het zeker een mogelijkheid om klachten te uiten. In 1981 bv. werd de trui ingevoerd. Volgens de voorschriften kon deze niet bij het gevechtstenu worden gedragen, alhoewel de trui gedurende de winter goed bruikbaar was. Zelfs de bataljonscommandant lukte het niet toestemming tot dragen te krijgen. Intussen lag het artikel ongebruikt in de kast. Bezoek van de BLS tijdens Kerstmis bracht uitkomst. Iedere soldaat die de BLS begroette, sprak hem aan over deze absurde situatie. Wat in maanden niet was gelukt, lukte nu in enkele uren.

Aan enkele bezoeken van militaire autoriteiten waren inspecties verbonden. Deze bleken al snel weinig verrassend te zijn wegens de snel bekende „hobbies” van de desbetreffende inspecteurs. Van de één was bijvoorbeeld zijn interesse voor aanhangwagens bekend, van een ander die voor brandblussers. De voorbereidingen hierop waren dan ook zeer eenvoudig en de inspecties waren daarom niet effectief.

Discipline

De discipline stond in Libanon over het algemeen op een zeer hoog peil. Dat kwam niet alleen door de voorbereidingen in Assen, maar ook door de situatie ter plaatse die handhaving van de discipline bevorderde. Wellicht zou men achteraf (en als voorbereiding op nieuwe operaties) moeten constateren, dat er meer moet worden gedaan aan wpendiscipline. Verreweg de meeste doden zijn gevallen door stompzinnige ongevallen. Een intensievere toepassing van veiligheidsregels in de opleiding zou dit in de toekomst wellicht in belangrijke mate kunnen voorkomen.

Het is gewaagd andere eenheden te beoordelen, maar voor het algemene nut wil ik wel enkele, wellicht voor sommigen wat subjectieve, opmerkingen maken. Voor iemand van een „veldcompagnie” waren in dit kader opmerkingen over optreden van personeel van staf- en verzorgingscompagnieën te maken. Het beleid van het bataljon was voortdurend gericht op handhaving van voorschriften en zeker uit een oogpunt van herken-

baarheid ook op handhaving van tenuevoorschriften en regelingen m.b.t. uitrustingen en veiligheid. Ik heb de stellige indruk dat het kader van de niet-„veldcompagnieën” te weinig aandacht aan dit soort elementaire aspecten van de discipline besteedde en zich meer concentreerde op de vervulling van zijn functionele hoofdtak. Veelvuldig kwam bij mijn compagnie personeel van de staf en van de verzorgingscompagnie in afwijkend tenue en zonder helm, wapen en scherfvest, een paar keer zelfs in halve Israëliëse uniformen. Vaak waren tenues versierd met allerlei attributen zoals sleutelhangers, Rayban-kokers, enz. In overeenkomst met het beleid van de compagnie werd dit soort overtreders onmiddellijk teruggestuurd naar de „moedereenheid” en dat leidde wel eens tot vertragingen bij reparaties, bergingen, enz. Ook wekte bij de soldaten (maar ook bij mij) de veilige en „openbare” status van Haris bevreesing. Als een drill was voor de soldaten het gebied buiten de post als onveilig aangemerkt. Veelvuldige incidenten rechtvaardigden dat ook. Dat Haris nu in feite tot veilig gebied was verklaard, ging er bij velen niet in. Een onderofficier van de staf in Haris, die een aantal soldaten van mijn compagnie het wapen wilde laten ontladen, werd volkomen genegeerd, hetgeen natuurlijk weer de nodige klachten opleverde.

Zeker niet alle kaderleden binnen de staf en bin-

nen de staf- en verzorgingscompagnie waren zo loyaal altijd consequent mee te werken aan handhaving van discipline en steun aan het beleid van de bataljonscommandant. Hierdoor was er te weinig sprake van een voorbeeldfunctie en consequent toegepast beleid. Ook bij deze eenheden zouden kaderleden behalve voor het uitoefenen van hun functionele taak meer oog moeten hebben voor operationele en disciplinaire aspecten van het optreden.

Door de dagelijkse „frustraties” (geweld, gebrek aan mogelijkheden om in te grijpen, houding van de bevolking), ontstond ook een zekere verruwing in houding tegenover, en uitlatingen over de bevolking (n.b. *over*, niet *tegen*). Langzamerhand evolueerde de benaming Libanezen, via „locals” tot regelrechte scheldwoorden. In direct contact met de bevolking bleef men over het algemeen correct, doch in gesprekken onderling waren veelal weinig positieve geluiden te horen. Regelmatig verlof hielp in dit kader niet echt, daar degenen die van verlof terugkeerden toch weer snel door de achtergebleven collega’s op de hoogte werden gebracht van de gebeurtenissen in de afgelopen periode. Ook commandanten die, zoals dat goede leiders betaamt, dicht bij hun personeel stonden, ontkwamen hieraan niet helemaal. De „frustratie” van de mannen was ook de frustratie van de leiders. Bij commandanten werd die frustratie

soms nog versterkt omdat ze hun manschappen moesten inzetten zonder goede machtsmiddelen, en vaak alleen problemen konden oplossen door met hun personeel als een levend scherm tussen de partijen te gaan staan. Het gevoel soms voor joker te staan, heb ik dan ook nooit goed kunnen verdringen, maar misschien hoort dat bij *peace keeping*.

Oorzaak van die frustratie was m.i. een te grote onbekendheid met de mentaliteit van de bevolking en misschien ook een misplaatste vorm van idealisme. De voorlichting in Nederland ging eigenlijk nauwelijks in op wat de manschappen in hun dagelijks contact met Libanezen/Arabieren/Moslims/Joden/Israëli's te wachten stond, maar meer op politieke en strategische aspecten waaraan de soldaat bij zijn taakuitvoering tussen de bevolking weinig had. De cultuurverschillen en wederzijds onbegrip leidden tot onnodige spanningen en tot een aantal incidenten die met veel geluk goed afliepen.

De operatie

In verscheidene artikelen is al het een en ander geschreven over de aard van de operaties. Ik zal deze dan ook niet diepgaand beschrijven, doch volsta met de opmerking dat het veelal een kwestie was van waarnemen, patrouilleren, bezetten van *roadblocks* en opvangen van *armed elements*. Belangrijke factoren, van invloed op de operationele taakuitvoering waren de opleiding, de geweldsinstructie en de organisatie.

Tijdens de opleiding in Nederland werd patrouillelopen beoefend op basis van de vigerende voorschriften. In Libanon werd aanvankelijk echter patrouille gelopen met het doel op te vallen. Dat betekende dat de KL-regelgeving op bepaalde punten geweld werd aangedaan. Toenemende lokale spanningen en activiteiten van zg. *armed elements* noopten echter al snel tot overgang op een tactisch meer verantwoorde wijze van patrouilleren. Nederlandse voorschriften werden weer uitgangspunt: waarnemingssectoren, de tussenafstanden, organisatie, bewapening en uitrusting, enz. Belangrijk fenomeen was ook de geweldsinstructie. In 1983 verklaarde iemand tegenover een landelijk dagblad dat soldaten alleen mochten terugschieten als ze al dood waren. Natuurlijk was die

stelling overdreven, maar ze gaf toch wel goed aan dat slechts in uiterste nood geweld mocht worden gebruikt. Vele malen werden Unifil-eenheden geconfronteerd met allerlei vormen van geweld, waartegen ze op basis van de geweldsinstructie niets konden doen, doch die ze op basis van training, bewapening, beoordeling van de toestand en gezond verstand met enig selectief geweld snel hadden kunnen oplossen. Wellicht ligt hierin ook de basis van het mislukken van Unifil en hadden de Israëli's achteraf gezien misschien wel gelijk, toen ze al vanaf het begin in zekere zin te kennen gaven geen vertrouwen in deze vredesmacht te hebben.

Ook mijn compagnie ontkwam niet aan die ervaringen. Vooral in het oord Yatar kwamen voortdurend schietpartijen voor. Vele malen hadden wij de technische en tactische mogelijkheden om met een zeer beperkte vorm van geweld de zaak op te lossen en op die manier een voorbeeld te stellen. De geweldsinstructie frustreerde dat. In dit kader valt te denken aan ontwapening van, huiszoeking bij, en (tijdelijke) verwijdering uit het gebied van gewapende elementen.

Schrijnend bleek ook in dit kader het verbod tot fouilleren. Dat leidde begin 1981 in mijn compagnie tot een zeer gewelddadige gijzeling, en dat daarbij geen doden zijn gevallen is louter een kwestie van geluk geweest. Na zeer grondig overleg werd binnen de compagnie bepaald dat voortaan wel zou worden gefouilleerd. Daartoe werden eerst lessen gegeven. Het resultaat was enorm. Vele tientallen wapens werden binnen enkele dagen afgepakt en wellicht werd daarmee een aantal acties van *armed elements* voorkomen. Belangrijker is echter dat het eigen personeel zich veel veiliger en vooral geloofwaardiger voelde.

Belangrijk is ook het aspect organisatie. In tegenstelling tot de C-compagnie was de A-compagnie door de lokale situatie minder versnipperd. De vele vaste werkzaamheden leidden evenwel ertoe dat optreden, met organieke groepen of een organiek peloton, niet mogelijk was. Op pelotonsniveau betekende het dat om een zg. reactie-element te formeren, alle beschikbare personeelsleden met enige improvisatie snel tot een inzetbare eenheid van ongeveer groeps grootte moesten worden samengevoegd. Op compagniesniveau was er behoefte aan een zg. *standby*-element dat binnen enkele minuten kon worden ingezet. In de

compagnie was daartoe een *standby*-groep opgezet, bestaande uit zo'n 15 personen die aan de pelotons waren onttrokken. Daarmee kon in geval van nood snel een pantserinfanteriegroep worden samengesteld. Verder kon altijd uit de compagniestaf een tweede groep worden verzameld uit de aanwezige koks, monteurs en overige leden van de staf. Dit veelal onder de leiding van de administrateur, hoofd verbindingen of sergeant verzorging. Een minpunt was dat zo'n element op bataljonsniveau ontbrak. In geval van spanningen kon alleen de zg. *Force Mobile Reserve* worden geformeerd door van alle compagnieën elementen samen te voegen tot een ad-hoc „werkverband” onder leiding van een officier van de staf. Dat daaraan vele nadelen kleven behoeft m.i. geen betoog. Om toch alert te kunnen reageren dienen naar mijn mening op bataljons-, compagnies- en pelotonsniveau elementen ter beschikking te staan van resp. pelotons- en groeps-grootte. Daarmee heeft een commandant de mogelijkheid een dreigend conflict in een zo vroeg mogelijk stadium snel in te dammen.

Het gebruik van leden van de compagniestaf vereiste wel een goede pantserinfanterietraining voor dat personeel. Schrijnend was in dit verband wel dat de koks van de compagnie in Assen voortdurend in de keuken waren ingezet, niet om te (leren) koken maar voor schoonmaakwerkzaamheden.

Teleurstellend voor het werk was het feit dat wapens die waren geconfisqueerd, vrijwel onmiddellijk moesten worden teruggegeven. Een andere ergernis was het gemis aan adequate machtsmiddelen t.o.v. de bevolking. Inbreuken op regels (zoals overtreden avondklok) konden eigenlijk niet worden bestraft. Veelal werden opgepakte leden van de bevolking een nachtje „voor hun eigen veiligheid” in een bunker neergezet. Voor iemand die het plan had illegale dingen te doen was dat niet echt een geweldige bedreiging. Het heeft m.i. Unifil ontbroken aan een beetje creativiteit om aan dit voor de compagnieën zo grote probleem ook maar iets te doen. Een beperkt sanctiepakket (detentie, boetes, inbeslagname en verbeurdverklaring, enz.) zou hier uitkomst kunnen bieden. Het voorkomt in ieder geval dat militairen voor eigen rechter gaan spelen.

Verder moet worden opgemerkt dat de eenheid was opgeleid voor een gevechtstaak en werd inge-

zet voor politietaken. Het zou wenselijk zijn in de opleiding van *peace-keeping* eenheden daaraan meer aandacht te besteden, zoals dat ook in Scandinavische landen gebeurt in een speciaal opleidingscentrum. Wellicht zouden daar enkele kerninstructeurs kunnen worden opgeleid.

De Fransen hadden in hun tijd in het gebied een goed inlichtingensysteem opgezet en waren op de hoogte van lokatie, kracht en veelal de plannen van gewapende groepen. Bij Dutchbatt is dat systeem niet ingevoerd; het gevolg was dat er onvoldoende informatie beschikbaar was om goed te kunnen optreden. Bij een volgende operatie moet hieraan zeker aandacht worden besteed.

Leiding geven

Een van de meest frapperende zaken voor mij was de wijze waarop bepaalde kaderleden groeiden of faalden in het leiding geven. Een zeer goede sergeant in Assen bleek in Libanon maar matig te functioneren. Het tegenovergestelde kwam gelukkig ook voor. Bij de minder goede leiders is duidelijk een aantal invloedsfactoren te noemen zoals die ook in de vakliteratuur worden vermeld. Ik zal daarop niet verder ingaan, maar wel op het aspect dat bepaalde kaderleden mentaal niet in staat bleken 24 uur per dag en 6 maanden lang (zonder dat ze zich voor een groot aantal uren konden terugtrekken en konden onttrekken aan verantwoordelijkheden) met soldaten „opgescheept” te zitten. Om dit euvel te voorkomen zou men het kader in de vooropleiding langer en intensiever met zijn personeel moeten laten optreden. Wellicht moet de 38-urige werkweek, verdeeld over 5 dagen buiten het weekend, een aantal keren worden omgezet in een 336- tot 504-urige „werkperiode”, verdeeld over 14 tot 21 dagen. Deze langere werktijd zal een vormende, en wellicht ook een selecterende, waarde hebben.

Schrijnend en zeer onbevredigend was dat een aantal disfunctionerende dienstplichtige kaderleden niet van zijn functie kon worden ontheven. Hoewel dezen een bewezen mislukte parate tijd hadden als kaderlid, werden ze toch geëffectueerd en opgenomen in het mobilisabele bestand, hoewel ze ten enenmale ongeschikt waren. Ook bij beroepspersoneel kan m.i. niet duidelijk worden geconstateerd dat zeer goed of zeer slecht functio-

neren is beloond door snellere of langzamere bevordering.

Het verdient naar mijn mening aanbeveling bij eventuele operaties een grotere waarde te hechten aan een uitgebrachte beoordeling en die meer als richtsnoer te gebruiken bij verdere loopbaanontwikkeling dan in het verleden is geschied en disfunctionerende kaderleden (zowel beroeps als dienstplichtig) zo snel mogelijk te repatriëren.

Hygiëne

Leven en functioneren werden in hoge mate beïnvloed door handhaving van hygiëne. De waterbevoorrading stond dagelijks douchen niet toe, doch dat had geen negatieve invloed op de gezondheid. Wat wel een negatieve invloed had, was het gebrek aan reinheid van toiletten en douches. Dat zal niemand verbazen. Van nog veel groter belang was echter de hygiëne in plaatselijke eethuisjes. Na enige aanvallen van buikloop bleek uiteindelijk dat met name daar de oorzaak lag. Wekelijkse inspecties door een kaderlid, een hospik en de kok/menagemeester van de compagnie van de eettentjes en het zo nodig *out of bounds* verklaren ervan, gaven de oplossing. Hoewel de plaatselijke uitbaters daaraan uiteraard een hekel hadden, hielp het wel. In de toekomst dienen onderdeelartsen en hospikken daarop te worden getraind.

Conclusies

Met nadruk wijs ik erop dat in het voorgaande *mijn* ervaringen zijn beschreven, in één bepaalde situatie en uit één bepaalde periode. De perioden vóór mijn aanwezigheid (improvisatie) en erna (inval Israël) onderscheidden zich in een aantal aspecten wezenlijk. Uit mijn ervaringen trek ik drie conclusies.

- Ten eerste had voor vertrek een betere analyse moeten worden gemaakt van het optreden; dan hadden uitrusting, personele vulling, voorlichting, opleiding en organisatie beter op de taak kunnen zijn toegesneden.
- Ten tweede had er vanuit Libanon een snellere en beter gestructureerde *feedback* naar de nieuw op te leiden eenheden moeten zijn.
- Ten derde dienen genoemde fouten verder te worden geanalyseerd, om te voorkomen dat wij bij een volgende operatie in dezelfde problemen verzeild raken. Essentieel voor volgende operaties en voor opleiding van leidinggevend personeel is een op basis van ervaringen uit het verleden samengesteld handboek.

Ik realiseer mij dat mijn artikel op een aantal punten zeer kritisch en misschien zelfs onvriendelijk is, doch goede taakuitvoering in de toekomst en mogelijk zelfs voorkoming van een aantal slachtoffers zijn belangrijker dan gekrenkte ego's.

Militaire geest en stagnatie

In het bovengenoemde artikel (*MS 160*(1991)(9)383) schetsen prof. dr. Vroom en drs. Zonnenberg n.m.m. een wat vertekend en ook achterhaald beeld van de zg. „militaire geest”. Er wordt weer eens geput uit de „kritische klassiekers” als N. Dixons *On the psychology of military incompetence* (1975) en *Crisis in command, mismanagement in the army* van R. A. Gabriel en P. L. Savage (1978) om aannemelijk te maken dat er zoiets als „de militaire geest” zou bestaan en dat er met die geest iets grondig mis zou zijn. Over-

rigens zijn er nog veel recenter werken met een zelfde teneur, bv. Gabriels *Military incompetence, why the American military doesn't win* (Hill & Wang, New York, 1985).

Prof. dr. Vroom en drs. Zonnenberg verklaren de militaire geestesziekte uit stagnatie. Dat schijnt ook heel bedenkelijk te zijn, omdat het niet meer of minder inhoudt dan dat de krijgsmacht achterblijft bij de maatschappelijke ontwikkelingen. Terzijde merk ik op dat hiermee aan het begrip „stagnatie” wel een heel uitgerekte betekenis wordt gegeven. Het is daarom eveneens discutabel of „achterblijven” bij de maatschappelijke ontwikkelingen zonder meer wel een gerechtvaardigde kwalificatie kan zijn. Het si-

tuationele verschil tussen een burgerbedrijf of overheidsinstantie, die hun „produkt” afleveren in een situatie van — weliswaar relatieve — zekerheid in middelen, tijd en ruimte, en een krijgsmacht onder gevechtssomstandigheden is immers nogal groot. Van een alarmerende toestand zou pas echt sprake zijn wanneer de krijgsmacht met die tot stagnatie leidende „militaire geest” niet meer voor haar taak in veranderende omstandigheden, (waaronder de maatschappelijke ontwikkelingen) zou zijn berekend. Dat valt niet aannemelijk te maken met het — nogal selectief — citeren van literatuur. Zeker niet wanneer daarbij óók nog naar achterhaalde officiële documentatie wordt verwezen. Daarover straks meer.

Dat de „militaire geest” onzekerheid tracht te reduceren door regelgeving en procedures is ongetwijfeld juist. Het is overigens een beproefde methode die ook onder invloed van de huidige maatschappelijke ontwikkelingen buiten de krijgsmacht veelvuldig wordt toegepast. Niet voor niets wordt ook daar nogal eens over regelzucht en bureaucratiesing geklaagd. Schrs. maken echter geen onderscheid tussen regels en procedures op zich en de wijze waarop ze inhoudelijk worden toegepast. Duidelijkheid, begrijpelijkheid en interoperabiliteit van regels en procedures lijken mij op zich alleen maar heilzaam. Vereist is dan dat zij inhoudelijk functioneel zijn en ruimte bieden voor verdere, aan de situatie gebonden invulling. Schrs. suggereren dat de „militaire geest” slechts ruimte biedt voor starre, dictaatachtige regelgeving en procedures zonder inhoudelijke bewegingsruimte. Dat is in haar absolute zin een onhoudbare stelling. Door de eeuwen heen hebben militairen zich soms inderdaad schuldig gemaakt aan pogingen tot zg. *battle management* of *la bataille conduite*, maar anderen zagen terdege in dat die benadering tot mislukken was gedoemd en handelden daarnaar. Chaos en onzekerheid zijn immers kenmerken van de oorlogvoering, waarbij „Murphy's law” (*Anything*

that can go wrong, will go wrong) volledig en voortdurend geldt.

Daaruit komt de traditionele frictie voort, zoals C. von Clausewitz die al beschreef:

Friktion ist der einzige Begriff, welcher dem ziemlich allgemein entspricht, was den wirklichen Krieg von dem auf dem Papier unterscheidet. Die militärische Maschine, die Armee und alles, was dazu gehört, ist im Grunde sehr einfach und scheint deswegen leicht zu handhaben. Aber man bedenke, dass kein Teil davon aus einem Stücke ist, dass alles aus Individuen zusammengesetzt ist, deren jedes seine eigene Friktion nach allen Seiten hin behält . . . Diese entsetzliche Friktion, die sich nicht wie in der Mechanik auf wenig Punkte konzentrieren lässt, ist deswegen überall im Kontakt mit dem Zufall und bringt dann Erscheinungen hervor, die sich gar nicht berechnen lassen, eben weil sie zum grossen Teil dem Zufall angehören.

(*Vom Kriege*, Buch I (Kap. 7)262)

Het zou weinig moeite kosten aan de hand van een andere selectie van literatuur dan die van schrs. tot een genuanceerder benadering van de zg. „militaire geest” te komen. Ik zie daarvan af en geef slechts één voorbeeld. S. L. A. Marshall heeft vele studies op zijn naam staan, die gevechtsacties beschrijven in de Tweede Wereldoorlog, in Korea, in Vietnam en Israël. Daaruit blijkt voortdurend dat militaire commandanten op *alle* niveaus net gewone mensen zijn. Sommigen falen, anderen zijn succesvol en de meesten vertonen op dit punt een wisselend patroon, zonder dat hierbij sprake is van alleenzalmakende succesformules. Elke gevechtssituatie met haar specifieke frictie is immers sterk bepalend voor succes of mislukking; menselijk handelen — van talloos vele individuen — is daarbij slechts één invloedsfactor, hoewel zeker een belangrijke.

Auftragstaktik is zo'n formule waarmee de auteurs ons de weg naar genezing van de „militaire geest” wijzen. Overigens ook n.m.m. een veelal aanbevelenswaardige, want effectieve, methode. Ik heb dan wel ernstige bezwaren ertegen dat zij dit recept aanprijzen met de suggestie dat de Nederlandse krijgsmacht met deze formule geheel onbekend is, laat staan ermee zou opereren. Zo stellen zij (blz. 384) dat de Com-

mandovoeringshandleiding-KL (VS 2-1390) is gebaseerd op:

. . . de ingebouwde vooronderstelling (. . .) dat ordelijkheid, vaste procedures en aandacht voor alle relevante kenmerken de kwaliteit van de bevelvoering vergroten. Daarmee zou dan de chaos van de oorlogvoering effectief kunnen worden beheerst.

De vooronderstelling in de eerste zin is in beginsel ongetwijfeld juist en — zoals reeds door mij opgemerkt — op zijn minst de moeite van de poging waard, maar ik weet werkelijk niet waarop zij de conclusie in de laatste zin baseren. Zo iets staat in elk geval nergens in VS 2-1390, althans niet in de vigerende versie van 14 dec. 1990. Wat daarin wèl is te vinden en geheel aan de aandacht van de schrs. lijkt te zijn ontsnapt, zijn de algemene grondbeginselen van de commandovoering in subparagrafen 1161 en 1162.

1161. *In het gevecht zullen de omstandigheden snel wisselen. Veronderstelde situaties waarop beslissingen zijn gebaseerd kunnen reeds bij aanvang van de uitvoering niet meer juist blijken te zijn. Daarnaast kunnen verbindingen op essentiële momenten verbroken zijn waardoor hogere commandanten niet meer beschikken over actuele informatie en lagere commandanten verstoken blijven van opdrachten.*

In de commandovoering dient rekening te worden gehouden met deze situatie door het hanteren van de volgende grondbeginselen, te weten:

- taken, bevoegdheden en middelen moeten zorgvuldig op elkaar zijn afgestemd en vastgelegd; zij vormen de voorwaarden voor de verantwoordelijkheid die de commandant draagt;
- bevelsverhoudingen moeten duidelijk zijn vastgelegd;
- opdrachten en taakgebieden moeten overzichtelijk en duidelijk zijn afgebakend;
- op alle niveaus moeten commandovoeringsprocedures op uniforme wijze worden toegepast;
- het delegeren van taken aan ondercommandanten ontheft de commandant niet van zijn verantwoordelijkheid;
- de verplichting tot het nemen van initiatief en verantwoordelijkheden op alle niveaus;
- het geven van voldoende ruimte in de te verstreken opdrachten, waarbij hogere commandanten alleen het gedachte einddoel weergeven, alsmede de daaraan gerelateerde hoogst noodzakelijke taken. De ondercommandant bepaalt dan op welke wijze dit einddoel wordt behaald (= „Opdrachtgerichte commandovoering”; vergelijk de „Auftragstaktik” en „Mission oriented tactics”). ▷

1162. Met name deze opdrachtgerichte commandovoering waarborgt, dat het optreden gericht blijft op het bereiken van het einddoel van het hogere niveau, zoals door de commandant oorspronkelijk geformuleerd. Ook indien de omstandigheden afwijken van de door de opdrachtgever gemaakte veronderstellingen, de verbinding met het hogere niveau verbroken is en/of de situatie geen tijdverlies voor overleg meer toelaat, zal de ondercommandant zich steeds laten leiden door het opgedragen einddoel. De opdrachtgerichte commandovoering brengt tevens met zich mee, dat bevoegdheden, daar waar mogelijk, worden gedelegeerd tot op de laagste niveaus.

Wat ik met dit citaat beoog, is duidelijk. De vigerende doctrine van de landmacht gaat nadrukkelijk uit van *Auftragstaktik*, zij het dat wij die „opdrachtgerichte commandovoering” noemen. Schrs. kunnen hierop hoogstens antwoorden dat dit nog niet betekent dat die methode altijd en overal wordt toegepast, maar dat lijkt mij een discussie die niet aan de orde was.

Ook een andere door schrs. gebruikte bron roept twijfels op over de status van hun informatie. Zij maken op blz. 387 gewag van officiële visies op het leiding geven bij KL en KLu. Ik beperk mij tot het in voorbijgaan genoemde „Beleidsdocument Leiding Geven KL” van 1988, dat overigens volgens hen inhoudelijk vrijwel gelijk is aan het KLu-document. Ik weet niet welk beleidsdocument zij precies bedoelen. Op 25 april 1991 gaf de Bevelhebber der Landstrijdkrachten de *tweede versie* uit van zijn Beleidsvisie „Leiding geven in de KL”. De eerste versie dateerde van 27 sept. 1977; zij werd tegelijkertijd vervallen verklaard. In de recente uitgave vinden wij op blz. 5 de volgende tekst.

32. Onder vrijheid van handelen wordt verstaan dat bij het verstrekken van een opdracht de wijze van de uitvoering van de opdracht zoveel mogelijk wordt overgelaten aan degenen die de opdracht moeten uitvoeren. Dit houdt in dat resultaatgerichte en geen uitvoeringsgerichte opdrachten dienen te worden verstrekt. Wel kunnen randvoorwaarden worden gegeven, waarbinnen de opdracht moet worden uitgevoerd. Het delegeren van bevoegdheden om een zo groot mogelijk handelingsvrijheid voor het personeel te creëren is hierbij een vereiste. Commandanten dienen hun personeel te stimu-

leren en te begeleiden in het benutten van de verkregen vrijheid van handelen.

33. Deze vrijheid van handelen dient op elk niveau in de KL te bestaan; slechts dan kan ieder individueel personeelslid zich volledig ontplooiën, zijn verantwoordelijkheid nemen en deze ten volle dragen. De voor de uitvoering van opgedragen taken noodzakelijke middelen, verantwoordelijkheden en bevoegdheden dienen aan de daartoe gezegende niveaus te worden toebedeeld en dienen gerelateerd te zijn aan de opgedragen taken.

Ook dit citaat spreekt voor zich zelf. Anders dan de auteurs menen, lijdt de hedendaagse officiële „militaire geest” niet echt aan stagnatie. Hij schrijft zaken als resultaatgerichte opdrachten, delegatie van bevoegdheden, vrijheid van handelen enz. uitdrukkelijk voor. Zoals eerder gezegd bewijst dat niet dat in de praktijk overal en altijd naar die voorschriften wordt gehandeld. In dit soort kwesties is immers altijd sprake van „mensenwerk” in de krijgsmacht. Maar dat geldt ook daarbuiten.

F. J. D. C. EGTER

VAN WISSEKERKE, lkol inf

Een bedreigende Sovjet-Unie

In het septembernummer [1] heeft bgen b.d. J. C. A. C. de Vogel erop gewezen dat in het voorjaar van 1940 de krachtsverhoudingen in het westen tussen de Duitsers en de geallieerden in grote lijnen ongeveer gelijk waren. Hierbij vermeldt hij op blz. 409 dat Duitsland beschikte „... over een overmacht aan luchtmacht (geallieerden ca. 1800, Duitsland ruim 3000, de transportvliegtuigen niet inbegrepen)”. Dat verbaast mij. Met een dergelijke overmacht konden de Duitsers het luchtruim beheersen. Immers, indien beide partijen over een ongeveer gelijk aantal grondtroepen beschikken — en dat was in het voorjaar van 1940 het geval — dan is de overwinning weggelegd voor wie het luchtruim beheerst.

In een eerdere discussie met drs. J. W. M. Schulten heb ik erop gewezen dat, wanneer de vijand de overmacht in de lucht bezit, de eigen

grondtroepen de vijandelijke grondtroepen niet kunnen weerstaan [2]. Lkol Schulten schreef toen:

Inderdaad is het Duitse luchtoverwicht een belangrijke oorzaak voor de snelle ineenstorting van de Franse en Engelse legers geweest. Het verdere verloop van de Tweede Wereldoorlog laat echter juist de betrekkelijkheid van het luchtoverwicht zien. Ondanks een steeds groter wordend krachtsverschil wist het Duitse leger, juist door de betere bevelvoering en besluitvorming veel langer stand te houden dan de Geallieerden voor mogelijk hielden. [3]

De Vogel vermeldt echter in de samenvatting van de oorzaken van de geallieerde nederlaag het Duitse luchtoverwicht in het geheel niet. Daarentegen acht hij het van groot belang dat in 1933 in het Duitse voorschrift *Truppenführung* „... de gedachte van *Führen durch Auftrag* was vastgelegd”. De Duitse operationele leiding was mentaal en technisch in staat, binnen het kader van de uiteindelijke opdracht, lagere operationele commandanten een grote vrijheid van handelen te geven, de zg. *Auftragstaktik*. Die flexibiliteit in commandovoering ontbrak nagenoeg geheel bij de Fransen, die zwoeren bij de *bataille conduite*, de *Befehlstaktik*. Maar was nu bij de Fransen de flexibiliteit in de commandovoering zo gering en bij de Duitsers in ruime mate aanwezig?

De Franse maarschalk Foch, die van maart 1918 tot het eind van de Eerste Wereldoorlog de geallieerde legers aanvoerde, was van 1908 tot 1911 directeur van de Franse Hogere Krijgsschool. In zijn memoires schreef hij dat de gegradueerde *un chef sachant son métier, et capable d'initiative* moest zijn [4]. De Franse bevelsuitgifte mocht dan gedetailleerder zijn dan de Duitse, eenmaal op het slagveld gekomen mocht een Franse officier evenveel initiatief ontwikkelen als een Duitse.

Aangenomen mag worden dat de *Auftragstaktik* in belangrijke mate is ontwikkeld door Helmuth K.B. Graf von Moltke, in 1857 aangewezen als chef van de Pruisische generale staf. Gedurende de Frans-Duitse oorlog (1870/71) werden onder zijn leiding dagelijks stafbesprekingen gehouden, wier resultaten in de

vorm van instructies aan de ondercommandanten werden gestuurd. Het initiatief werd meer en meer aan die commandanten overgelaten. Dientengevolge werd de eenheid van doctrine van overwegend belang, want daardoor werd immers gewaarborgd dat de acties van de commanderende generaals met elkaar in overeenstemming waren. J. F. C. Fuller, aan wie het bovenstaande is ontleend, is van oordeel dat

... it left local decisions in the hands of those on the spot, which at times was apt to throw the general plan out of gear. [5]

In Duitsland werd, aldus Fuller, dat systeem zodanig ontwikkeld dat in 1914 de toenmalige CSG, von Moltke, zijn taak bij het uitbreken van een oorlog beschouwde als:

that of the starter of a race: all he had to do was to lower the flag, and then to leave operations to his generals. ([5]196)

Gen H. Guderian is volgens Liddell Hart degene geweest, die door de oprichting en opleiding van de pantsertroepen de Duitse overwinning in 1940 heeft mogelijk gemaakt; deze schreef:

Perhaps the most important aspect of the General Staff Corps lay in the fact that its members were trained to judge events and make appreciations, both operational and tactical, according to a definite and uniform system. The French describe this as l'unité de doctrine. The Chief of the General Staff (...) hoped by means of this similarity of thought-process on the part of all General Staff Corps officers to pervade all formations down to and including divisions with his influence. [6]

Om tot de *unité de doctrine* te komen leerde men in Duitsland de staf-officieren dat de oorlogvoering een wetenschap was en dat problemen in het kader daarvan moesten worden opgelost. Bij de Fransen lag dat anders. Foch schreef n.a.v. zijn functie als directeur van de Hogere Krijgsschool over *mon passage dans ce foyer de science* en voorts over *l'art de la guerre*. Ook sprak hij niet over krijgswetenschap maar over krijgskunst. De opleiding van de Hogere Krijgsschool moest volgens hem meer of minder theoretisch zijn: gebaseerd op de lessen uit de ge-

schiedenis vormde zij een gemeenschappelijke geest.

Het verschil tussen krijgswetenschap en krijgskunst is essentieel. De Engelse gen F. Maurice zet in zijn boek *The last four months* uiteen dat Foch de Duitsers onder Ludendorff heeft kunnen verslaan, omdat eerstgenoemde bij het opstellen van zijn operatieplannen de oorlogvoering als een kunst beschouwde, de laatstgenoemde als een wetenschap. Maurice schrijft dat Foch

... believed it to be beyond the human mind to foresee all the factors that would influence the actions of the opposing general all the changes and chances of the front which would influence the actions of opposing troops and often decide the issue of battles. Therefore he acted on certain broad principles which, he was persuaded, governed the application of his art, just as there are principles which govern ...

de schilderkunst en de muziekkunst. Foch kon dan ook niet van tevoren de uiteindelijke vorm van zijn operaties vaststellen, evenmin als de schilder van tevoren kon meedelen:

... with what stroke of his hand he will get his effects. The artist's strokes depend upon the inspiration and the circumstances of the moment, but they are not haphazard strokes. They are all made in accordance with the principles of art and on a general plan. The Germans on the other hand, believed more in the plan than in inspiration. They were very good planners.

Maar Maurice wijst erop dat ondanks het feit dat de Duitse plannen in 1914 en 1918 uitstekend waren de Duitsers hun doel niet konden bereiken

because they allowed scientific planning to take precedence of the principles of art. [7] ▷

Literatuur

1. J. C. A. C. de Vogel — *Mil. Spect.* 160 (1991)(9)406.
2. F. Snapper — *Mil. Spect.* 158(1989)(8)381.
3. J. W. M. Schulten — *Mil. Spect.* 158 (1989)(8)384.
4. F. Foch — *Mémoires pour servir à l'histoire de la guerre 1914-1918*, dl 1. Libr. Plon, Parijs (1931)XXIV.
5. J. F. C. Fuller — *A military history of the western world*, dl 3. Funk & Wagnalls (1956)107.
6. H. Guderian — *Panzer leader*. Michael Joseph, Londen (1953)460.
7. F. Maurice — *The last four months*. Cassell, Londen (1919)85.

Aangezien in bepaalde gevallen instinctmatig zal moeten worden gehandeld, zal alles wat kan worden vastgelegd ook móeten worden vastgelegd. Merkt de commandant echter dat de gegeven bevelen niet (meer) doelmatig zijn, dan (Foch heeft uitdrukkelijk hierop gewezen) heeft hij niet alleen het recht, maar ook de plicht de nodige initiatieven te ontwikkelen.

Volledig in overeenstemming met de *Auftragstaktik* ontwikkelde Guderian nieuwe initiatieven die aanzienlijke terreinwinsten tot gevolg hadden. Op 16 mei legden zijn voorste eenheden een afstand af van 40 mijl, maar op 17 mei kreeg hij bericht dat hij om 7 uur op zijn airstrip moest zijn, om zich te melden bij gen von Kleist. Tijdens dat onderhoud werd Guderian door von Kleist verweten dat hij de bevelen om niet verder op te rukken niet had opgevolgd; de laatste

... did not see fit to waste a word of praise on the performance of the troops. When the first storm was passed, and he had stopped to draw breath, I asked that I might be relieved of my command. General von Kleist was momentarily taken aback, but then he nodded and ordered me to hand over my command to the most senior general of my corps.

Guderian berichtte het gebeurde radiotelegrafisch aan het hoofdkwartier van de legergroep von Rundstedt en zei dat hij zich daar zou melden zodra hij het commando had overgegeven. Onmiddellijk daarna kreeg hij van de legergroep bericht dat hij op zijn commandopost moest blijven en de komst van gen List moest afwachten. Deze kwam volgens Guderians memoires nog dezelfde middag.

He quite understood my reasons, however, for wishing to go on with the advance and therefore, with the Army Group's approval he ordered: 'Reconnaissance in force to be carried out. Corps headquarters must in all circumstances remain where it is, so that it may be easily reached'. Then I set the 'reconnaissance in force' in motion. Corps remained at the old location in Soize; a wire was laid from there to my advanced headquarters, so that I need not communicate with my staff by wireless and my orders could therefore not be monitored by the wireless intercept units of the OKH ... ([6]110)

Tot zover de bewegingsvrijheid van

bekwame generaals wanneer *Auftragstaktik* wordt toegepast. Ik vraag mij dan ook af of er in de praktijk een principiële verschil is met *Befehlstaktik*, omdat iedere commandant ter plekke initiatieven mag ontwikkelen. Ik wil ook vooralsnog niet onderschrijven dat als bevelstechniek *Auftragstaktik* beter is dan *Befehlstaktik*. En zou het blijken dat *Auftragstaktik* alleen kan worden toegepast wanneer de oorlog als een wetenschap zou worden beschouwd, dan gaat mijn voorkeur uit naar de *Befehlstaktik*, ondanks de prestaties van het Duitse leger tijdens de veldtocht in 1940.

Nog enkele opmerkingen over luchtoverwicht, waarbij de luchtverdediging vanaf de grond een belangrijke rol speelt. Gen De Vogel vermeldt de aanval op 14 mei van 400 geallieerde vliegtuigen op de enige pontonbrug bij Gaulier, die niet leidde tot vernietiging van de brug omdat zij niet en masse waren ingezet. Guderian was echter de dag tevoren erin geslaagd de overtocht over de Maas te forceren door de vliegtuigsquadrons niet en masse maar continu in te zetten. Overigens was het gehele 102e regiment antiluchtdoelartillerie ingezet om de overgang te verdedigen. Voorts beschikte iedere pantserdivisie over een antiluchtdoelbataljon van 33 stukken.

Een ander voorbeeld leverde het Franse 224e infanterieregiment dat op 17 mei de Zeeuwse Sloedam tegen de Duitsers verdedigde. Luchtaanvallen werden afgeslagen door een Britse „luchtveger” (een oorlogsschip, ingericht voor luchtverdediging). Die luchtveger werd echter om 10.30 uur teruggetrokken en toen de Duitsers daarna, gesteund door hun luchtmacht, opnieuw aanvielen stortte de Franse verdediging ineen. Bij Duinkerken, toen de RAF in staat was voor een redelijke luchtbescherming te zorgen, vocht dit zelfde regiment op voortreffelijke wijze. Naar aanleiding hiervan wil ik duidelijk stellen dat luchtoverwicht slechts wordt verkregen, wanneer ook de verdediging tegen luchtdoelen vanaf de grond is uitgeschakeld. Met alle respect voor de

Militaire geest en stagnatie

In ons artikel hebben wij gewezen op het belang van een kritische analyse van de militaire geest. Het ging ons erom een specifieke gesteldheid te beschrijven waarmee de krijgsmacht zich, in vredes- en oorlogsomstandigheden, onderscheidt van andere organisaties. Het ging ook erom zorg uit te spreken t.a.v. ontwikkelingen die stagnatie zouden kunnen bevorderen of bestendigen. Daarvoor waren geen harde empirische data of dergelijke voorhanden, maar wel een kritische blik op wat er in de krijgsmacht gaande is. Het is jammer dat Ikol Egter van Wisse-

prestaties van de Duitsers tijdens de veldtocht in West-Europa in 1940, moet ik opmerken dat de prestaties van de geallieerden in 1944 in hetzelfde gebied soms niet minder waren. Wel heeft Ikol Schulten gelijk dat de Duitsers veel langer stand hielden dan de geallieerden hadden gedacht. Ik vermoed echter dat dit niet is veroorzaakt door betere bevelvoering en besluitvorming van Duitse zijde, maar doordat de geallieerde voortgang werd vertraagd door logistieke problemen.

Gen De Vogel is van oordeel dat het in de toekomst mogelijk zal zijn „concentraties van grondgebonden troepen zo tijdig te ontdekken, dat bv. een strategische doorbraak zoals bij Sedan niet meer bij verrassing kan plaatsvinden.” Maar hij merkt wel op dat de geallieerden de Belgische Ardennen, in combinatie met de Maas, als een nauwelijks te

kerke onze aanduiding „militaire geest” opvat als geestesziekte; dat was geenszins de bedoeling. Waarschijnlijk is dit terug te voeren tot het feit dat schr. een ander uitgangspunt heeft dan wij. Hij stelt dat met het begrip militaire geest een achterhaald beeld van de militaire geest wordt geschetst en hij acht „achterblijven bij de maatschappelijke ontwikkelingen” discutabel. Wij stellen een aantal zaken ter discussie en vragen alert te blijven op mogelijkheden tot vergroting van de kwaliteit van de krijgsmacht. Vanuit die positie gaat het ons niet om verdediging of onderschrijving van al dan niet papieren verworvenheden van de krijgsmacht, maar meer om lacunes en punten van aandacht. Ons artikel was niet bedoeld als een omvattend overzicht van de literatuur, maar als één van de vele aanzetten en commentaren die ertoe moeten bijdragen dat wij ook in 2000 nog over een geloofwaardige krijgsmacht beschikken. Dat lijkt ons een gemeenschappelijk belang. Schr. noteert dat „weer eens” uit kritische werken wordt geput om aanneemelijk te maken dat er zoiets als een militaire geest zou bestaan. Inderdaad, bij nader inzien lijken de

overwinnen hindernis beschouwden. Inlichtingen over de Duitse troepenconcentraties in het Belgisch-Luxemburgse grensgebied, brachten in die mening geen verandering. Wij moeten hopen dat de NAVO-staven dergelijke fouten niet zullen maken. Maar zijn wij er zeker van? Schr. wijst reeds erop dat „de lange voorbereidingstijd van de Sovjet-Unie, nodig voor een grootscheeps offensief, niet per definitie gelijk (is) aan de militaire reactietijd”. Wij moeten rekening ermee houden, dat ook weer fouten kunnen worden gemaakt. Ik ben het dan ook niet met schr. eens wanneer hij schrijft: „in vergelijking met de operaties van 1940 is er voor de verdediger echter sprake van een zeer gunstige ontwikkeling”. Daarentegen steun ik zijn oproep tot een vervolg op de successerie „Verdedigen. . . maar hoe?”.

dr. F. SNAPPER, res-kap inf b.d.

„kritische klassiekers” (die zo te zien niet ouder zijn dan 20 jaar) steeds weer te bevestigen dat er zoiets is als een militaire geest. Dat idee wordt nog sterker bij het beseft dat dergelijke werken dun zijn gezaaid en dat krijgsmachten met die geschriften weinig doen. Evenmin is er sprake van wat wij zouden kunnen duiden als een kritische onderzoekscultuur.

Wij maken volgens Ikol Egter niet aannemelijk — met het volgens hem „noga selectief citeren van literatuur” — dat de krijgsmacht niet meer voor haar taak in veranderde omstandigheden berekend zou zijn. Dat hebben wij (zelfs met het selectief citeren van literatuur, hetgeen ons geoorloofd lijkt, tenzij manipulatie of misleiding worden beoogd) in het geheel niet aannemelijk willen maken. Maar wij zijn tegelijkertijd niet ervan overtuigd — en dat is wat schr. niet aannemelijk maakt — dat de krijgsmacht slagvaardig op snelle veranderingen inspeelt, terwijl dat nota bene haar belangrijkste succesfactor is. Dat in de periode waarin ons artikel ontstond twee KL-documenten werden gewijzigd, zelfs gemoderniseerd, stemt hoopvol. Rest slechts de uitvoering.

prof. dr. C. W. VROOM,

hoogleraar KMA

drs. B. A. ZONNENBERG, Ikol KLU

Een bedreigende Sovjet-Unie

Dr. F. Snapper ben ik dank verschuldigd voor zijn zeer uitgebreide reactie (die zelfs de omvang aanneemt van een artikel) op mijn artikel. Zijn reactie bestaat in feite uit twee delen; een klein gedeelte bevat inhoudelijk commentaar en het merendeel is een aanvulling op, en een verdieping van het desbetreffende artikel. Met name voor dat laatste ben ik hem erkentelijk, omdat ik — om de omvang beperkt te houden — heb moeten kiezen voor een aanzienlijk geringere diepgang. Ik wil mijn beantwoording dan ook richten op zijn meer concrete vragen en opmerkingen.

• Het Duitse luchtoverwicht heeft inderdaad in belangrijke mate bijgedragen aan de snelle Duitse successen in 1940, maar nog belangrijker dan de aantallen vliegtuigen was de wijze waarop de Duitsers bij hun operaties gebruik maakten van dat luchtoverwicht. Op het relatief lage operationele niveau werd het optreden van land- en tactische luchtsrijdkrachten gecoördineerd en op elkaar afgestemd; dat was de feitelijke sleutel tot het succes. Een dergelijk gecoördineerd land/luchtop-treden vond bij de geallieerden pas plaats aan het einde van de oorlog. Dat heb ik tot uitdrukking willen brengen met mijn opmerking ongeveer in het midden van blz. 412.

• Voor de discussie over *Auftrags-taktik* wil ik kortheidshalve verwijzen naar de eerdere discussie met Ikol Schulten n.a.v. zijn artikel. Het is overigens juist in de huidige tijd een belangrijk onderwerp, waaraan in de beleidsnota over het leiding geven — weliswaar onder wat andere benamingen, zoals „vrijheid van handelen” en „wederzijds vertrouwen” — terecht weer veel aandacht wordt geschonken.

• Op de — op zich boeiende — filosofische beschouwing over het verschil tussen krijgswetenschap en krijgskunde zal ik niet ingaan, omdat zij de inhoud van mijn artikel niet direct raakt.

• Dr. Snapper maakt o.m. melding van een hooglopend meningsverschil over het al dan niet opvolgen van orders dat, onmiddellijk na de doorbraak, plaatsvond tussen Guderian en von Kleist. Het interessante daarvan is, dat het aantoonde dat ook binnen het Duitse militaire *establishment* toen niet eenduidig werd gedacht over begrippen als „vrijheid van handelen” en „uitbuiten van het succes”. Ook toen bestonden er tegenstellingen tussen progressieven en traditionalisten. Aangezien dit aspect, hoe belangrijk ook, geen directe relevantie had voor mijn artikel ben ik niet nader erop ingegaan.

• De discussie over het al dan niet *en masse* inzetten van vliegtuigen omvat twee elementen. Allereerst wordt dit bepaald door de mate van coördinatie tussen de land- en de

luchtsrijdkrachten, een onderwerp waarover ik reeds sprak. Vervolgens is ook het kwalitatieve aspect van belang. Panzergruppe von Kleist kon voor de duur van de operatie beschikken over ca. 1000 vliegtuigen, waarvan er tijdens de rivierovergang over de Maas 700 geconcentreerd werden ingezet. Na de rivierovergang hadden de Duitsers slechts een pontonbrug in gebruik. Die brug, bij het plaatsje Gaulier, was toen van strategische betekenis; vergelijkbaar met bv. de brug bij Remagen. Dat werd ook door de geallieerden onderkend, die wanhopige pogingen deden de brug te vernietigen. Duitse bronnen zeggen daarover:

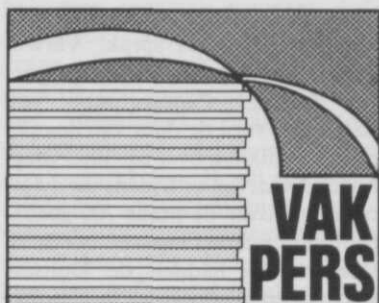
Von ca. 400 Bombern und Jäger wurden nahezu 100 im Raum Sedan abgeschossen. Entscheidend für das Desaster war, dass die alliierten Flugzeuge in 27 Angriffen mit meist nur 10 bis 20 Maschinen verzettelt wurden. Es gelang nicht, mehrere Verbände zu einem massiven Schlag zusammenzufassen.

Dit bedoelde ik met het versnipperd inzetten van vliegtuigen. Dat laat het dappere optreden van die geallieerde vliegers onverlet.

• Ik ben inderdaad van mening dat de uitgangspositie voor een „verdediger” in de huidige tijd aanzienlijk gunstiger is dan in 1940. In de huidige tijd kan een commandant over aanzienlijk meer, tijdiger en betere informatie beschikken dan toen. Dat betekent dat het klassieke voordeel van de aanvaller, namelijk dat van de verrassing v.w.b. tijd en plaats, in belangrijke mate teniet is gedaan. Natuurlijk zal deze enorme informatiestroom moeten worden geëvalueerd en geïnterpreteerd, waarbij vanzelfsprekend belangrijke informatie over het hoofd kan worden gezien of verkeerd worden ingeschat. Misschien wordt zelfs de veelheid van informatie een enorm probleem en schieten de technische en mentale verwerkingscapaciteit tekort. Ik zou daarom ook niet graag willen beweren dat er straks op dit gebied geen problemen meer zouden zijn.

Mijn uitgangsstelling houd ik echter staande en dat stemt mij zelfs hoopvol voor de toekomst.

J. C. A. C. DE VOGEL, bgen inf b.d. ▷

Misleiding met dummy's

Tijdens de Golfoorlog blijken de Irakezen erin te zijn geslaagd een belangrijk deel van hun raketsystemen inzetbaar te houden. De „echte” raketten en lanceerinrichtingen waren meestal ondergebracht in tegen luchtaanvallen beschermde lokaties, terwijl in de afvuurstellingen dummyraketten en -afvuurinstallaties stonden opgesteld. Deze dummy's bleken zo natuurgetrouw, zowel optisch als qua radar- en warmtesignatuur, dat het geallieerde inlichtingsstelsel (incl. de satellietwaarnemingen) erdoor in verarring werd gebracht. Ook bij de grondtroepen werden (echter met minder succes) dummytanks, -lucht-doelgeschut en -artillerieopstellingen ingezet om de superieure geallieerde luchtmacht te misleiden. Uit het succes tijdens de Golfoorlog blijkt dat dummy's, voorzien van camouflagenetten, signatuursimulatoren en speciale reflectoren zeer effectief en efficiënt zijn. Waarschijnlijk heeft Irak de tactische en technische know-how voor de misleiding met dummy's verkregen uit de Sovjet-Unie en de voormalige DDR.

Dergelijke misleiding maakte en maakt deel uit van het standaardoptreden van de Warschau-Pacteenheden. Met allerlei dummy-wapensystemen, -voertuigen, -commandoposten en -logistieke installaties kunnen eenheden worden gesimuleerd. Ter verhoging van de realiteit kunnen ook „dummypersonen” (in verschillende uitvoeringen) worden toegevoegd! Veel kennis over deze misleidingsactiviteiten in het Warschau-Pact is uit de voormalige DDR verkregen. In de nalaten-

schap van de NVA werden diverse modellen *Attrappen* ontdekt. Zo werden tot in details nauwkeurig gekopieerde SCUD-B-lanceerinrichtingen met raketten ontdekt. Alle onderdelen groter dan 10 cm werden nauwkeurig „vervalst”. Met reflectoren en warmtebronnen werden de radarsignatuur en het warmtebeeld van „echte” systemen gesimuleerd. In de fabrieken in Stor-

Deze rubriek bevat uittreksels uit binnen- en buitenlandse publicaties. De verantwoordelijkheid van de redactie beperkt zich tot een juiste weergave van de inhoud van de artikelen.

kov, waar voor de NVA dummy's werden gefabriceerd, werden ook namaak-T72's ontdekt. Vooral de toren met 125 mm-kanon bleek nauwelijks van echt te onderscheiden. Als warmtebron werd een petroleumkachel gebruikt. Ook lucht-doel-radarverleidinginstallaties werden zeer natuurgetrouw nageemaakt. Voorzien van camouflagenetten was een dergelijke installatie zelfs vanaf 10 m niet van echt te onderscheiden. Zelfs waren er plannen voor de productie van dummybruggen.

Anon. — Irak/Golfkrieg. Täuschung des Gegners mit Attrappen. *Allg. Schweiz. Mil. Z.* 157(1991) (7/8)446.

A.M.W.W.M. KOLSTEREN, kol art

The nuclear weapons world

Who, how and where? o.r.v. P. Burke, 383 blz. Uitg.: Pinter Publishers Ltd, Londen, 1988. Prijs: £ 60,-. ISBN: 0.86187.705.5

Dit compendium, waaraan zes auteurs een bijdrage leverden, is samengesteld onder auspiciën van de Oxford Research Group. Het doel is een bijdrage te leveren tot het verkrijgen van meer inzicht in de gang van zaken t.a.v. de verwerving en inzet van nucleaire wapensystemen. Hiertoe zijn in zeven hoofdstukken de belangrijkste instanties en instellingen die voor de materie relevant zijn, behandeld. Per hoofdstuk komen aan bod: de VS, de Sovjet-Unie, Engeland, Frankrijk, China, de NAVO en het Warschau-Pact.

De hoofdstukken bestaan uit een algemene beschrijving van de verschillende organisaties en instellingen en 700 biografische schetsen. Afhankelijk van de verkregen informatie, wordt al dan niet ingegaan op de persoonlijke omstandigheden. Daardoor is een zekere onevenwichtigheid ontstaan. Hetzelfde kan van de hoofdstukken in hun totaliteit worden gezegd. Zeer veel aandacht wordt besteed aan de VS, (119 blz.); Frankrijk is een goede tweede (73 blz.) en de Sovjet-Unie moet het met 64 blz. doen. Engeland (58 blz.), China (24 blz.) en het Warschau-Pact (10 blz.) sluiten de rij.

Het hoofdstuk over de VS bevat een uitstekende *case study* over het besluitvormingsproces t.a.v. de ontwikkeling en aanschaffing van de B-1

bommenwerper. De bijdrage over Frankrijk is de interessantste. Nadat de geschiedenis van de Franse politieke en militaire nucleaire strategie in enkele hoofdlijnen is geschetst, wordt overzichtelijk de rol van de politici en militairen in het besluitvormingsproces behandeld.

De verschillende instellingen en organisaties worden goed beschreven.

Het aantal biografische schetsen bedraagt 82. Wat dat betreft komt het Warschau-Pact er met twee mini-biografieën (gen. A. I. Gribkov en maarschalk V. G. Koelikov) aanzienlijk slechter af.

Dit compendium is samengesteld op basis van open bronnen. Voor zover mogelijk zijn bij de instellingen en de behandelde personen de adressen met telefoonnummers vermeld. Nadere gegevens over instellingen en personen uit de Sovjet-Unie en China zijn zeer summier. Door de, vooral op personeelsgebied, vaak snelle wijzigingen heeft het boek een beperkte actualiteitswaarde.

Het is eerder een nuttig, dan een onmisbaar boek, dat echter in bibliotheken zeker tot zijn recht zal komen.

drs. J. W. M. SCHULTEN,
lkol vbdd b.d.

Militair straf- en tuchtrecht

door prof. mr. G. L. Coolen, 250 blz.
Uitg.: W. E. J. Tjeenk Willink, Zwolle, 1991. Prijs: f 54,50.
ISBN: 90.271.340.57

De invoering van het nieuwe, voor militairen geldende straf- en tuchtrecht per 1 januari 1991 zal vele lezers van dit blad bepaald niet zijn ontgaan. Onvermijdelijk bij invoeringsactiviteiten met een omvang als van dit wetgevingsproject, is dat in korte tijd veel informatie diende te worden verschaft aan commandanten. Die informatie is dan veelal in de eerste plaats gericht op het zo goed mogelijk kunnen „overleven” gedurende de eerste periode, waarin het oude recht niet meer kan worden toegepast, en het nieuwe nog als een vrij onbekend en niet erg aantrekkelijk complex van formaliteiten wordt gezien. Een rustige (proef)periode, waarin het geheel

van vernieuwingen eens in onderling verband kan worden gezien en beoordeeld, ontbreekt. Het is dan ook verheugend te ervaren dat inmiddels reeds enkele publikaties, waarin een meer gedetailleerde behandeling van het nogal ingrijpend herziene militaire straf- en tuchtrecht wordt gegeven, zijn verschenen. Een daarvan is deze „studie-pocket”. De bekendheid van de auteur met de materie spreekt vanzelf. Als bijzonder hoogleraar in het militaire recht aan de Universiteit van Amsterdam en als oud-lid van het Hoog Militair Gerechtshof mag sbn b.d. Coolen worden aangemerkt als een van de weinigen die zich in een lange reeks van jaren op velerlei wijzen met de totstandkoming van dat recht hebben beziggehouden. Zijn betrokkenheid bij het onderwerp is op vele plaatsen dan ook bespeurbaar wanneer hij soms op onmiskenbaar duidelijke wijze onduidelijkheden, onjuistheden en lacunes in de wetgeving signaleert.

In zijn voorwoord geeft schr. aan dat de studie-pocket niet alleen is ge-

schreven voor studenten maar ook voor degenen (niet-juristen) die in hun werk met het militaire straf- en tuchtrecht te maken kunnen krijgen. M.a.w.: in het bijzonder de commandanten die op grond van de nieuwe wetgeving met enige bevoegdheid zijn bekleed.

Na lezing van het boek doet zich toch weer de vraag voor naar de doelgroep die schr. beoogt te bereiken. Het boek is toch méér geschikt voor de student en de geïnteresseerde lezer die in één boekwerkje een grondige beschouwing van de totale vernieuwing wil aantreffen. Minder geschikt is het boek voor de commandanten die menen in dit boek voor hun dagelijkse, praktisch gerichte vragen op het gebied van het straf- en tuchtrecht een oplossing te kunnen vinden.

De algemene opzet van het boek ligt voor de hand. Achtereenvolgens worden het materiële militaire strafrecht, het militaire strafprocesrecht, het materiële militaire tuchtrecht en het militaire tuchtprocesrecht behandeld. Binnen deze delen wordt dan eerst de „grote lijn” behandeld, voordat een aantal afzonderlijke onderdelen wordt besproken. Aan een aantal onderwerpen wordt terecht zeer uitvoerig en gedegen aandacht geschonken, zoals de schending van het dienstbevel en de afwezigheidsdelicten; ook het tuchtproces in eerste aanleg krijgt alle aandacht. Andere onderwerpen, zoals in het hfdst. „Oorlog en vrede”, worden wel erg breedvoerig belicht terwijl die onderwerpen slechts zijdelings verband houden met (de toepassing van) het militaire straf- en tuchtrecht.

Zo kort na de invoering van het nieuwe militair straf- en tuchtrecht bevat dit boek zeker waardevolle in-

formatie. Uitspraken van de militaire kamers van de gerechten te Arnhem op grond van de nieuwe straf- en tuchtwetgeving treft men echter natuurlijk nog niet aan. Indien op

een later tijdstip de nieuwe jurisprudentie wel in deze studiepocket kan worden verwerkt zal ongetwijfeld de beoogde doelgroep volledig worden bereikt. mr. J. Kloots, lkol mjd

Signals of war

door L. Freeman en V. Gamba-Stonehouse, 476 blz., geïll. Uitg.: Faber and Faber, Londen, 1991. Prijs: f 36,39
ISBN: 0.571.14117.X

Met de Defensienota en de Golfoorlog vers in het geheugen is het onderwerp *out-of-area*-optreden in het kader van internationale crisisbeheersing zeer actueel. Graag zouden velen reeds nu de lessen willen trekken uit de Golfoorlog, om invulling te geven aan de veranderende taken van de Nederlandse krijgsmacht in een ingrijpend veranderde veiligheidssituatie. Een groot probleem is echter dat nog heel weinig onderzoek is gedaan over dat conflict en dat vele bronnen nog ontoegankelijk blijven door de gevoeligheid van de informatie. Het is daarom de moeite waard om crises van een wat oudere datum te bestuderen.

Nu de Falklandoorlog inmiddels bijna 10 jaar geleden is uitgevochten, hebben de schrijvers gebruik kunnen maken van vele voorgaande studies en van bronnen die niet eerder beschikbaar waren. Bijzonder interessant is dat de auteurs komen uit de landen die toen met elkaar in oorlog waren. De uitkomst is een studie, die een uitstekend inzicht geeft in de gebeurtenissen bij de twee partijen. Uiteraard hebben de schrs keuzes gemaakt. Hun aanpak is er een vanuit de politieke en militaire top en aan de emotionele kanten wordt grotendeels voorbijgegaan. Dat betekent dat drama veelal achterwege blijft en de *human interest*-waarde niet zeer hoog is. Voor een studie is de leesbaarheid zeker goed.

De zuivere operatie vormt slechts een beperkt gedeelte van de studie en wordt behandeld in het grotere ka-

der van een geschil in de internationale betrekkingen. Voor hen die uitsluitend zijn geïnteresseerd in het militaire optreden in engere zin is dit boek van beperkt belang. Voor wie is geïnteresseerd in de relatie tussen het gebruik van militaire machtsmiddelen en de politiek is het daarentegen zeer boeiend. De titel heeft betrekking op het slecht reageren op, en het gebrekkig uitzenden van signalen die waarschuwen voor een oorlog. De signalen die van een eenmaal uitgebroken oorlog uitgaan zijn vaak overheersend; ze hebben de neiging niet meer politiek beheersbaar te zijn en de oorspronkelijke doelstellingen in het conflict naar de achtergrond te verdringen.

De *intentions* en *capabilities* van beide partijen worden steeds duidelijk weergegeven en het is boeiend te lezen hoe op grond van verkeerde inschattingen onjuiste reacties plaatsvinden.

Allereerst worden de Argentijnse en Britse belangen in de Falklands beschreven. Tegenover een grote Argentijnse interesse stond aan Britse zijde het probleem bepaald niet op de lijst van prioriteiten. Wel slaagde een lobby van Falkland-bewoners steeds erin elke serieuze concessie aan de Argentijnen te blokkeren. Ondanks dit gebrek aan bereidheid tot concessies was Groot-Brittannië niet bereid middelen vrij te maken om die politiek te ondersteunen. Zelfs werd aangekondigd dat het enige Britse marineschip zou worden teruggetrokken. Argentinië voerde daarom de druk in het onderhandelingsproces op en werkte in het diepste geheim militaire opties uit voor het geval onderhandelingen niet tot succes zouden leiden. Die militaire voorbereiding beïnvloedde door haar geheimhouding het onderhandelingsproces niet. Wel vond verdere escalatie plaats door het aan land zetten op South Georgia van een aantal Argentijnen. De schrij-

vers behandelen uitgebreid deze en verdere stappen in de escalatie van het conflict en hoe een verkeerde Argentijnse interpretatie van een mogelijke Britse militaire reactie leidde tot een overhaast uitgevoerde invasie van de Falklands op 2 april 1982. De Britse regering was pas op 31 maart ervan overtuigd dat een invasie voor de deur stond. Het is boeiend te lezen hoe snel de Britten reageerden, waarbij de militaire inspanning, de binnenlandse en buitenlandse politiek goed op elkaar werden afgestemd.

Vóór het Engelse ingrijpen was er nog ruim tijd voor intensief internationaal overleg. Op deze fase gaan de schrijvers zeer uitgebreid in en wij zien hoe beide partijen internationale steun zochten en kregen. Die steun en de militaire situatie beïnvloedden de bereidheid bij de intensieve bemiddelingspogingen compromissen te sluiten. Die beschrijving van de talloze voorstellen tot compromissen had m.i. wat korter kunnen zijn.

De Argentijnen kwamen regelmatig terug op eerder afgesproken concessies maar lieten hun politieke opstelling niet vergezeld gaan van een adequate militaire inspanning om hun bezetting van de Falklands ook te kunnen volhouden.

De Britten lieten hun militaire voorbereidingen niet vertragen door het onderhandelingsproces. Zij konden dat ook niet vanwege de beperkte periode waarin het weer een operatie toeliet en vanwege de problemen van het gedurende lange tijd in stand houden van een troepenmacht op zee. Zij heroverden op 25 april South Georgia. Bijna een maand later landden zij op Oost-Falkland, hetgeen op 14 juni leidde tot de overgave van de Argentijnen. De weergave van de gesprekken tussen de Argentijnse bevelhebber op de Falklands en de Junta m.b.t. de overgave die voor de deur stond is een van de weinige stukjes drama in dit boek.

De beschrijving van de operaties gaat niet dieper dan het operationele niveau en het stoort de geïnteresseerde lezer dat een enkele maal de ver-

melde lokaties niet op de kaartjes zijn terug te vinden. Desondanks is de operatie te volgen en krijgt men een goede indruk van de problemen die een dergelijke operatie zóver van Groot-Brittannië opleverde en waar de zwakke punten lagen, zoals in de logistieke aanvoer en de mobiliteit te land. Voor méér dan een oriëntatie op de tactische problemen zal men

andere bronnen moeten raadplegen. Hoe belangrijk de relaties tussen militair optreden en de internationale politiek zijn voor het ontstaan en de uitkomst van een dergelijk conflict wordt duidelijk aangetoond. Daarom is dit boek belangrijk voor wie denkt dat zijn interesse moet eindigen bij het gevechtspak.

B.G. DE VREE, kol inf

The lessons of history

door M. Howard, 217 blz., geïll.
Uitg.: Oxford University Press, Oxford, 1991. Prijs: £ 17,50
ISBN: 0.19.821581.9

This is the imperative that provides the real justification for the study of history as process; for it is only from that study that we can discover what we have been, understand what we are, and gain intimations of who we might become.

Aldus de auteur op blz. 199.

In deze tijd waarin kranten, periodieken en militaire vakpers vol staan met mogelijke „lessons learned” van *Desert Shield* en *Desert Storm* zou de titel van dit boek verkeerde verwachtingen kunnen wekken. De auteur waarschuwt zelfs tegen deze neiging naar het trekken van lessen uit het verleden.

In dit boek zijn de voornaamste artikelen en lezingen bijeengebracht uit de periode dat Sir Michael Howard *Regius Professor of modern history* aan de universiteit van Oxford was. Enkele artikelen beschouwen direct gebeurtenissen maar de meeste houden zich in een breder perspectief bezig met het historische proces, dat ten grondslag ligt aan de internationale politiek en waarin historici inzicht moeten verschaffen om bij te dragen tot een beter begrip van gebeurtenissen en internationale betrekkingen.

Meer in het bijzonder wordt de evolutie van naties en van het nationalisme in het 19-eeuwse Europa behandeld. Deze wordt in relatie gebracht met de transformatie van een agrarische naar een geïndustria-

liseerde samenleving. Door voorbeelden wordt treffend duidelijk gemaakt hoe die transformatie invloed heeft op sociale omstandigheden en indirect op de collectieve meningsvorming en de politiek; hierbij is veel aandacht besteed aan de theorie van het sociaal-Darwinisme. Het moderniseringsproces dat in de 18e eeuw in West-Europa begon werd o.a. via koloniale expansie van een aantal Westeuropese landen de leidraad voor de gehele wereld en de effecten daarvan op de internationale betrekkingen zijn nu nog zichtbaar en doen zich gelden.

De artikelen hebben een gemeenschappelijke ondertoon, ze beschouwen niet zozeer de interesse die bestaat in de studie van de oorlog maar meer van de diepere processen, de historische veranderingen die uiteindelijk tot de oorlogen van de 19e en 20e eeuw hebben geleid. Om deze processen gaat het volgens schr. en daaraan moet meer aandacht worden besteed zodat wij begrijpen waarom oorlogen ontstonden en vooral waarom ze zich in een bepaalde vorm voordeden.

In zijn analyse van de moderne geschiedenis onderscheidt schr. de wetenschappelijke beoefenaars en de zg. leken (iedereen die geen wetenschappelijke beoefenaar is). Het doel van de wetenschappers moet zijn dat zij de leken interesse en inzicht verschaffen in de moderne geschiedenis. Hij verzet zich echter tegen de verwachting dat de wetenschappelijke beoefenaars van de moderne geschiedenis wetmatigheden of sjablonen kunnen aandragen waarmee het verleden kan worden verklaard en de toekomst voorspeld. Zijn bezwaren weet hij treffend on-

der woorden te brengen door het verleden te beschrijven als een vreemd land waarover wij niets kunnen zeggen totdat wij de taal *volledig* beheersen en *alle* gewoontes kennen. De wetenschappers moeten ertoe bijdragen dat er begrip ontstaat voor de culturele diversiteit tussen nu en toen en de leken in staat stellen ermee om te gaan. Van belang hierbij is dat niet mag worden gegeneraliseerd en geoordeeld omdat wij nooit de volledige beheersing van de „taal” van toen hebben en dus zouden wij op onjuiste en onvolledige bewijzen verkeerde premissen opstellen. Voorts moet de wetenschapper zich realiseren dat ook hij een produkt van zijn tijd en maatschappij is.

Uitgaande van het bovenstaande behandelt schr. in een aantal, in chronologische volgorde geplaatste, lezingen de tijd van rond de eeuwwisseling tot 1988. Op duidelijke wijze verklaart hij de drijfveren van het Engelse kolonialisme vanuit de sociale en maatschappelijke omstandigheden. Op dezelfde manier komt hij vervolgens tot een verbluffende benadering van de bewapeningswedloop die aan de Eerste Wereldoorlog voorafging.

De theorie van von Clausewitz over oorlogen gebruikt hij om m.b.v. diens schijnbaar paradoxale triade de situatie in de diverse landen van Europa aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog te beschouwen: de regeringen, voor wie oorlog slechts een instrument van de politiek is; de militairen, voor wie oorlog de uitoefening van een beroep en de toepassing van vaardigheden is; en ten slotte de bevolking, wier betrokkenheid een graadmeter kan zijn voor de intensiteit van een oorlog. Jammer is het dat het laatste element van deze drieëenheid minder aandacht krijgt dan de overige twee.

Van de Eerste Wereldoorlog poogt schr. vanuit historisch perspectief te verklaren hoe de doctrine van het offensief (*Men against fire*) tot stand kwam. Hierbij is hij zich zeer goed ervan bewust dat er oordelen over bestaan; uit zijn behandeling blijkt

echter dat hij zich daar ver van wil houden en via een duidelijke verklaring vanuit de geschiedenis tracht hij de totstandkoming te verklaren.

De periode na de Eerste Wereldoorlog behandelt schr. met name door een beschouwing van het optreden van Sir Winston Churchill in de donkere dagen rond de Tweede Wereldoorlog. De conclusie die hij hieraan verbindt is dat landen kunnen groeien tot nationale eenheden op het moment dat er gevaar bestaat; er ontstaat dan het gevoel van *group cohesion*. Hij gebruikt dat verschijnsel vervolgens om een kritische kanttekening te plaatsen bij de internationalisering van de wereld na de oorlog. Met internationalisering ziet men de nationale eenheid verdwijnen ten gunste van internationale samenwerking; daarin schuilt het risico dat mensen op zoek gaan naar nieuwe groepen van een lagere orde, zoals ras of geloof. De ontwikkeling van bv. die loyaliteit aan ras of geloof kan tot racistische neigingen of fundamentalisme leiden.

In de laatste hoofdstukken komt schr. tot een analyse van de ontwikkeling van de wereld na de Tweede Wereldoorlog en hoe uiteindelijk de

ideologieën hun weg vonden en de bipolaire wereld werd gevormd. Uiteindelijk waarschuwt hij tegen twee gevaren: het nationalisme en het terrorisme. Nationalisme is volgens hem dan gevaarlijk als anderen erop reageren zonder dat men voldoende historisch inzicht heeft; het terrorisme noemt hij de „strategie van de wanhoop”.

Het boek is in prettig leesbaar Engels geschreven, biedt een goed inzicht in de omstandigheden uit de behandelde tijd en maakt duidelijk hoe de genoemde gebeurtenissen zich konden ontwikkelen. Dat schr. geen oordelen wil vellen weerhoudt hem niet ervan kritisch te zijn. Tussen de kritische klanken klinkt echter ook een soort trots door op Engeland en zijn positie omstreeks de eeuwwisseling. Dit boek kan een ieder, die meer wil weten van de diepere achtergronden van de wereld waarin wij leven, ter lezing worden aanbevolen. Het is voorzien van *Attributions* waarin wordt aangegeven wanneer en bij welke gelegenheid de lezingen werden gehouden of waar de artikelen zijn verschenen. Elk hoofdstuk is voorzien van noten. Aan het slot een goed toegankelijke index. G.J. BROEKS, kap int

Britain, France and Belgium, 1939-1940

door B. Bond, 2e dr., 136 blz., geïll. Uitg.: Brassey's (UK) Ltd, Londen, 1990. Prijs (geb.): £ 19,95. ISBN: 0.08.037700.9

Briand Bond beschrijft in vijf hoofdstukken de politiek-strategische en de operationele aspecten, m.b.t. de inzet van het Britse expeditieleger in België en Noord-Frankrijk in de jaren 1939 en 1940. Aan de orde komen de verwickelingen rond de uitzending van die strijdmacht bij het uitbreken van de oorlog in 1939. De Britten konden in september 1939 niet meer dan vier divisies naar Frankrijk sturen. De uitrusting was onvoldoende afgestemd op een moderne oorlog, want er waren ernsti-

ge tekorten aan o.m. tanks en kanonnen. Het expeditieleger werd onder Frans operationeel bevel gesteld, maar de Britse commandant hield de bevoegdheid zich in bijzondere omstandigheden te verstaan met het Britse kabinet. De bevoorradingsroute vanuit Engeland liep over tien Franse havens, w.o. Brest en Cherbourg. De Britten werden hierdoor geconfronteerd met dezelfde lange bevoorradingsroutes als later in 1944; het verschil met de latere situatie was echter, dat in 1940 het luchtoverwicht aan geallieerde zijde ontbrak. Het is dus niet verwonderlijk, dat de Britten in mei 1940 vrijwel voortdurend munitie tekort kwamen. De relatie met de Fransen was stroef; de Franse legerleiding was weinig flexibel, zelfverzekerd en intern verdeeld. In de meidagen vertoonden verschillende Franse commandanten een opmerkelijke

passiviteit en bleken in een aantal gevallen niet tegen de situatie opgewassen.

Wat het boek bijzonder interessant maakt, is de uitvoerige beschrijving van de relatie met de Belgen. De terugkeer van België tot een neutraliteitspolitiek in 1936 heeft verhinderd, dat in 1940 gecoördineerde plannen gereed lagen om een goede samenwerking tussen de geallieerden en de Belgen te verzekeren. Gedurende de periode van neutraliteitspolitiek heeft België (evenals Nederland) bij het overleg met de buurlanden over militaire zaken grote terughoudendheid betracht. Deze houding heeft bij de Fransen ergernis opgewekt en een weerslag gevonden in de stroeve relaties tijdens de meidagen van 1940.

Alhoewel aan geallieerde zijde plannen waren gemaakt voor een opmars in België en het innemen van opstellingen, ingeval van een Duitse aanval op dat land, waren die plannen dus niet gecoördineerd met de Belgische legerleiding. Nadat België was aangevallen, kwam een zekere mate van samenwerking tot stand, maar de Belgische troepen werden niet in de geallieerde bevelsstructuur ondergebracht. Hierdoor ontstonden vele misverstanden en ergernissen bij de uitvoering van de operaties. Een betere afstemming zou vermoedelijk geen andere afloop te zien hebben gegeven, maar de gebeurtenissen hebben wel tot een verdere verslechtering van de verhouding tussen met name Frankrijk en België geleid.

Bond geeft aan, dat de aan de Belgen gerichte verwijten niet terecht zijn. De snelle inbezitting door de Duitsers van de overgangen over de Maas en het Albertkanaal maakte een belangrijk deel van de Belgische verdedigingsplannen onuitvoerbaar. Desondanks hebben de Belgen de strijd 17 dagen volgehouden. Ook toont schr. aan dat de beschuldigingen over het terugtrekken van de Belgen zonder het waarschuwen van geallieerde neveneenheden, onjuist zijn. Een aantal keren hebben juist Belgische troepen het gevechtscontact overgenomen, nadat Britse eenheden achterwaarts waren doorschreden. Niet geheel

ten onrechte kan de Britten worden verweten, geen enkele actie te hebben genomen, toen de Duitsers in front van Britse opstellingen een aanval op Belgische posities uitvoerden.

De gangbare mening, dat de Belgische koning plotseling en zonder te waarschuwen de strijd staakte, is niet correct. Daarentegen hebben de Britten, aldus schr., de Belgen onvoldoende gesteund en nagelaten hen over de evacuatieplannen te informeren. In een discussie over de evacuatie tekent schr. een uitspraak op van Pownall, de chefstaf van het Britse expeditieleger, gedaan op 23 mei 1940: *We don't care a bugger what happens to the Belgians*. Doordat Pownall later adviseur was bij het samenstellen van o.a. Churchill's „Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog”, is het wel verklaarbaar dat België later een negatieve pers kreeg over het optreden

in de meidagen van 1940. De Fransen spraken in die tijd zelfs van verraad.

Het laatste hoofdstuk handelt over de evacuatie van de troepen uit Duinkerken. Hier bleken de Britten, ondanks afspraken op politiek niveau, prioriteit te krijgen boven de Fransen. De slechte verbindingen zouden dat hebben veroorzaakt, maar het heeft de Franse frustraties wel vergroot.

Een belangrijke conclusie uit dit boek is dat militaire samenwerking niet op ad-hocbasis kan worden geregeld. De moderne oorlogvoering vereist o.m. uitgebreide kennis van elkaars optreden en uniformiteit t.a.v. de procedures. De recente Golfoorlog heeft aangetoond, dat een jarenlange samenwerking in NAVO-verband haar nut heeft.

Een interessant boek, maar helaas prijzig. T. DE KRUIJF, bgen gn

Oost en West op de drempel van een nieuw tijdperk

o.r.v. S. W. Couwenberg, 190 blz. Uitg. (i.s.m. Stg Civis Mundi): J. H. Kok bv, Kampen, 1991. Prijs: f 35,- ISBN: 90.242.7726.4

Het Europese revolutiejaar 1989 betekende het einde van het Oost-Westconflict en omdat het samenviel met de 30e jaargang van *Civis Mundi* werd daarin aanleiding gevonden een jaarboek uit te geven met daarin de veranderingen die zich hebben voltrokken.

S. W. Couwenberg — *Het Oost-Westconflict in historisch ontwikkelingsperspectief*. Het Oost-Westconflict wordt verklaard uit het feit dat de VS en de SU als voornaamste exponenten van de antagonistische ideologieën ook de buitenlandse politiek ideologiseren. De ontwikkeling van het Oost-Westconflict wordt in vier stadia ingedeeld: 1 een fase van sterke polarisatie, beginnende met de Truman-doctrine en culminerende in de oprichting van de Berlijnse muur en de Cuba-crisis; 2 de depolarisatie, ingeleid

door Chroesjtsjov met zijn beleid van vreedzame coëxistentie, en J. F. Kennedy met zijn vredesstrategie; 3 na de ondertekening van de Slotakte van Helsinki een opleving van de polarisatie nadat R. Reagan president was geworden; 4 een nieuwe detente als resultante van de machtswisseling in de SU wanneer Gorbatsjov een nieuw politiek klimaat schiep.

H. Hendrikse — *Perestroika en glasnost: een kritische evaluatie*. Toen Gorbatsjov ook president werd, wekte hij de indruk dat na een voorbereidingstijd de perestroika nu echt zou gaan beginnen. Omdat hij met meer kracht het hervormingsproces wilde doorvoeren brak hij met het leninistische beginsel van collectief leiderschap. Zijn instructies werden echter genegeerd en de onrust onder de bevolking nam toe. Om die te bedwingen gingen de leiders van de republieken op zoek naar eigen oplossingen. Onder aanvoering van de Baltische staten streefden de republieken naar zelfstandigheid en zo begon de „parade van soevereiniteiten”.

A. W. M. Gerrits — *Een jaar na de revolutie: verworvenheden en be-*

dreigingen van een democratische politiek in Centraal- en Oost-Europa. De democratische orde wordt, ca. een jaar na de Oosteuropese revolutie van 1989, voorzichtig beoordeeld aan de hand van drie factoren.

1 *Economische veranderingen (hervorming en herstel)*. De democratische revolutie moet haar legitimiteit bewijzen, en ze kan dat alleen door een uitweg te bieden uit de sociale en economische malaise. 2 *Een oplossing voor traditionele nationale en etnische tegenstellingen*. Hoe groot is de kans dat Oost-Europa in de postcommunistische periode niet opnieuw belandt in een vicieuze cirkel van internationale instabiliteit (conflicten, veroorzaakt door oververhitte nationale sentimenten) en binnenlandse onverdraagzaamheid?

3 *De totstandkoming van een legitiem en stabiel democratisch politiek bestel*. Na de revolutie is in de meeste landen de creatie van een democratische infrastructuur met zelfstandige politieke partijen gerealiseerd. De postcommunistische regimes zijn democratieën-in-de-maak. Ze kampen met onwennige, overbelaste en soms chaotische volksvertegenwoordigingen. De scheiding tussen uitvoerende en wetgevende macht verloopt moeizaam en men komt moeizaam tot een taakverdeling tussen de politieke instituties.

H. de Lange — *Het Westen en de politieke veranderingen in Midden-Europa en de Sovjet-Unie. Enkele westerse reacties*. Pas in augustus '86 verschenen de eerste publikaties in het Westen die de veranderingen in de SU meldden. De vraag was of de SU niet bezig was met een propaganda-initiatief, met het doel via een andere tactiek de aloude doelstelling te verwezenlijken: een wig drijven tussen de VS en West-Europa. Na dit aanvankelijke, wijd verbreide scepticisme ontstonden vier stromingen. 1 *Politiek realisme*. De ontwikkelingen afwachten en vooral niet vervallen in isolationisme of een kruistocht voor democratie en de mensenrechten. 2 *Progressieven*. De oude wereldorde moet definitief worden begraven en het is tijd voor idealistische wereldpolitiek op basis van mensenrechten, rechtsstaat en

democratie. 3 Aanhangers van de theorie van het einde van de politieke ideologieën; nu zijn de liberale democratie en de markteconomie universeel aanvaard! 4 De behoedzamen. De ontwikkelingen in de SU kunnen gemakkelijk uit de hand lopen en het begin zijn van een gedesintegreerde SU. Dat zou de stabiliteit in Europa niet ten goede komen.

G. C. Berkhof — *De mogelijke consequenties van het verschuivende strategische krachtenveld*. Spanningen tussen nationaliteiten kunnen in Europa de nodige conflictstof opleveren. De nationale belangen kunnen uiteen gaan lopen en het Handvest van Parijs lijkt geen garantie te bieden als een groot land als de SU t.o.v. het merendeel der andere Europese landen tegengestelde belangen erop na zou houden. Is er in Europa al een betrekkelijk groot verschil tussen welvarende landen en landen die minder zijn bedeeld, mondiaal zijn die verschillen veel groter. En een tegenvallende welvaartsverwachting is een haard van onrust die tot binnenlandse conflicten en zelfs oorlog kan leiden. Net als in Europa zijn de spanningen tussen volken op grond van ras, cultuur en godsdienst ook elders in de wereld een bron van conflicten. Buiten Europa ligt, met name in Afrika, het Midden-Oosten en Azië, de conflictstof hoog opgestapeld. De kans op conflicten wordt groter omdat de matigende invloed van de VS en de SU (met de vrees dat conflicten daar konden uitlopen op een directe confrontatie) nu naar de achtergrond is verdrongen.

F. A. M. Alting von Geusau — *Politieke consequenties. Duitsland en de Europese eenwording*. In zijn boek *The impossible Europeans* (1983) schreef Barzani reeds:

De toekomst van Europa lijkt heden ten dage opnieuw grotendeels af te hangen, ten goede of ten kwade, of we het prettig vinden of niet, zoals ze vele eeuwen deed, van de toekomst van Duitsland.

Duitslands plaats in de volgende fase naar een Europese vredesorde heeft vooral gevolgen voor de landen van Centraal- en Oost-Europa. Duitsland behoort tot de kring

van de westerse democratieën en behoudt het lidmaatschap van de organisaties, die na de Tweede Wereldoorlog in het kader van de wettelijke samenwerking tot stand zijn gekomen. Daarmee ligt nu de weg open voor de landen van Centraal- en Oost-Europa tot die organisaties toe te treden. De sleutel voor hun toetreding bevindt zich niet meer in Moskou maar in Bonn/Berlijn.

P. van Ham — *Economische consequenties voor de betrekkingen tussen Oost- en West-Europa*. Het is wellicht gemakkelijker een politiek en economisch systeem op te blazen, dan een afgedankt systeem te vervangen door een nieuw. Aan de hand van een aantal metaforen worden de diverse economische hervormingsscenario's besproken en bezien in hoeverre West-Europa een bijdrage kan leveren aan de opbouw van een nieuw, democratisch en welvarend Europa. De centrale vraag is of de economische hulp moet worden gezien als een *stimulus* voor verdere hervormingen, of als een *beloning* voor de hervormers? M.a.w.: moet economische hulp voor of na de hervormingen worden verstrekt?

H. W. Tromp — *Aan het einde van de koude oorlog*. In de leer van de internationale betrekkingen wordt het „realisme”, gebaseerd op de *independence* van staten, geleidelijk vervangen door het „pluralisme”, gebaseerd op interdependentie van staten. In het realistische paradigma is conflict onvermijdelijk. Oorlogvoering is, in Clausewitz' algemeen aanvaarde beschrijving, de voortzetting van de politiek met toevoeging van andere middelen. Oorlog is een onvermijdelijke consequentie

van deze wereld. In het andere paradigma zijn oorlog en massaal geweld ter beslechting van een conflict echter in hoge mate irrationeel en disfunctioneel. De conflicterende partijen zijn altijd aan elkaar verbonden door gemeenschappelijke belangen op diverse dimensies. Het uitvechten van een conflict schaaft hoe dan ook ieders belangen méér dan het winnen ervan ooit kan opleveren. Gorbatsjovs succes in het beëindigen van de Koude Oorlog lijkt te berusten op een resolute breuk met het wereldbeeld van het realisme en consequente uitvoering van beleid gebaseerd op het besef van interdependentie.

De bijdragen in dit jaarboek behandelen verschillende facetten van het Oost-Westconflict. Samen vormen ze een goed overzicht van het ontstaan van de Koude Oorlog, de ontwikkeling, de uitdagingen en de onzekerheden voor de toekomst.

Vaak kenmerken beschouwingen op dit terrein zich nogal door het gebruik van „vak” termen die de lezer wordt geacht te beheersen. In dit boek is hiervan geen sprake, zodat het voor elke geïnteresseerde lezer toegankelijk is. Niet alle bijdragen kenmerken zich door volledige objectiviteit. Bij het lezen van enkele hoofdstukken kan de lezer het gevoel bekruipen dat de schrijver plezier schept in het feit dat de vanzelfsprekende zwakheden van het Sovjet-communisme aan het licht zijn gekomen. Waar de schrijvers de toekomst beschouwen treedt echter de m.i. noodzakelijke nuancering wel weer op. Kortom, een lezenswaardig boek voor de kritische lezer.

G. J. BROEKS, kapint

Met de TNI op stap

De laatste patrouille van een vergeeten leger, door A. P. de Graaff, 201 blz., geïll. Uitg.: Van Wijnen, Franeker, 1991. Prijs: f 29,50. ISBN: 90.5194.065.3

De auteur heeft zich met zijn eerdere werk over zijn lotgevallen en

die van zijn strijdmakkers in het Indonesië van toen (1945-1950) en nu, verzameld in de trilogie *De heren worden bedankt*, een zekere reputatie verworven (zie MS 159(1990) (9)427). In onopgesmukte bewoordingen verhaalde hij van de militaire ervaringen van de sobats van toen, in vlammend proza klaagde hij de Nederlandse samenleving aan die haar veteranen volgens hem in

de kou liet staan. Zijn boeken kregen ook in Indonesië een zekere bekendheid, en dat resulteerde in een uitnodiging van de inspecteur-generaal van de Indonesische krijgsmacht aan De Graaff, die deze invitatie aanvaardde. In dit boek doet hij verslag van de reis die hij met 14 andere veteranen ondernam.

Het karakter van dit bezoek, en dus ook van dit reisverslag, verschilt aanmerkelijk van de voorgaande reizen en de publikaties daarover. In zijn eerdere werk figureerde schr. als een anonieme veteraan die opnieuw op patrouille ging om af te rekenen met zijn verleden. In dit boek treedt hij naar voren als leider van een officieuze Nederlandse veteranendelegatie die namens „de” achterblijvers een therapeutische speurtocht naar het verleden onderneemt en contact zoekt met de voormalige tegenstander. Officieus, omdat een aantal Nederlandse veteranenorganisaties om verschillende redenen niet wilde participeren in, en felle kritiek had op, deze onderneming. Voorts had de reis volgens auteur ook een „stuk Hollandpromotie” tot doel, terwijl de gastheren een „stuk Indonesiëpromotie” beoogen (blz. 183). Dit alles heeft tot gevolg dat in dit verslag recepties, ontvangsten enz. elkaar in hoog tempo afwisselen en door De Graaff uitvoerig en in superlatieven worden beschreven, terwijl hij en pas-

sant een broedertwist uitvecht met Nederlandse veteranenorganisaties.

Daarmee wil echter niet zijn gezegd dat het boek niet interessant zou zijn. Het opmerkelijkst is de beschrijving van de verbodering met de voormalige tegenstander. Dat die verbondenheid wordt beklemtoond op officiële bijeenkomsten e.d. zal nauwelijks verbazing wekken. Zij krijgt echter ook concreet gestalte — en dat mag uniek heten — op de strijdonelen van weleer. Met leden van de studenteneenheid waartegen De Graaffs bataljon (425 BI) vocht, worden in alle pais en vree dodenwegen en hoofdkwartieren bezocht, schermutselingen gereconstrueerd, herinneringen vergeleken. De vroegere vijand wordt ook uitgebreid aan het woord gelaten. Het boek bevat twee korpsgeschiedenissen van de Indonesische studenteneenheid die De Graaff c.s. bevocht. Hoewel deze verslagen fragmentarisch zijn, geven zij toch enig inzicht in de gang van zaken aan Indonesische zijde, hetgeen in Nederlandse militaire herinneringsliteratuur veelal ontbreekt.

Al met al een opmerkelijk boek, dat echter, gezien het in Nederlandse veteranenkringen omstreden karakter van zijn reis, niet aan al zijn therapeutische verwachtingen zal beantwoorden.

dr. P. M. H. GROEN (SMG/LAS)

Luchtvaartlawaai

Verslag van een symposium, 57 blz., geïll. Uitg.: Ned. Stichting geluidhinder, Delft, 1991. Prijs: f 35,-. ISBN: —

In dit verslag van het door de NSG i.s.m. de Stg Natuur en Milieu op 20 maart 1991 gehouden symposium zijn alle voordrachten en de beide forumdiscussies opgenomen.

In zijn openingswoord beklemtoonde drs. J. G. J. Huurman, voorzitter van de NSG, dat het symposium zich zou concentreren op het lawaai ten gevolge van de burgerluchtvaart. Hij stelde o.a. dat het percen-

tage gehinderden tussen 1977 en 1987 was toegenomen van 29 tot 40 en het aantal ernstig gehinderden van 11 tot 15%, waarmee, landelijk gezien, vliegtuiglawaai de op twee na grootste bron van geluidsoverlast in Nederland is. In verband daarmee merkte hij op dat de zoneringsregelingen als uitvloeisel van de Luchtvaartwet zo'n 12 jaar in werking waren, maar nog steeds niet volledig geïmplementeerd. Ook werd veel aandacht besteed aan het Plan van Aanpak Schiphol (PvAS) en de relatie van dat plan met het milieu. De inleider stelde voorts dat de in het PvAS gepresenteerde voornemens strijdig zijn met de doelstellingen van het Nationaal Milieubeleidsplan (NMP).

Vervolgens behandelde ir. H. N. Wolleswinkel, wvd DG Rijksluchtvaartdienst (RLD) het rijksoverheidsbeleid inzake het burgerluchtvaartlawaai. Hij stelde o.a. beleidsuitgangspunten, bronmaatregelen, zoneringsaspecten en operationele en handhavingsmaatregelen aan de orde, en sprak ook de hoop uit dat zijn voordracht zou bijdragen aan een genuanceerde oordeelsvorming over geluidhinder door de burgerluchtvaart. In het verslag zijn vijf illustraties opgenomen die o.a. aangeven welke internationale beleidsmaatregelen (ICAO, EG) tussen 1972 en 1990 zijn genomen, op welke wijze de ontwikkeling van de geluidsniveaus van de burgerluchtvaart tussen 1955 en 1990 is verlopen (en verminderd) en hoe groot de *noise footprints* van vier typen burgerluchtvaartuigen zich tot elkaar verhouden.

Over „Luchtvaartlawaai, gezondheid en normstelling” sprak dr. K. Altena (VROM?). Zijn inleiding betrof vnl. de behandeling van normstelling en methodieken om (luchtvaart)lawaai min of meer objectief te kunnen bepalen. Uitgebreid werd ingegaan op de methode Griefahn, die voor de uitvoering van nachtvluchten op het vliegveld Beek zal gaan gelden. Verder is in het verslag een verhandeling opgenomen over slaap, slaap-waakreacties en de relatie tussen vliegtuiglawaai, gezondheid en hinder.

Het Tweede-Kamerlid dr. D. K. J. Tommel (D66) vroeg zich in zijn voordracht af: deugt de wet niet, of deugen wij niet? Hij besprak het juridische instrumentarium en de beleidsuitgangspunten, het luchtvaartbeleid, de Structuurschema's Burgerluchtvaart (SBL) en Militaire terreinen (SMT), en het NMP. Hij merkte op dat de saneringsmaatregelen rond de militaire vliegbases in het algemeen goed zijn afgewikkeld en dat het totale aantal reeds geïsoleerde woningen aanzienlijk hoger was dan dat rond Schiphol. Zijn conclusie luidt dat de rijksoverheid tot nu toe absolute voorrang heeft gegeven aan de bevordering van de burgerluchtvaart, maar dat serieuze vragen over rentabiliteit niet worden gesteld en dat de bestrijding van

luchtvaartlawaai een doelstelling van de tweede orde is!

In de middagzitting besprak eerst ir. G. Bekebrede van het Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium (NLR) de werkzaamheden die het NLR voor de RLD uitvoert, o.m. onderzoek naar reductie van geluid aan de bron, de nieuwe mogelijkheden die ontstaan bij de invoering van het *Microwave landing system* (MLS) als opvolger van het *Instrument landing system* (ILS) en de uitgebreide mogelijkheden van het, door het NLR ontwikkelde, bewakingssysteem Fanomos (*Flight track and aircraft noise monitoring system*).

Vervolgens sprak dr. T. van der Tak (Twinstra Guddé N.V.) over de handhaving van geluidsvoorschriften rond Schiphol, en wel met name over de structuur van de handhaving van geluidsvoorschriften, over de verantwoordelijkheden van de N.V. Luchthaven Schiphol als „beschikbaarsteller” van de start- en landingsbanen, de relatie met Fanomos

en de werkwijze en invloed van de Commissie Geluidshinder Schiphol. Voor niet-ingewijden is de paragraaf over „preferentieel baangebruik” mogelijk verwarrend omdat in de tekst is opgenomen dat „baan 24 verreweg favoriet is als startbaan, conform de preferenties”, maar in het verklarende overzicht bij de figuur over start- en landingsbanen staat dat baan 24 juist voor landingen de voorkeur geniet. (De tekst is juist, in het verklarende overzicht zijn landingen en starts verwisseld!)

In het slotwoord stelde drs. E. Meelis (bestuurslid SNM) weliswaar dat de SNM niet op voorhand tegenstander is van elke *mainport*-ontwikkeling van Schiphol, doch die zinsnede dekt in het geheel niet de lading van dat slotbetoog. Daarin worden de kosten en de uitzonderingspositie van Schiphol breed uitgemeten („financieel-economische uitzonderingspositie”, de „burgerluchtvaart hoeft niet aan de veiligheidsnormen voor de omgeving te voldoen die gelden voor de indus-

trie”), maar er wordt met geen woord gerept over de economische voortouwfunctie van Schiphol en Schiphols belang voor de distributiefunctie van de BV Nederland. Concluderend kan worden gesteld dat dit verslag duidelijk maakt wat de problematiek van luchtvaartlawaai zo ingewikkeld maakt en wat de, soms politieke, ideeën zijn van maatschappelijke stromingen en van stichtingen als de NSG en vooral de SNM. Niettemin is het aanbevelenswaardig kennis te nemen van de in het verslag verwoorde problematiek, niet alleen door de op dat punt bezorgde burger doch zeker als beleidsmaker en beleidsmedewerker van luchtvaartministeries als Verkeer en waterstaat en Defensie.

J. VAN HARMELEN, lkol KLu

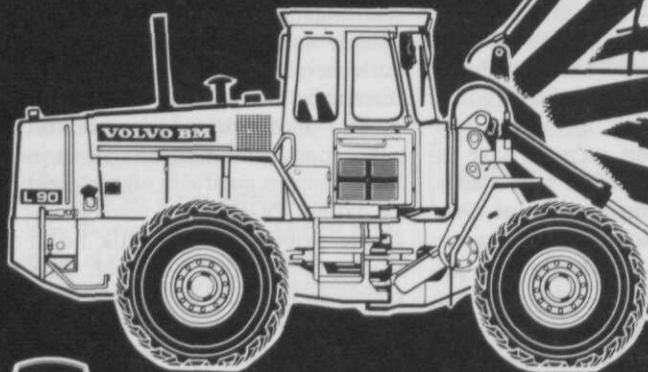

DE VEELZIJDIGE ALLROUNDER

VOLVO BM

..... EEN SCHOT IN DE ROOS !

- Wisselen van uitrustingsstuk binnen halve minuut
- Meer dan 80 verschillende uitrustingsstukken voor elke denkbare toepassing
- Geveerd hefsysteem - snelle wegtransporten - automatische computergestuurde versnellingsbak
- Eenvoudige bediening ● COMFORT DRIVE CONTROL - eenhandelbesturing
- Veiligheidskabinen, roll-over protection

kuiken

Randweg 31, Emmeloord - Tel. 05270-14141

Snelle betrouwbare service

Emmeloord, Oud-Beijerland (Europoort), Heesch, Winterswijk, Echt, Marum